

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

RÂMHÜRMÜZÎ'NİN EMSÂLÜ'L-HADÎS'İ ÖZELİNDE TEMSİLİ
ANLATIMIN HADİSLERİ ANLAMAYA ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Esra Nur SEZGÜL

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Bekir ÖZÜDOĞRU

SAMSUN
2020

TEZ KABUL VE ONAYI

Esra Nur SEZGÜL tarafından hazırlanan Râmhürmüzî'nin Emsâlü'l-Hadîs'i Özelinde Temsili Anlatımın Hadisleri Anlamaya Etkisi başlıklı bu çalışma, _____ tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan : _____

Üye : _____

Üye : _____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

__ / __ / __

Enstitü Müdürü

(İmza ve Mühür)

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım yüksek lisans/doktora/sanatta yeterlik tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar’da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği’nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

... / ... / 20...

Esra Nur SEZGÜL

ÖZET

RÂMHÜRMÜZÎ'NİN EMSÂLÜ'L-HADÎS'İ ÖZELİNDE TEMSİLİ ANLATIMIN HADİSLERİ ANLAMAYA ETKİSİ

Esra Nur SEZGÜL

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı,

Yüksek Lisans, Ağustos, 2020

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Bekir ÖZÜDOĞRU

Allah'ın, buyruklarını iletmekle vazifelendirdiği peygamberler kendilerine gelen vahyi iletmiş ve açıklamışlardır. Hz. Muhammed (s.a.v.) gönderildiği toplumu inşa etmek ve cahiliye dönemindeki alışkanlıklarını ortadan kaldırmak için hadislerinde yeni bir dil inşası gerçekleştirmiştir. Farklı üsluplarla beyanlarda bulunan Hz. Peygamber (s.a.v.), insanlara hiç duymadıkları, bilmedikleri ya da bilgilerinin pekişmesi gereken meselelerde onlara ya bildikleri başka şeyler üzerinden ya da hiç duymadıkları kelimelerle örnek vererek anlatmıştır. Hz. Peygamber'in de (s.a.v.) sıklıkla kullandığı temsili anlatım olarak nitelenen bu anlatım türü iki şey arasındaki benzerlikten dolayı birinde bulunan hükmün diğerine verilmesi manasına gelmektedir. Hadislerin anlaşılmasında bu üslupların iyi bilinmesi gerekmektedir. Örneğin mecaz içeren bir hadisin anlaşılmasında mecazın göz ardı edilmesi anlamada sorun oluşturacaktır. Hadislerde yer alan temsili anlatım da anlamaya etki eden unsurlardandır. Anlamaya etkisi bağlamında soyut anlatımı somutlaştırması, anlatımı zenginleştirilmesi, düşüncede yer alan kavramları görsel hale getirmesi anlamaya etki eden noktalarından bazılarıdır. Hadislerde sıkça yer alan bu anlatım üslubuna dair temsili anlatım kavramı oluşmuş ve birçok eser kaleme alınmıştır.

Çalışmamızın ana konusu hadislerde yer alan temsili anlatımın anlamaya etkisinin incelenmesi üzerinedir. Temsili anlatımla verilen iletinin anlatıma ne kattığının tartışıldığı tezimizde Râmhürmüzî'nin (ö.360/971) temsili anlatım içeren hadisleri bir araya getirdiği *Emsâlü'l-Hadîs* adlı eseri özelinde inceleme yapılmaktadır. Tezimizin birinci bölümünde "Râmhürmüzî ve *Emsâlü'l-Hadîs* Eserinin Tahlili" ele alınmaktadır. Eserin analizinde Râmhürmüzî'nin, temsili

anlatım içermeyen, açıklama yapmadan naklettiği bazı hadislerin olduğu görölmüş ve bu hadislerin nakil sebepleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise "Temsili Anlatımın Anlamaya Etkisi" ele alınmış, temsil-anlam ilişkisi bağlamında anlatımın nasıl zenginleştiği ortaya konulurken bir diğer yandan temsili anlatım neticesinde meydana gelen yerellik ve tarihsellik sorunları tartışılmıştır. *Emsâlü'l-Hadîs* eseri özelinde bu sorunlara bir çözüm sunulup sunulmadığının incelenmesi ile çalışmamız sonlandırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Anlamak, örnek vermek, emsâlü'l-hadîs, Râmhürmüzî.

ABSTRACT

THE EFFECT OF REPRESENTATIVE EXPRESSION ON UNDERSTANDING HADİTHS IN THE AMTHÂL AL-HADİTH OF RÂMAHÛRMÛZÎ

Esra Nur SEZGÜL

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Basic Islamic Sciences

Master, August, 2020

Supervisor: Asst. Prof. Bekir ÖZÜDOĞRU

The prophets who were chosen by Allah to transmit his commandments have conveyed and explained the revelation that came to them. Prophet Muhammad (peace be upon him) constructed a new language in his hadiths in order to build the society he was sent to and to eliminate his habits in the Jahiliyyah (period of ignorance). The Prophet (pbuh) told people about matters that they never heard, did not know, or whose knowledge should be reinforced, by giving them an example of other things they knew or never heard. This type of narration used by the Prophet (pbuh) is often referred to as the prophetic narrative and means that the verdict found in one is given to the other because of the similarity between the two things. Knowing these patterns is crucial for understanding the hadiths. For instance, neglecting a metaphor in understanding a hadith containing a metaphor will be problematic in understanding. Representative expression in hadiths is also one of the factors affecting that process. In the context of its effect on comprehension, embodying abstract expression, enriching expression, and visualizing the concepts in thought are some of the points that affect comprehension. The concept of representative expression about this style of narration, which is frequently included in hadiths, has occurred and many works have been written.

The main subject of our study is to examine the effect of the representation in the hadiths on understanding. In our thesis, which discusses what the message given with representative expression contributes to the narrative, we examine the work of Amthâl al-Hadith where Râmahurmuzî (d. 360/971) brings together the hadiths containing representative narration. In the first part of our thesis, "The Analysis of Râmahurmuzî and the work Amthâl al-Hadith" is discussed. In the

analysis of the work, it was observed that Râmahürmüzî had some hadiths that did not contain representative narratives, without explanation, and the reasons for the transfer of these hadiths were emphasized. In the second part, "The Effect of Representative Expression on Understanding" is discussed and how the expression enriched in the context of representation-meaning relationship is revealed, on the other hand, the problems of locality and historicity as a result of representative expression are discussed. Our study is concluded by examining whether a solution to these problems has been presented specifically for the work of Amthâl al-Hadith.

Keywords: Understand, giving example, amthâl al-hadith, Râmahürmüzî.

ÖN SÖZ

Söz, kıymetini söyleyeninden alır. Eğer sözün sahibi Allah'ın Rasulu (s.a.v.) ise Müslümanlar için daha çok değer ifade etmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) akvâlini, ef'âlini ve ahvâlini doğru anlayabilmek her dönemde gündemde olmuştur. Nebi (s.a.v.) hayatta iken anlaşılamayan hususlar ona danışılırken vefatından sonra İslam'ın çeşitli coğrafyalara, farklı kültürden insanlar arasında yayılması ve zamanın değişimi bazı hadislerde anlama sorunları meydana getirmiştir. Bu bağlamda çeşitli şerhler kaleme alınmış olması hadisleri doğru anlamaya verilen kıymetin bir göstergesi olmuştur.

Hz. Peygamber (s.a.v.), muhatabın anlayacağı düzey ve kelimelerle hitapta bulunmuştur. Tezimizde de incelemiş olduğumuz insanların bir meseleyi daha kolay idrak etmesini ve zihninde canlandırabilmesine yardım eden örnekli anlatım, Nebi'nin (s.a.v.) hadislerinde sıkça yer almıştır. Sonraki dönemlerde farklı âlimlerce Nebi'nin (s.a.v.) temsili anlatım içeren hadisleri bir araya getirilmiş ve şerh edilmiştir.

Temsili anlatım içeren hadislerin bir araya getirildiği eserlerden biri Râmhürmüzî'ye (ö. 360/971) ait olan *Emsâlü'l-Hadîs* adlı eserdir. Temsil içeren hadislerin bir araya getirildiği eserler arasında ilklerden kabul edilmesi ve bu eser özelinde daha önce araştırma yapılmamış olması bizi *Emsâlü'l-Hadis* eseri ile çalışmaya sevk etmiştir.

Örnekli anlatım ile soyut meselelerin idrak ettirilmesi, anlatımın zenginleştirilmesi ve bazı konularda görsel şölen sunulmuş olması yönüyle her ne kadar anlamayı kolaylaştırıcı bir anlatım türü olarak karşımıza çıksa da bazı hadislerde, doğal olarak, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ifade ettiği yerel unsurlar söz konusu olmuştur. Temsil ve anlam arasında meydana gelen ikilem, yerel örnekler ve tarihselliğinin nasıl anlaşılabilceğine dair bir bakış açısı sunmayı ve çözüm arayışı üzerinde durarak alana katkıda bulunmayı amaçlamaktayız.

İki bölüm ve sonuçtan oluşan tezimizde ilk bölümde "Râmhürmüzî ve *Emsâlü'l-Hadîs*'inin Tahlili"; ikinci bölümde "Temsili Anlatımın Hadisleri Anlamaya Etkisi" incelenerek sonuca varılacaktır.

Bu süreçte danışmanlığımızı kabul etme nezaketinde bulunan, zaman mefhumu bulunmaksızın sürecin başından sonuna değin katkılarını esirgemeyen kıymetli danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Bekir ÖZÜDOĞRU'ya; üniversiteye başladığımız ilk günden itibaren her daim sorularımıza cevap bulduğumuz, yurt dışında eğitim sürecimizde de desteğini esirgemeyen ve en önemlisi Hadis alanında çalışmamıza vesile olan değerli hocam Doç. Dr. Salih KESGİN'e; ilmi ve tavsiyeleri ile ufukumuzu açarak tezimize değerli katkılarda bulunan Doç. Dr. Muammer BAYRAKTUTAR'a; kütüphanesinin kapılarını sonuna kadar her daim açık tutan, ilk hocam, kıymetli aile büyüğümüz, dedem Osman ŞAHİN'e; süreç içerisinde bizimle hemhâl olan aile büyüklerime; kalbimi teskin eden dostlarıma ve eğitim hayatım boyunca her daim destekçim olan, sevgilerini eksik etmeyen kıymetli anne ve babama şükranlarımı sunuyorum.

Tevfik Allah'tandır.

Esra Nur SEZGÜL

2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	ixii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Problemi ve Konusu	1
2. Araştırmanın Önemi ve Amacı	1
3. Araştırmanın Kapsam ve Yöntemi	2
4. Literatür Değerlendirmesi	3
4.1. Klasik Eserler	3
4.2. Modern Çalışmalar	5
4.2.1. Kur'an ve Hadislerdeki Temsili Anlatıma Dair Eserler	5
4.2.2. Temsille İlgili Diğer Eserler	6
4.3. Makaleler	7
BİRİNCİ BÖLÜM	9
RÂMHÜRMÜZÎ VE EMSÂLÜ'L-HADÎS ADLI ESERİ	9
1.1. Râmhürmüzî'nin Hayatı	9
1.1.1. Yaşadığı Dönem ve İlim Serüveni	9
1.1.1.1. İdari Ortam	9
1.1.1.2. İlmî Ortam	10
1.1.2. İlim Serüveni	10
1.1.3. Râmhürmüzî'nin İlmî Şahsiyeti	11
1.1.4. Eserleri	12
1.2. Râmhürmüzî'nin " <i>Emsâlü'l-Hadis</i> " Adlı Eserinin Analizi	14
1.2.1. Eserin Genel Özellikleri	14
1.2.2. Eserin Muhteva Açısından Analizi	15
1.2.2.1. Temsil İçermeyen Hadisler	16
1.2.2.2. Anlamının Herkesçe Anlaşılması Bağlamında Evrensel Değerde	
Olan Temsiller	19
1.2.3. Eserin Hadis İlmî Açısından Tahlili	22
1.2.3.1. Farklı Tarıklara Yer Vermesi	23

1.2.3.1.1. Hadis Metnindeki Farklılıklara Yer Vermesi/Manen Rivayet	23
1.2.3.2. Metni Aynı Senedi Farklı Nakiller	25
1.2.3.2. Hadislerin Tahricsiz Nakledilmesi	28
1.2.3.3. Hadislerin Kaynakları	29
1.2.4. Eserdeki Hadislerin Dil ve Üslubu	30
1.2.4.1. "Benim meselim ve... misali" Kalıbı İle Verilen Temsiller	30
1.2.4.2. "Mesel" Kelimesi ile Verilen Temsiller	32
1.2.4.3. İstifham ile Verilen Temsiller	33
1.2.4.4. Hz. Peygamber'in Bedeni İle Verdiği Temsiller	35
1.2.4.5. Çizilerek Verilen Temsiller	36
1.2.4.6. Temsil İfadesi İçermeyen Temsili Anlatımlı Hadisler	37
1.2.5. Râmhürmüzî'nin Hadisleri Açıklama Metodu	39
1.2.5.1. Açıklamasız Bırakılan Rivayetler	37
1.2.5.2. Âyetler ile Açıklamak	40
1.2.5.3. Hadislerin Hadisler ile Açıklanması	44
1.2.5.4. Hadislerin Şiir ile Açıklanması	47
1.2.5.5. Hadisteki Kelimeler Hakkında Bilgilere Yer Vermesi	49
İKİNCİ BÖLÜM	54
TEMSÎLÎ ANLATIMIN HADİSLERİ ANLAMAYA ETKİSİ	54
2.1. Anlamak	53
2.1.1. Anlamaya Etki Eden Unsurlar	52
2.1.1.1. Anlamaya Etki Eden Kişisel Boyut	54
2.1.1.1.1. Bilgi Düzeyi	54
2.1.1.1.2. Zekâ	55
2.1.1.1.3. Din	55
2.1.1.2. Anlamaya Etki Eden Bağlamsal Boyut	56
2.1.1.2.1. Coğrafya	56
2.1.1.2.2. Kültür-Gelenekler	59
2.1.1.3. Anlamaya Etki Eden Metinsel Boyut	59
2.1.1.3.1. Eserin Diline Yabancı Olmak	60
2.1.1.3.2. Metnin Naklinde Değişime Uğraması	60
2.1.1.3.3. Edebi Sanatlar	62
2.1.2. Hadisleri Anlamak	63
2.1.2.1. Sened Açısından Değerlendirme	63
2.1.2.2. Metin Açısından Değerlendirme	64

2.2. Temsili Anlatım ve Anlama İlişkisi	66
2.2.1. Edebi Sanatlar	66
2.2.2. Belağat	67
2.2.3. Hakiki Mana	67
2.2.4. Mecaz Mana	67
2.2.5. Alegori	68
2.2.6. Teşbih	68
2.2.7. İstiare	68
2.2.8. Temsil	69
2.3. Kimliğin İnşasında Hz. Peygamber ve Temsil	70
2.3.1. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Örnek Kimliği Temsil Etmesi	70
2.3.2. Edinilen Kimlik	71
2.3.3. Kimliğin Oluşumuna Etki Eden Unsurlar	73
2.4. Hadislerde Temsili Anlatımın Anlamaya Etkisi	74
2.4.1. Soyut Anlatımları Somutlaştırmada Temsili Anlatım	75
2.4.2. Birbirine Denk Şeylerin Anlatımında Temsili Anlatım	77
2.4.3. Anlatımı Zenginleştirmede Temsili Anlatım	81
2.4.4. Düşünceden Göze/Görsele Temsili Anlatım	84
2.4.5. Bir Şeyin Başka Bir Şeye İkâmesini (Vekil) Anlatmada Temsili Anlatım	88
2.5. Hadislerde Temsili Anlatım Sorunları	92
2.5.1. Temsili Anlatımda Yerel Unsurlar/Tarihsellik	92
2.5.2. Yerellik Sorununa Çözüm Arayışı Olarak Emsâlü'l-Hadîs Literatürü	98
SONUÇ	101
KAYNAKÇA	106
ÖZ GEÇMİŞ	114

KISALTMALAR

AİBÜ : Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

a.s : Aleyhi's-Selâtu ve's-Selâm

b. : İbn

Bkz/bkz. : Bakınız

C. : Cilt

çev. : Çeviren

edt. : Editör

EKEV : Erzincan Eğitim ve Kültür Vakfı

FSM : Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları

H. : Hicri

Hz. : Hazreti

İFAV : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları

İSAM : İslam Araştırmaları Merkezi

M. : Miladi

M.Ü : Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları

No : Numara

Nşr. : Neşreden

ö. : Ölüm tarihi

r.a : Radiyallahu anhu/anha

s. : Sayfa

ss. : Sayfalar arası

s.a.v. : Salallahu aleyhi ve sellem

TDK : Türk Dil Kurumu

thk. : Tahkik

ty. : Tarihi yok

vb. : ve benzerleri

vd. : ve diğeri

GİRİŞ

1. Araştırmanın Problemi ve Konusu

Hız. Peygamber (s.a.v.) hitaplarında örnekler vererek vurgulamalar yapmış ve konuyu akıllarda daha kalıcı hale getirmiştir. Burada üzerinde durulmak istenilen asıl soru bu örnekle anlatımın aktifliğinin herkeste karşılığının olup olmadığıdır. Dönemin temel örneklemleri o coğrafyaya uzak olan birisi açısından sorun teşkil etmekte midir, dünyanın globalleşmesi ile kavramların ortak giysilere bürünmüş olması orayı anlamakta sorun teşkil etmekte midir, o dönemin örnekle anlatımı ile bugün arasında nasıl bir köprü kurulabilir gibi sorular tezin ana problemlerini teşkil etmektedir.

Temsili anlatımın hadisleri anlamada etkisinin inceleneceği tezin temel noktası mesel kökünden türeyen ve örnek vermek manasında olan hadislerde yer alan örnekle anlatımın muhatabın anlam dünyasında nasıl karşılık bulduğunun incelenmesi üzerinedir. Bu inceleme temsili anlatım içeren hadislerin bir araya getirildiği Râmhürmüzî'nin *Emsâlü'l-Hadis*'i özelinde söz konusu hadislerin çeşitli bağlamlarda ele alınıp anlamaya olan etkisinin araştırılması ile gerçekleşecektir.

2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Hadislerde geçen temsili anlatımla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Hadislerdeki temsili anlatıma dair Fatma Yüksel'in devam etmekte olan "Bilgi ve Değer Kaynağı Olma Yönüyle Hadis Rivayetlerinde Temsili Anlatımlar" adlı doktora tezinde temsili anlatım, anlam bağlamında ele aldığımız tezimizden farklı olarak bilgi ve değer bağlamında ele alınmaktadır.

Arap dünyasında tezimizle ilgili olarak Hânî Tâhir Muhammed Hüseyin'in *el-Emsâlu'n-Nebeviyye fî Sahîhi'l-Buhârî-Dirâse Luğaviyye Delâliyye*- adlı yüksek lisans tezi 2004 yılında Filistin'de en-Necâhu'l-Vataniyye üniversitesinde yazılmıştır. Bu tez temsili anlatım içeren hadisleri dil ve delalet bağlamında ele almaktadır. Tezimizden farklı bir diğer noktası da Buhârî'nin *Sahîh*'i özelinde yapılan bir çalışmasıdır.

Hadislerdeki temsili anlatıma dair yazılmış olan ve literatür değerlendirmesinde detaylıca ele alınacak Adem Dölek'in *Hadislerde Teşbih ve Temsiller*'i ve Mehmet Erdoğan'ın *Kırk Mesel Hadis* adlı iki eser temsili anlatım

içeren hadisleri problematik bir yaklaşım içinde olmaksızın açıklayarak alana katkıda bulunmuşlardır.

Tezimizin amacı temsili anlatımın Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerinin anlaşılmasında nasıl bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktır. Kaleme alınmış diğer eserlerden farklı olarak örnekli anlatımın yerellik/tarihsellik boyutu, soyut ve somut düzlemdeki ifade düzeyi ortaya konulacaktır. Temsili anlatım içeren hadisler bağlamında kaleme alınan ilk müstakil eserlerden kabul edilen Râmhürmüzî'nin (ö. 360/971) *Emsâlü'l-Hadis* eserinde hangi hadisler ele alınmış ve hadislerde geçen temsili anlatım yazarın zihninde nasıl yorumlanmıştır? sorusuna cevap aramak tezin amaçlarındandır. Tezin nihayetinde ise edinilen bilgiler doğrultusunda hadislerde yer alan temsili anlatımın hadisleri anlamaya etkisi ve ne gibi sorunlar içerdiği tartışılarak çalışmanın sonlandırılması amaçlanmaktadır.

3. Araştırmanın Kapsam ve Yöntemi

Tezimiz iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Râmhürmüzî ve *Emsâlü'l-Hadis* Adlı Eserinin Tahlili birinci bölümde öncelikle Râmhürmüzî'nin hayatı, idari ve ilmi açıdan nasıl bir dönemde yaşadığı, ilim serüveni ve ilmi kişiliği açısından incelenecektir. Devamında ise basımı olan iki eserinden biri olan *Emsâlü'l-Hadis* adlı eserinin genel özellikleri bağlamında muhtevasında nasıl hadisler bulunduğu; ilmi açıdan hadislerin naklinde farklı tariklerine yer verilmesi, Râmhürmüzî'nin hadislerin tahrîclerini nakletmemesi ve araştırmamız neticesinde hadislerin hangi kaynaklarda geçtiği mütalaa edilecektir. Eserdeki hadislerin dil ve üslubu tahlil edilecek ve hadislerin hangi kalıp ifadelerle nakledildiği, Râmhürmüzî'nin bu hadisleri açıklarken hangi kaynaklardan yararlanıp açıklama yaptığı incelenecektir.

İkinci bölüm *Temsili Anlatımın Anlamaya Etkisi* üzerinedir. Konunun daha iyi anlaşılması için öncelikle anlama kelimesinin mahiyeti ve anlamaya etki eden unsurların kişisel, bağlamsal ve metinsel unsurlar özelinde neler olduğu ve hadislerin anlaşılması temsili anlatım ile anlama ilişkisi bağlamında temsil ile bağlantılı bazı kavramlar, kimlik inşasında temsili anlatımın etkisi ve hadislerin anlaşılmasında metin ve sened unsurları incelenecektir. Ardından temsili anlatımın anlamaya etkisinin ne olduğu beş başlık (soyut bağlam, denklik, anlamın zenginleşmesi, görselleştirme, vekâlet) altında ele alınacaktır. Nihayetinde temsili anlatım kaynaklı

yerellik ve tarihsellik problemi tartışılıp incelediğimiz eserin bir çözüm önerisi sunup sunmadığı incelenerek sonuç bölümü ile tez sonlandırılacaktır.

4. Literatür Değerlendirmesi

4.1. Klasik Eserler

a. Ebû Arûbe (ö. 318/931), *el-Emsâlû's-Sâire an Rasûlillâh*: Basımı bulunmayan bu eser Hayr b. Ömer b. Halife el-Emevi'nin *Fihrist*'inde zikredilmektedir.¹

b. Hakîm et-Tirmizî (ö. 320/932), *el-Emsâl mine'l-Kitâb ve's-Sünne*, Dâru İbn Zeydûn, Beyrut 1987: Sûfî, hadisçi ve fakih olan Tirmizî Tirmiz'de dünyaya gelmiştir.² Eserde toplam 239 rivayet yer almaktadır. İlk olarak Kur'an'dan temsiller daha sonra hadislerdeki temsiller ve hikmetlilerin temsilleri başlıklar altında nakledilmiştir. Nakledilen hadisler için açıklamaya yer verilmezken hikmetli kimselerin verdiği temsillerde hangi sözün kime ait olduğu da belirtilmemiştir.

c. Râmhürmüzî (ö. 360/971), *Emsâlû'l-Hadîs*, Dâru's-Selefiyye, Bombâi 1983: Özelinde çalıştığımız bu eser 140 adet temsili anlatım içeren hadisin bir araya getirilip Râmhürmüzî (ö. 360/971) tarafından şerh edilmesinden oluşmaktadır. İleriki bölümlerde eser ve yazar hakkında daha detaylı bilgiler verilecektir.

d. Ebu's-Şeyh, Ca'fer b. Hayyân el-Ensârî el-İsbehânî (ö. 369/979): *Kitâbu'l-Emsâl fî Hadîsi'n-Nebevî*. *Kitâbu'l-Emsâl*'in yazarı Ebu's-Şeyh olarak bilinmektedir.³ Ebu's-Şeyh, (h. 274/m. 887) İsfahan'da dünyaya gelmiştir. Ebu's-Şeyh lakabının ona muhtemelen uzun ömürlü olduğu için verildiği nakledilmektedir. H. 369 yılında İsfahan'da vefat etmiştir.⁴ Eserin sadece bir nüshası bilinmektedir. İmroz kütüphanesinde nüshası bulunan eserin numarası 29'dur. H. 708 yılında yazılmıştır. 83 sayfadır.⁵ Eserde toplam 373 rivayet bulunmaktadır.

¹ Hayr b. Ömer b. Halife el-Emevî, *Fihrist İbn Hayri's-Sebilî*, Muhammed Fuâd Mensûr (thk.), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût 1998, s. 148.

² Muhammed b. Ali el-Hakîm et-Tirmizî, *el-Emsâl mine'l-Kitâb ve's-Sünne*, Dâru İbn Zeydûn, Beyrut 1987, s. 11.

³ Ebu's-Şeyh, Ca'fer b. Hayyân el-Ensârî el-İsbehânî, Abdülalî Abdülhamîd (thk.), *Kitâbu'l-Emsâl fî Hadîsi'n-Nebevî*, Dâru's-Selefiyye, Bombây 1982, s. 14.

⁴ Ali Yardım, "Ebû's-Şeyh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, X, İstanbul 1994, s. 343.

⁵ Ebu's-Şeyh, Ca'fer b. Hayyân el-Ensârî el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Emsâl fî Hadîsi'n-Nebevî*, s. 18.

e. Mâverdî (ö. 450/1058), *el-Emsâl ve'l-Hikem*, Dâru'l-Vatan, Riyad 1999:

Ali b. Muhammet b. Habîb el-Mâverdî, h. 364 yılında Basra'da dünyaya gelmiştir. Künyesi Ebu'l-Hasan ya da Ebu'l-Hüseyin olarak geçmektedir. Ancak babası gül suyu (mâu'l-verd) ile uğraştığı için Mâverdî olarak tanınır.⁶

Eserin toplam dört nüshası bulunmaktadır:⁷

- Leiden Üniversitesi/ Hollanda, rakam: 382, 69 s.
- İskenderiye Üniversitesi Kütüphanesi (Cafer Vali Paşa Nüshası), rakam: 989
- Üçüncü Ahmet Kütüphanesi/ İstanbul, rakam: 2383.
- Büyük Cami Ğarb Kütüphanesi/ San'a, rakam: 115.

el-Emsâl ve'l-Hikem toplam 900 rivayetten oluşmaktadır. Toplam on bölümden oluşan eserin her bölümünde aynı alt başlıklar yer almaktadır: "Rasulullah'ın Edebi", "Hikmetlilerin Emsalleri" ve "Şiir". Bu üç başlığın her birinde üç yüz rivayet bulunmaktadır. Mâverdî rivayetler hakkında herhangi bir açıklama yapmamıştır.

f. Mahmûd Seyyid Hasan (ö. ?), *Revâ'i 'u'l-beyân fî'l-emsâli'n-nebeviyye*, Mektebetü'l-Câmiu'l-Hadis, İskenderiye 1988: Eser, tespit edebildiğimiz kadarı ile Philadelphia Üniversitesi Kütüphanesinde Ürdün/ Amman'da⁸; Brunei Daru's-Selâm Üniversitesi Kütüphanesinde⁹ ve Uluslararası İsrail Kütüphanesinde¹⁰ yer almaktadır.

g. Ukkâşe Abdülmennân et-Tîbî (ö. ?), *es-Sahîhu'l-müsned fî'l-emsâl ve'l-hikem*, Mektebetü't-Türâsi'l-İslâmî, Kahire 1989: Eser Gazze'de İslam Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde 157828 rakamı ile yer almaktadır.¹¹ Buradaki eser 114 sayfadır. Mektebetü't-Türâsi'l-İslâmî yayın evinde Kahire'de 1989 yılında basılmıştır. Eserin temini bu siteden sağlanabilmektedir: (<https://www.iqrashop.com/--book-books-Hadith-p25333-.html>), (07.06.2020).

⁶ Ali b. Muhammed b. Habîb Mâverdî, Fuâd Abdülmün'im Ahmed (thk.), *el-Emsâl ve'l-Hikem*, Dâru'l-Vatan, Riyad 1999, s. 13.

⁷ Mâverdî, *el-Emsâl ve'l-Hikem*, s. 28-30.

⁸ <http://www.philadelphia.edu.jo/newlibrary/2014-11-24-13-12-11/512-2014-11-22-16-18-04/65197-44020>, (07.06.2020).

⁹ [http://eclik.ubd.edu.bn/cgi-](http://eclik.ubd.edu.bn/cgi-bin/gw/chameleon?sessionid=2011081215325525548&skin=default&lng=ar&inst=consortium&host=202.160.7.81%2b2222%2bDEFAULT&patronhost=202.160.7.81%202222%20DEFAULT&searchid=44&sourcscreen=INITREQ&pos=1&itempos=1&rootsearch=SCAN&function=INITREQ&search=AUTHID&authid=107572&authidu=4)

[bin/gw/chameleon?sessionid=2011081215325525548&skin=default&lng=ar&inst=consortium&host=202.160.7.81%2b2222%2bDEFAULT&patronhost=202.160.7.81%202222%20DEFAULT&searchid=44&sourcscreen=INITREQ&pos=1&itempos=1&rootsearch=SCAN&function=INITREQ&search=AUTHID&authid=107572&authidu=4](http://eclik.ubd.edu.bn/cgi-bin/gw/chameleon?sessionid=2011081215325525548&skin=default&lng=ar&inst=consortium&host=202.160.7.81%2b2222%2bDEFAULT&patronhost=202.160.7.81%202222%20DEFAULT&searchid=44&sourcscreen=INITREQ&pos=1&itempos=1&rootsearch=SCAN&function=INITREQ&search=AUTHID&authid=107572&authidu=4), (07.06.2020).

¹⁰ https://www.nli.org.il/en/books/NNL_ALEPH000014811/NLI, (07.06.2020).

¹¹ https://library.iugaza.edu.ps/book_details.aspx?edition_no=121429, (07.06.2020).

h. Mustafa İd es-Sayâsina, *Zâhîretü'l-emsâl fi'l-kitâb ve's-sünne*, Dâru'l-Mi'râc ed-Düveliyye, Riyad 1991.¹²

1. Abdülmecîd Mahmûd Abdülmecîd, *Nazarât fıkhiyye ve terbeviyye fi emsâli'l-hadîs*, 2. Baskı, Mektebetü's-Sıddîk, Beyrut 1992: Eserin birinci bölümünde hadis ilimlerinin tanımına yer verilmiş ve ikinci bölüm emsalü'l-hadîsin tanımı ve temsillere dair nakillerden oluşmaktadır.

i. Muhammed Câbir Feyyâz el-Alvânî, *el-Emsâl fi'l-Hadîsi'n-Nebevî eş-Şerîf*, Mektebetü'l-Müeyyed, Riyad 1993: Eser toplam 1368 rivayetten oluşmaktadır. Toplam üç bölüm vardır ve ilk bölümde temsil ve mucize misalleri yer almaktadır. İkinci bölümde mesel-temsil ilişkisi, kıyaslarda yer alan temsiller ve kıyas dışında yer alan temsiller yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise mucize temsilleri, belağat ve dil temsilleri, yerel ve hikmetli temsiller yer almaktadır.¹³

4.2. Modern Çalışmalar

4.2.1. Kur'an ve Hadislerdeki Temsili Anlatıma Dair Eserler

a. Adem Dölek, *Hadislerde Teşbih ve Temsiller*, Yeni Akademi Yayınları, İzmir 2006: Hadislerde yer alan teşbih ve temsillerin incelendiği bu esere teşbih ve temsil ile ilgili kavramların (belağat, beyan, teşbih, temsil ve istiare) açıklaması yapıp ardından örnek hadislerin konuları bağlamında incelemeler yapılmaktadır. Eserin tezimizden farkı ise hadislerin ele alınmasına dairdir. Eserdeki hadisler konularına göre tasnif edilerek nakledilip açıklanmıştır. Hadisler belirli bir eser özelinden seçilmemiştir. Ayrıca temsili anlatımın anlaşılmasında meydana gelen sorunlara değinilmemiştir. Hadislerdeki edebi yön ön planda tutularak kaleme alınmış bir eserdir.

b. Mehmet Erdoğan, *Kırk Mesel Hadis*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2009: Kırk bir adet, temsili anlatım içeren hadisin konu başlıkları altında (iman, namaz, oruç vd.) açıklandığı eserdir. Eserin tezimiz ile farkı eserde hadislerin konularına göre nakledilip kısa açıklamalarla nakledilmesidir. Temsile dair kavramlar,

¹² Almajidcenter Kütüphanesi, no: 27219, Dubai,
http://www.almajidcenter.org/search_details.php?keyword=%D8%A7%D9%84%D8%B5%D9%8A%D8%A7%D8%B5%D9%86%D8%A9%D8%8C%20%D9%85%D8%B5%D8%B7%D9%81%D9%89%20%D8%B9%D9%8A%D8%AF&how=3&by=2&in=, (07.08.2020).

¹³ Muhammed Câbir Feyyâz el-Alvânî, *el-Emsâl fi'l-Hadîsi'n-Nebeviyyi's-Şerîf*,
https://books.google.com.tr/books?id=RwslDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (07.06.2020), s. 13-14.

tartışmalar, anlamaya etkisinin ne olduğu gibi hususların yer almaması eser ile tezimiz arasındaki farklılıklardandır.

c. Ömer Çelik, Teşbih, Temsil ve Tasvirler Işığında Kur'an'da İnsan, Işık Akademi Yayınları, 2010: Eser öncelikle teşbih, istiare, mesel ve tasnif kelimelerinin tanımı ile başlayıp devamında Kur'an'da insan ile ilgili yapılan teşbih (benzetme), temsil (örnek) ve tasvirleri ele alıp insanın mahiyetini ortaya koymaktadır.

d. Murat Sülün, 41 Temsil ile Kur'an Gerçeği, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2017: Eserde Kur'an'da yer alan temsiller ile Kur'an'ın kendisinin anlatılması söz konusudur. Bu yönüyle eser temsiller üzerinde değil temsiller üzerinden bir anlatım gerçekleştirmektedir.

4.2.2. Temsille İlgili Diğer Çalışmalar

a. Remzi Ateşyürek, Kur'an Tilavetinde Tecvid ve Temsil, Etüt Yayınları, Samsun 2014: Eser, Kur'an-ı Kerîm tecvidi üzerine yazılmıştır. Üç bölümden oluşan eserde "Kur'ân'ın Önemi ve Öğretimi", "Kur'ân'ın Tecvîdi" ve "Kur'ân Tilavetinin Adabı" bölümleri yer almaktadır. Temsil ile ilgili olan kısım üçüncü başlık altında yer almaktadır ve "Temsili Okuma" başlığı ile kıraat alanında temsil hakkında açıklamalar yer almaktadır.

b. Stuart Hall, Temsil, Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları, İdil Dünder (çev.), Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2017: İdil Dünder'in çevirisini yaptığı Stuart Hall'e ait olan bu eserde temsil kavramı farklı açılardan incelenmektedir. Fotoğraf, kültür, maskülenlik ve cinsiyet bağlamlarında temsil kavramı ele alınmaktadır.

c. E.H. Gombrich, İmge ve Göz-Görsel Temsil Üzerine İncelemeler, Kemal Atakay (çev.), Yapı Kredi Yayınları, 2015: Eserde temsil kavramı görsellik ve resim üzerinden ele alınıp psikolojik bağlamda incelemesi yapılmaktadır.

d. Hanna Fenichel Pitkin, Temsil Kavramı, Seda Erkoç (çev.), Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2014: Eserde siyaset alanındaki temsil kavramı ile ilgili görüşler analiz edilmektedir. Kavramın gelişme süreci herhangi bir başka kavrama indirgmeden ele alınmakta ve incelenmektedir.

e. **Koray Değirmenci, *Fotoğrafın İmgeleri-Temsil, Gerçeklik ve Dijital Çağda Fotoğraf-*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2016:** Eserde temsil kavramı fotoğraf kelimesi üzerinden ele alınmaktadır. "Bir fotoğraf neyi gösterir" sorusu temel alınarak eserde eser öncelikle fotoğrafın icadı ve erken dönem tartışmaları ile başlamış devamında "Fotoğraf ve Temsil" başlığı ile temsilin fotoğraf ile olan bağı ele alınıp modern bağlamda fotoğraf söylemleri ve fotoğrafın ölümü/dijital imgeler çağı ile eser nihayete ermektedir.

4.3. Makaleler

1. Recep Aslan, "Hadislerde Temsili Anlatım", *İslâmî İlimler Dergisi*, 8/1, Bahar 2013.

2. Sadık Kılıç, "Kur'ân ve Hadislerde Temsili Anlatım Örnekleri: İnsani, İlahi ve Uhrevi Hakikatlerin Sunumu Bağlamında Semantik ve Pedagojik Bir Deneme", *İslâmî İlimler Dergisi*, 1, 2010.

3. Osman Bodur, "Müteşâbih Hadîslerin Yorumunda Temsîl Sanatı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 14/3, 2014.

4. Zeynep Gemuhluoğlu, "Temsil-Taklit İlişkisi Açısından Tasvirin Teorik Zemini -İbnü'l-Arabî'nin Eserleri Esasında-", *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 13, 26-06-2019, ss. 285-312.

5. Hâcî es-Sâdîk, *Temsil ya da İstiâre-i Temsiliyye Kavramı Keşşâf Tefsiri Örneğinde Uygulamalı Bir Belâğat Çalışması*, Sedat Sağdıç (çev.), Dergiabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), 5, Bahar 2015.

6. Saime Selenga Gökgöz, "Rus Misyoner Şarkiyatçılığında İslam Peygamberi ve Kur'an Hakkında Temsil Biçimleri", *Dinî Araştırmalar*, 10/29, Eylül-Aralık/2007.

7. Ali Akay, "Kur'ân'da Temsîlî Kıssalar", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2, Eylül 2003.

8. Halil Altuntaş, "Kur'an'da Temsili Anlatım", *Diyanet Dergisi*, 26/4, 6 Aralık 1990.

9. Veli Ulutürk, "Kur'an-ı Kerim'de Meseller (Emsalü'l-Kur'an)", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12, 1995.

Nakledilen eserlerde temsil kavramı farklı boyutlarla ele alınmıştır. Klasik eserlerde temsili anlatım içeren hadisler nakledilip şerh edilmektedir. Modern çalışmalarda ise temsil kavramı farklı açılardan incelenmektedir. Fotoğraf, kültür, resim, siyaset gibi alanlarla sınırlandırılarak yapılan çalışmaların yanı sıra sadece Kur'an ya da hadis özelinde geçen temsili anlatımların açıklanması söz konusudur. Tezimizin söz konusu eserlerden ayrılan noktası Râmhürmüzî'nin (ö. 360/971) *Emsâlü'l-Hadîs*'i özelinde hadislerin incelenmesi, temsile dair kavramların ele alınması, temsil ve anlam bağlamında hadislere yaklaşılması, anlama ve temsil kavramı bir arada incelenerek temsili anlatımın geçtiği hadislerin naklinden öte bu nakillerin anlamaya etkisi açısından incelenmesi ve neticesinde oluşan bazı sorunların ele alınıp çözüm arayışının tartışılması söz konusudur.

BİRİNCİ BÖLÜM

RÂMHÜRMÜZÎ VE EMSÂLÜ'L-HADÎS ADLI ESERİ

1.1. Râmhürmüzî'nin Hayatı

Tam adı Kadı el-Hâfız Ebû Muhammed el-Hasan b. Abdurrahman b. Hallâd ed-Dûrkî el-Fârsî¹⁴ olan er-Râmhürmüzî, İran'ın Hûzistan eyaletinde Ahvez'in kasabalarından biri olan Râmhürmüz'e nispetle Râmhürmüzî olarak anılır.¹⁵

Râmhürmüzî'nin doğum tarihi tam olarak bilinmemekle beraber H. 265/879 yılında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Yaklaşık H. 360/971 yılında Râmhürmüz'de vefat etmiştir. İlim ve fazilet dolu bir evde yetişmiş olan Râmhürmüzî'nin babası Abdurrahman b. Hallâd er-Râmhürmüzî (ö. ?), Taberânî'nin (ö. 360/971) öğrencilerindendir ve aynı zamanda kadı, âlim ve muhaddistir.¹⁶

1.1.1. Yaşadığı Dönem ve İlim Serüveni

Râmhürmüzî, yoğun bir şekilde siyasi ve fikrî tartışmaların yaşandığı hicrî dördüncü asırda yaşamıştır.

1.1.1.1. İdari Ortam

Hicri dördüncü asır siyasi açıdan Abbâsîler ve emirliklerin hâkimiyeti söz konusu olduğu bir dönemdir.¹⁷ Bununla birlikte Abbâsî devleti İran'da en dış kesimden başlayıp yavaşça merkezi açıdan zayıflamış ve halifelüğün sona ermesi mevcut kurum ve kuruluşların varlıklarına etkide bulunmamış¹⁸ ve Abbasilerin zayıfladığı bu dönemde bağımsız devletler oluşmaya başlamış halifeye olan bağlılık sembolleşmiştir.¹⁹ Büveyhîler 326/938 yılında Râmhürmüzî'nin yaşadığı bölgeyi ele geçirmeden önce Râmhürmüzî, Hûzistan'da kadılık yapmıştır.²⁰ Dönemin

¹⁴ Ahmed b. Osmân ez-Zehbî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, Şuayb el-Arnaût (thk.), C. XVI, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1982, s. 73.

¹⁵ Abdurrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-Fâsıl Beyne'r-Râvî ve'l-Vâî*, Muhammed Muhibuddîn Ebû Zeyd (nşr.), Dâru'z-Zehâir, Kâhire H. 1437, (Muhakkikin önsözü), s. 17; Muhammed b. Mansûr et-Temîmî es-Sem'ânî, *el-Ensâb*, Abdurrahman b. el-Muallîmî el-Yemânî vd. (nşr.), VI, Dâiratü'l-Ma'ârifî'l-Osmânî, Haydarabat 1977, s. 47.

¹⁶ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-Fâsıl*, (Muhakkikin önsözü), s. 17-28.

¹⁷ Detaylı bilgi için bkz. Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsiler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, I, İstanbul 1988.

¹⁸ Claude Cahen, *İslamiyet-Doğuşundan Osmanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar*, Esat Nermi Erendor (çev.), I, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990, s. 193-195.

¹⁹ İhsan Süreyya Sırma, *Müslümanların Tarihi*, IV, Beyan Yayınları İstanbul 2014, s. 143.

²⁰ Hatipoğlu, "Râmhürmüzî", XXXIV, s. 447.

idarecilerine yazdığı şiirlerle yöneticilerle iyi iletişim kurmuştur. Büveyhî veziri görevine gelen el-Mühellebî'ye (ö. 352/963) de şiir yazmış ancak kendisine tekrardan Hûzistan kadılığı teklif edildiğinde kabul etmemiştir. İdarecilerle arası iyi olduğu için Râmhürmüzî fikirlerini rahatça anlatabilme imkânına sahip olmuştur.²¹

1.1.1.2. İlmi Ortam

İlmi açıdan ele alındığında hicri dördüncü yüzyıl, İslâmî ilimlerin teşekkül ettiği bir dönem olmuştur. Ebu'l-Hasan el-Eş'arî (ö. 324/935) ve Mâturîdî (ö. 333/944) bu dönemde yaşamışlardır. Mezheplerin birbirinden uzaklaştığı, her birinin ötekini ehl-i bid'at olmakla itham edip Müslüman bile kabul etmediği, ehl-i hadis-Mu'tezile ve ehl-i re'y tartışmalarının yaşandığı bir zaman dilimi söz konusu olmuştur. Bu tartışmalı ortamda Râmhürmüzî'nin Mu'tezilî veya Şîî olduğu ileri sürülse de eserlerine bakıldığında Sünnî yaklaşım içerisinde olduğu gözlemlenmektedir.²² Dördüncü asır aynı zamanda ilk hadis usulü eserlerinin yazıldığı dönem olmuştur. Râmhürmüzî'nin *el-Muhaddisü'l-Fâsıl Beyne'r-Râvî ve'l-Vâî* si bu dönemde yazılmış ilk hadis usulü eserleri arasında yer almaktadır.²³

1.1.2. İlim Serüveni

Râmhürmüzî, ilim serüveninde beldeindeki hocalardan istifade etmiş ve yaklaşık H.290 yılından önce ilim yolculuğuna başlamıştır. Hadis tahsili için Şîraz, Mekke, Irak ve Fas'a gitmiştir.²⁴

Râmhürmüzî'nin iki yüze yakın birçok hocası bulunduğu nakledilmektedir.²⁵ Hocaları arasında en başta babası Abdurrahman b. Hallâd er-Râmhürmüzî (ö. ?), Ebu'l-Kâsım el-Beğavî (ö. 317/929), İbn Ebu Hayseme (ö.279/892-3), Ahmed b. Muhammed el-Birtî (ö. 280/894), Zekeriyâ b. Yahyâ Sâcî (ö. 307/920), Musa b. Harun el-Bağdadî (ö. 310/922), Mutayyen (ö. 297/909-910), Yusuf el-Kâdî (ö.

²¹ Hatipoğlu, "Râmhürmüzî", XXXIV, s. 447-448.

²² Hatipoğlu, "Râmhürmüzî", XXXIV, s. 448.

²³ Ahmet Yücel, *Hadis Tarihi*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2014, s. 99-106.

²⁴ Hatipoğlu, "Râmhürmüzî", XXXIV, s. 447; Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-Fâsıl*, (Muhakkikin önsözü), s. 18.

²⁵ Abdullah el-'Attâr el-Kureşî, Müş'al b. Bânî el-Cebrîn el-Mutîrî (thk.), *Nüzhetü'n-Nâzır fî Zikri Men Haddese 'an Ebi'l-Kâsım el-Beğavî mine'l-Huffâz ve'l-Ekâbir*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2002, s. 52.

297/910), Ebu Ca'fer İbn Ebu Şeybe (ö. 297/910), Ca'fer b. Muhammed el-Firyâbî (ö. 301/913), Abdan el-Ahvâzî (ö. 306/918) gibi âlimler yer almaktadır.²⁶

Öğrencilerinden bazıları şunlardır: Ebu'l-Hüseyin Muhammed b. Ahmed es-Saydâvî, Hasan b. el-Leys eş-Şîrâzî, Ebu Bekir b. Muhammed b. Musa b. Merdeviyye (ö. 410/1020), Ebû Ali el-Muhassin b. Ali et-Tenûhî (ö. 447/1055).²⁷

1.1.3. Râmhürmüzî'nin İlmî Şahsiyeti

Râmhürmüzî, hadis, fıkıh²⁸, şiir gibi farklı alanlarda kendini geliştirmiş âlimlerdendir. Bununla beraber kendisinin hadisçilik yönü ön plandadır. Nitekim el-Kureşî (ö. 662/1263), onun, hoşnut olunmuş hadisçilerin önde gelenlerinden olduğunu söyler.²⁹ Aynı şekilde Sem'ânî (ö. 562/ 1166), onun faziletli, hadiste uzman, Hûz şehrinin güvenilir âlimi olduğunu belirtirken³⁰ Zehebî (ö. 748/ 1348) de onun muhteşem bir imam ve hafız olduğunu, acem diyarının hadisçisi olduğunu ifade eder.³¹ Anlaşıldığına göre Râmhürmüzî, kendi bölgesinde tanınan ve güvenilen bir hadis âlimidir. Onun hadisçilik yönü eserlerinde de bariz şekilde görünmektedir. *el-Muhaddisü'l-Fâsıl*'ı yazarak hem hadis usulüne vukufiyetini hem de dönemin tartışmalarına, ehl-i hadise yöneltilen eleştirilere hâkimiyetini göstermektedir. Çünkü ilk dönemde yazılmış olan hadis usulü eserleri aynı zamanda gündemdeki tartışmalara cevap niteliği taşımaktadır.³² *Emsâlü'l-Hadis* ile ise hadislerdeki mesellerin nasıl anlaşılmasını ortaya koymaktadır. Bu yönüyle Râmhürmüzî'nin hadis ilminde hem rivayet hem de dirayet (anlama) yönünün kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim *el-Muhaddisü'l-Fâsıl* ismi de bunu bariz şekilde göstermektedir. Babasının halefi olarak Hûzistan'da kadılık yapmış olması³³ dirayet yönünün güçlü olduğuna, yani fakihlik yönüne işaret etmektedir.

Râmhürmüzî hadis ve fıkıh alanının yanında kendisini şiir ve edebiyat alanında da geliştirmiştir. İbn İshak en-Nedîm (ö. 385/ 995) onun için Câhız'ın yolunda

²⁶ Hatipoğlu, "Râmhürmüzî", XXXIV, s. 447.

²⁷ Zehebî, *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, s. 73-74; Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-Fâsıl*, s. 21.

²⁸ Detaylı bilgi için bkz. Fatih Mehmet Yılmaz, "İlk Hadis Usulü Eserinde Râmhürmüzî'nin Fıkıhî'l-Hadis Denemesi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1, 2020, s. 369-404.

²⁹ Abdullah el-'Attâr el-Kureşî, *Nüzhetü'n-Nâzır*, 52.

³⁰ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-Fâsıl*, (Muhakkikin önsözü), s. 22.

³¹ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-Fâsıl*, (Muhakkikin önsözü), s. 22.

³² Yücel, *Hadis Tarihi*, 108; Veli Aba, "Mütekaddimûn Dönemi Hadis Usulü Eserlerinin Mukâyesesi", *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/4 (01 Ağustos 2013), 238.

³³ Muhsin b. Ali et-Tenûhî, *el-Ferec Ba'de's-Şidde*, Abûd eş-Şâcî (thk.), C. I, Dâru Sâdır, Beyrut 1978, s. 124, 180.

ilerleyen, güzel telifleri olan biri olduğunu söylemiş ve kendine İbn Sivâr'ın, Râmhürmüzî'nin şair olduğunu söylediğini de nakletmiştir.³⁴

Râmhürmüzî'nin kendisine nükteli bir şekilde yazdığı bir beyit şöyledir:³⁵

“Cami mescidinde yaslanarak duran İbn Hallâd'a geldiğinde de ki,

Bu zaman A'meş bize Nafi'den nakletti denilerek kazanılacak zaman değildir.”

Bu beyit, Râmhürmüzî'nin, döneminin ilmi faaliyetlerini şiirsel olarak güzel bir şekilde aktarması açısından önemlidir. Kendi döneminde ehl-i hadis ve ehl-i rey ayrımının olduğu ve hadisçilerin dirayet yönünün de gelişmiş olduğunu vurguladıkları bilinir. Nitekim Râmhürmüzî de bu maksatla *el-Muhaddisü'l-Fâsıl* telif eder. Bu şiirde, kendi döneminde ilk dönemlerde olduğu gibi sadece rivayetin yeterli olmadığını, aynı zamanda rivayetin delaletinin yani fikhının/anlamının da bilinmesi gerektiğini güzel bir şekilde ifade etmektedir.

Kendi dönemindeki olayları şiirle anlatması bir âlimin çevresindekilere meramının en etkili bir biçimde ifade etmesi açısından önemlidir. Âlimler sadece bilgi değil aynı zamanda şiir, edebiyat gibi sanatlarla kendilerini geliştirmişler ve toplumda daha etkili olmuşlardır. Râmhürmüzî söz konusu açılardan kendini geliştirmiş bir âlim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Âlimlerin çalışması, kendini geliştirmesi açısından toplumla iç içe olmaktan ziyade zamanını ilmi mesaiyle geçirmesi önemlidir. Bu sebepten olsa gerek Râmhürmüzî, evinden pek ayrılmaz, ihtiyaçlarını gidermek için nadiren dışarıya çıkardı. Ebu'd-Derda'nın (r.a) (ö. 32/652) "Erkeğin manastırı evidir. Orada duydukları ve gördükleri kontrol altında olur.”³⁶ sözü bu durumu güzel bir şekilde ifade etmektedir.

1.1.4. Eserleri

Râmhürmüzî'nin sadece *el-Muhaddisü'l-Fâsıl* ve *Emsâlü'l-Hadîs* eserlerinin basımı mevcuttur. Diğer eserleri klasik literatürde (Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ'sı* ve *Tezkiretü'l-Huffâz*'ı vd.) eserlerde Râmhürmüzî'ye ait eserler

³⁴ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-Fâsıl*, (Muhakkikin önsözü), s. 22.

³⁵ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-Fâsıl*, (Muhakkikin önsözü), s. 25.

³⁶ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-Fâsıl*, (Muhakkikin önsözü), s. 26.

arasında zikredilmekle beraber basımları ve mahdut halleri de bulunmamaktadır.³⁷

Eserlerinden bazıları şunlardır:

- a. *el-Muhaddisü'l-Fâsıl beyne'r-Râvî ve'l-Vâ'f*: Hadis usulüne dair yazılmış ilk eserdir.³⁸ Hadis ehline karşı gelen ve onları kötüleyen, sözlerinde ileriye giden bir grup bid'at ve kelam ehline karşı bu eser kaleme alınmıştır.³⁹ Eser hadis ehlinin fazileti, muhaddisin ve hadis talebesinin adabı ve vasıfları, hadis yazımı, tahammül yolları, hadis rivayeti ve edası olmak üzere beş ana konudan oluşmaktadır.⁴⁰ Kitabın toplam altı nüshası bulunmaktadır: Zâhiriye nüshası (Şam, Zâhiriyye Kütüphanesi, no:1191), Sohac nüshası (Mısır, Sohac Kütüphanesi, no: 930), Köprülü nüshası (Köprülü Kütüphanesi, no: 397), Uskuryâl nüshası (Mısır, Uskuryâl Kütüphanesi, no: 1608), Yemen nüshası (San'a, Büyük Batı Üniversitesi Kütüphanesi), İmam Muhammed b. Sa'ûd Üniversitesi nüshası (no: 7934).
- b. *Emsâlü'l-Hadis*: Üzerinde çalıştığımız bu eser temsili anlatım içeren yüz kırk hadisi yedi bölümde bir araya getirmektedir. Kitap hakkında detaylı bilgilere (nüshaları, muhtevası vd.) ilerleyen bölümlerde detaylıca yer verilecektir.
- c. *Kitâbu'n-Nevâdir*
- d. *Kitâbu Edebi'n-Nâtık*
- e. *Kitâbu İmâmi't-Tenzil fî (İlmi)'l-Kur'ân*
- f. *Kitâbu'n-Nevâdir ve's-Şevâhid*
- g. *Kitâbu'r-Reyhâneteyn el-Hasen ve'l-Hüseyn (r.a)*
- h. *Edebü'l-Mevâid*
- i. *Risâletü's-Sefer*
- j. *eş-Şîb ve's-Şebâb*

³⁷ Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, C. XVI, s. 74; Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî (thk.), C. III, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut H. 1374, s. 906; Yakut Hamevî er-Rûmî, *Mu'cemu'l-Udebâ İrşâdu'l-Erîb ilâ Ma'rifeti'l-Edîb*, İhsan Abbas (thk.), C. I, Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1993, s. 923; Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-Fâsıl*, (Muhakkikin önsözü), s. 26-27.

³⁸ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-Fâsıl*, (Muhakkikin önsözünden), s. 34.

³⁹ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-Fâsıl*, (Müellifin önsözünden), s. 131.

⁴⁰ Râmhürmüzî, *el-Muhaddisü'l-Fâsıl*, (Muhakkikin önsözünden), s. 31-33.

1.2. Râmhürmüzî'nin "Emsâlü'l-Hadis" Adlı Eserinin Analizi

Bu bölümde çalışmanın temel eseri olarak seçilen, temsili anlatımın yer aldığı hadislerin derlendiği eserlerden biri olan, Râmhürmüzî'nin *Emsâlü'l-Hadis* eserinin şekil, içerik ve dil açısından analizi ele alınacaktır.

1.2.1. Eserin Genel Özellikleri

Emsâlü'l-Hadis'in yazarı olan Râmhürmüzî'nin H.333 yılında bu eseri Muhammed b. İbrahim es-Silefi el-İsbehânî'ye okuduğu nakledilmektedir. Söz konusu eserin günümüze ulaşan iki nüshası mevcuttur. Biri İspanya'da Uskuryal Kütüphanesinde diğeri ise İstanbul'da Feyzullah Efendi Kütüphanesinde yer almaktadır. Çalışmamızda istifade ettiğimiz eser Feyzullah Efendi nüshasında bazı sayfalar eksik olduğu için Uskuryal nüshası temel alınarak hazırlanan eserdir. Uskuryal nüshası için (س), Feyzullah Efendi nüshası için de ise (ف) rumuzu verilmiştir.⁴¹ Eserin içerisindeki bu rumuzlar elimizdeki metin içerisinde sıkça kullanılmıştır. Bazı kelimeler bir nüshada yer alıyorsa ya da aynı ifade farklı şekilde ifade edilmişse bu nüshalara rumuzlar ile işaret edilmiştir.

Eserin Râmhürmüzî'ye aidiyeti bölüm başlarında Râmhürmüz'e varan senetlerin nakli ile sabit hale getirilmiştir. İlk bölüm başında yer alan sened şu şekildedir: Şeyh İmam Hafız Ebû Tâhir Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. İbrahim es-Sâfî el-İsbehânî'nin dediğine göre Ebu'l-Hasen Ali b. el-Müşerref b. el-Müslim el-Enmâtî bize İskenderiye'de şöyle haber verdi: Ebu'l-Hüseyin Muhammed b. Ali b. Yahya ed-Dakkâk Mısır'da bize haber verdi: Ebu'l-Kasım Abdullah b. Ahmed b. Ali b. Tâlib el-Bağdâdî bize tahdis etti: Ebû Muhammed el-Hasen b. Abdurrahman b. Hallâd er-Râmhürmüzî, Muharrem üç yüz otuz üç yılında Râmhürmüz'de bana okuyarak haber verdi.⁴²

Eser toplam yedi bölüm ve yüz kırk hadisten oluşmaktadır. Her bölüm farklı sayıda ve farklı konularda temsili hadis içermektedir. Bölüm bütününe bakıldığında zaman rivayetler konu açısından çeşitlilik arz etmektedir.

⁴¹ Abdurrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî el-Fâris Râmhürmüzî, Abdu'l-'Alâ Abdulhamîd el-A'zamî (thk.), *Emsâlu'l-Hadîs*, Dâru's-Selefiyye, Hindistan 1983, (Muhakkikin önsözünden), s. t-y.

⁴² Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 3.

İlk üç bölümde yer alan rivayetler arasında konu bütünlüğü bulunmamaktadır. Temsil içeren hadisler bina inşası ve bütünlüğü, saat, kavmini uyaran adam, sinek ve kelebeğin kendini ateşten alı koyamaması ve yağmur gibi misallerden oluşmaktadır.

Dördüncü ve beşinci bölümde müminin tanımında ham tohum misallerinin nakli⁴³, ümmet ve yağmur temsilleri⁴⁴ gibi aynı konuda olan hadisler peş peşe verilmiş ve her hadisi ayrı ayrı açıklamak yerine iki veya daha fazla hadisin açıklamasının bir arada verilmesi tercih edilmiştir. Kimi hadisler ise açıklamasız bırakılmıştır.

Diğer bölümlerden farklı olarak altıncı ve yedinci bölümde bab başlıkları yer almaktadır. Altıncı bölümde "kinaye⁴⁵, açıklaması olan kinaye⁴⁶ ve teşbih⁴⁷" babları yer almaktadır. En çok hadis teşbih babı altında nakledilmiştir. Aslında bu bab altında çokça örneğin bulunması her temsilin teşbih içerdiğini ve bu sebeple verilebilecek örnekler arasında her temsili anlatım içeren hadisler olduğunu ortaya koymaktadır. Yedinci bölümde ise "Cennet⁴⁸, cehennem⁴⁹, dünya⁵⁰, kadınlar⁵¹, kabileler⁵², at⁵³ ve bulutun sıfatları⁵⁴ babları ayrıca çifter çifter babı⁵⁵, tek nadir lafızlar babı⁵⁶ ve nadirler babları⁵⁷" bulunmaktadır.

1.2.2. Eserin Muhteva Açısından Analizi

Bu bölümde eser muhteva açısından ele alınıp, anlaşılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda öncelikle eserde dikkat çeken hususlardan biri olan içerisinde temsil barındırmayan rivayetlerin nakledilmiş olmasının nedenleri üzerinde durulacak bunun yanı sıra evrensel değerlerde temsil içeren rivayetler nakledilip incelenecektir.

⁴³ Râmhürmüzî, *Emsâlu 'l-Hadîs*, s. 121-124.

⁴⁴ Râmhürmüzî, *Emsâlu 'l-Hadîs*, s. 163-164.

⁴⁵ Râmhürmüzî, *Emsâlu 'l-Hadîs*, s. 183.

⁴⁶ Râmhürmüzî, *Emsâlu 'l-Hadîs*, s. 188.

⁴⁷ Râmhürmüzî, *Emsâlu 'l-Hadîs*, s. 192.

⁴⁸ Râmhürmüzî, *Emsâlu 'l-Hadîs*, s. 229.

⁴⁹ Râmhürmüzî, *Emsâlu 'l-Hadîs*, s. 230.

⁵⁰ Râmhürmüzî, *Emsâlu 'l-Hadîs*, s. 231.

⁵¹ Râmhürmüzî, *Emsâlu 'l-Hadîs*, s. 232.

⁵² Râmhürmüzî, *Emsâlu 'l-Hadîs*, s. 234.

⁵³ Râmhürmüzî, *Emsâlu 'l-Hadîs*, s. 239.

⁵⁴ Râmhürmüzî, *Emsâlu 'l-Hadîs*, s. 244.

⁵⁵ Râmhürmüzî, *Emsâlu 'l-Hadîs*, s. 249.

⁵⁶ Râmhürmüzî, *Emsâlu 'l-Hadîs*, s. 253.

⁵⁷ Râmhürmüzî, *Emsâlu 'l-Hadîs*, s. 254.

1.2.2.1. Temsil İçermeyen Hadisler

Eserin temel gayesi temsili anlatım dâhilindeki rivayetlerin bir araya getirilmesi iken bu mananın kapsamına girmeyen, tespit edildiği kadarıyla toplam sekiz rivayete yer verildiği görülmüştür. Bu rivayetlerden bazıları burada nakledilerek yazarın kitabına neden dâhil ettiği anlaşılmaya çalışılacaktır.

Örnek 1: İbn Ömer'den (r.a) (ö. 73/693) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Helal bellidir, haram bellidir. Şüpheliyi bırak şüphe vermeyene bak."⁵⁸

Nakledilen hadis temsil içermeyen, açık bir ifade içermektedir. Bununla birlikte eserdeki bir önceki hadise bakıldığında zaman şöyle nakil bulunmaktadır: "Nevvâs b. Sem'ân'dan (r.a) (ö. 50/670) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: 'Allah, sıratı müstakimi ve sıratın iki tarafında surların ve açık kapıların olduğu ve onların örtülerinin olduğunu örnek verdi. Sırat kapısında bir çağırıcı der ki: 'Ey İnsanlar! Sırata girin, yardım için bağırmayın.' Sıratın üzerinden bir davetçi seslenir: 'Kim bu kapılardan birini açmak ister?' ve der ki: 'Vay haline! Onu açamazsın. Eğer açarsan sen girersin.' Burada sırat İslam'dır. Çağırıcı Kur'an'dır. Yukarıdaki vaiz Allah'tır."⁵⁹ Bu hadisin temsili anlatım içerdiği "Allah, sıratı müstakimi... örnek verdi" ifadesinden anlaşılmaktadır. Hadisin açıklamasında kapıların sınırları temsil ettiği beyan edilmektedir.⁶⁰ Kapı eve girmek için bir sınır olarak nitelenmektedir. Sınırların belli olması ve şüphelinin terk edilmesi üzerinde durulmuştur. Sınırlar, Müslümanın üzerinde olması gereken ve hayat ile devam eden doğru bir çizgidir. Bu çizginin şüpheyi kabul etmediği dosdoğru devam etmesi gerektiği vurgulanmış ve bugün de Müslümanlardan o çizgide olunması beklenilmektedir. Bu açıklamalardan hareketle Râmhürmüzî'nin temsil içermeyen bu hadisi nakletme nedeninin aslında bir önceki hadisi desteklemek olduğu düşünülebilir. Temsil içermeyen, meramı direkt anlatan bu hadis, temsil içeren ve olayı dramatize ederek maksadı zihinlere yerleştiren önceki hadisin peşine

⁵⁸ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 16; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, 4. Baskı, Dâru's-Selam, Riyâd 2008, "el-Buyû", 2; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim, *el-Câmiu's-Sahîh*, 4. Baskı, Dâru's-Selam, Riyâd 2008, "el-Müsâkât", 107; İbn Mâce, *Sünen*, 4. Baskı, Dâru's-Selam, Riyâd 2008, "Fiten", 14; Ebû Dâvûd, *Sünen*, 4. Baskı, Dâru's-Selam, Riyâd 2008, "Buyû", 3; Tirmizî, *Sünen*, 4. Baskı, Dâru's-Selam, Riyâd 2008, "Buyû", 1; Nesâî, *Sünen*, 4. Baskı, Dâru's-Selam, Riyâd 2008, "Buyû", 2.

⁵⁹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 14; Tirmizî, "Emsâl", 1.

⁶⁰ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 14.

verilmiştir. Bu örnek özelinde temsil içermeyen hadislerin, mana/maksat bakımından aynı temsil içeren hadislerle birlikte verildiği söylenebilir.

Örnek 2: Ebû Hureyre'den (r.a) (ö. 58/678) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Ben rahmet hidayetim/hediyeyim."⁶¹

Bu hadis ikinci bölümün ilk naklidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisini rahmet ve hidayet olarak nitelemektedir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Hiç şüphe yok ki sen doğru yolu göstermektesin."⁶² Hadis metninde geçen rahmet ve hidayet kavramları temsili bir ifadeye sahip değildir. Devamında gelen hadis nakli şöyledir: "Ömer b. Hattâb' tan (r.a) nakledildiğine Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: 'Ben sizi ateşten alıkoyarım. Siz ise kelebek ve sinekler gibi zorla oraya gidersiniz."⁶³ Bu hadis metninde de Hz. Peygamber'in insanları kötü olandan koruduğu vurgusu yer almaktadır. Râmhürmüzî, öncelikle temsil içermeyen hadisi nakletmekle sonrasında mana açısından benzer temsil ifade içeren hadisi nakletmektedir. Netice itibari ile her iki hadisin teması aynı minvalde olup her iki rivayet de birbirini destekler niteliktedir.

Örnek 3: İbn Ömer'den (r.a) (ö. 73/693) nakledildiğine göre Nebi (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kim tartışmaya haksızca yardım ederse Allah'ın gazabı dönene kadar onunladır."⁶⁴

Hadis metnine bakıldığında tartışma, haksızca yardım etmek ve Allah'ın gazabı ifadeleri yer almaktadır. Ancak bu ifadeler temsili anlatım ifade etmemektedirler. Bir önceki hadis nakline bakıldığında şöyle buyurulmuştur: "Enes b. Mâlik (r.a) (ö. 93/711-12), Rasulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu söylemiştir: 'Kardeşine zalim de olsa mazlum da olsa yardım et.' Bir adam dedi ki: "Ya Rasulullah! Mazlumsa yardım edeyim ama zalimse nasıl yardım edeyim?" Rasulullah şöyle buyurdu: "Zulüm etmekten alı koy. Bu ona yardım etmektir."⁶⁵ Bu hadis metninde de yardımın kime ve nasıl yapılacağı hakkında bilgi verilmektedir. Ana kavramlar zalim ve mazlum kelimeleridir. Zalim ve mazlum kelimeleri (ظلم) za-le-me kökünden

⁶¹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 44; Dârimî, *Sünen*, "Mukaddime", 3; hadisin Arapça metni: "يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا رَحْمَةٌ مَهْدَاةٌ".

⁶² eş-Şûrâ, 42/52.

⁶³ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 46; Buhârî, "Rikâk", 26; Müslim, "Fezâil", 17; Tirmizî, "Emsâl", 7.

⁶⁴ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 162; Ebû Dâvûd, "Ekziye", 15; İbn Mâce, "Ahkâm", 6.

⁶⁵ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 162; Buhârî, "Mezâlim", 5; Tirmizî, "Fiten", 68.

gelmektedir. Bir şeyi ona ait olmayan başka bir yere koymak manasına gelir. Örneğin zulmetmedi denildiği zaman bir şeyi yerine koymadı manasına da gelmektedir. Örneğin "İman edip de imanlarına zulmü bulaştırmayanlar var ya; işte güven onların hakkıdır. Doğru yolu bulmuş olan da onlardır."⁶⁶ ayetine İbn Abbâs (r.a) (ö. 68/687-88) ve tefsirciler şöyle demişlerdir: "Şirk büyük bir zulümdür. Zulüm ise başka tarafa meyil etmektir."⁶⁷ Bu açıklamalardan hareketle zulüm kavramının şirk, bir şeyi başka yere koymak gibi aralarındaki ortak illet dolayısıyla farklı manaları kapsadığı görülmektedir. Ana hadis metninde yer alan "Tartışmaya haksızca yardım etmek" ifadesi zulüm kavramı ile bağdaşmaktadır. Bu bağlamda iki hadis nakli bir arada değerlendirildiği zaman Râmhürmüzî, temsil içermeyen bu hadisi önceki hadisi desteklemek maksadıyla nakletmiştir.

Örnek 4: Üsâme b. Zeyd'den (r.a) (ö. 54/674) nakledildiğine göre "Rasulullah'ı (s.a.v.) şöyle derken işittim, cenneti anlattı: Onun bolca meyvesi yok mudur? Kokulu bitkisi, parlak ışığı, nehri ve neşe, nimet ve sonsuz makam içinde ölmeyen bir eş vardır."⁶⁸

Yedinci bölümün ilk rivayeti olan bu hadis nakli "cennetin sıfatı" başlığı altında yer almaktadır. Bu başlık altında nakledilen tek hadis olduğu için bağlam değerlendirmesi yapılmasını mümkün kılmamaktadır. Bir sonraki başlıkta ise "cehennemin sıfatı" başlığı yer almaktadır. Ancak sonradan gelenin öncekini açık hale getirmesi mümkün değildir. Râmhürmüzî'nin temsil içermeyen bu nakle neden yer verdiği tespit edilememektedir.

Temsili anlatım dâhilindeki hadislerin nakledilip açıklandığı bu eserde amacı ile uyuşmayan, temsili anlatım içermeyen hadislerin de nakledildiği görülmüştür. Ancak bu hadisler bir eserin bütününde incelendiğinde amaçsız bir nakil olmadıkları aksine temsili anlatım içeren hadislerin manalarını destekleyen nitelikte oldukları anlaşılmaktadır. Bununla beraber bütüncül okumaya rağmen nakil sebebi hakkında bir fikir sahibi olunamayan hadislerin de var olduğu saptanmaktadır.

⁶⁶ el-En'âm, 6/82.

⁶⁷ Ebu'l-Fazl Cemaleddîn İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, C. XII, Dâru Sâdır, Beyrût 1994, s. 373.

⁶⁸ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 229-230.

1.2.2.2. Anlamının Herkesçe Anlaşılması Bağlamında Evrensel Değerde Olan Temsiller

Bu bölümde Râmhürmüzî'nin eserinde yer alan hadis metnlerinin evrensel nitelikte olanlarının hangileri olduğu üzerinde durulup tahlil edilecektir. Öncelikle evrensel kavramı neyi ifade eder, sorusu üzerinde durulmalıdır. Evrensel (universal) kelimesi evrenle ilgili, bütün insanlığı ilgilendiren âlemşümul ve cihanşümul manalarına gelmektedir.⁶⁹ Bu başlıkta kast edilen ise hadis metnlerinde kullanılan temsili anlatımın herkesin zihin dünyasına hitap eden ve herkesçe anlamlandırılabilen, aktif bir manaya sahip olmasıdır.

Örnek 1: Ebû Hâzım et-Temmâr'ın (r.a) (ö. 140/757) Ebu Hureyre'den (r.a) (ö. 58/678) işittiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Benim ve insanların misali ateş yakıp etrafını aydınlatan adamın misali gibidir. Ateş, kelebeği ve sineği alıkoyar. Ben ise sizi ondan uzak tutarım. Siz ise zorla oraya girersiniz."⁷⁰

Bu hadis metninde Hz. Peygamber (s.a.v.) zâtı ve insanlar arasındaki bağı anlatmak için ateş, kelebek ve sinek temsilleri kullanmıştır. Ateş kavramı Kur'an-ı Kerîm'de de yer alan bir temsildir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Onların misali, bir ateş yakan insan gibidir. Ateş tam etrafını aydınlattığında Allah ışıklarını yok eder de onları karanlık içinde, hiçbir şeyi görmez bir halde bırakır."⁷¹ Buradan da anlaşıldığı üzere ateş, insanlık tarafından kullanılan aydınlatıcı ve yakıcı özellikte bir maddedir. Kelebek ve sineklerin kendilerini aydınlatıcı ışık kaynağından alıkoyamadığı ise herkesçe malumdur. Nebi (s.a.v.) de ateş-kelebek/sinek bağı üzerinden kendi misyonunu herkesin anlayabileceği bir temsil ile ifade etmiştir.

Örnek 2: Ebû Musa (ö. ?) Nebi'den (s.a.v.) naklettiğine göre: "Benim ve Allah'ın hidayet ve ilimden bana gönderdiklerinin misali yeryüzüne isabet eden yağmurun misali gibidir. Bir grup suyu kabul eder ve çokça ot ve çimen bitirir. Bazı verimsiz topraklar suyu tutar, Allah ondan insanları faydalandırır. Ondan içerler, hayvanlarını içirirler ve sulama yaparlar. Su isabet eden diğer grup ise düz arazidir, su tutmaz ve bitki bitirmez. Aynı şekilde Allah'ın dinini düşünen ve bana

⁶⁹ TDK Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 838.

⁷⁰ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 34.

⁷¹ el-Bakara, 2/17.

gönderdiğinden faydalanan da böyledir. Başını bu şekilde kaldırmayan da Allah'ın gönderdiği hidayeti kabul etmeyen misalidir."⁷²

Bu hadiste bilinen üzerinden bilineni anlatmak söz konusudur. İlk bilinen unsur yağmurdur. Bilinenin bilineni ise yağmurun devamında getirdiği berekettir. Yağmur neticesinde toprağın ekin vermesi aslında ilmin talep edilmesi neticesinde meyvelerinin alınması üzerine bir temsil içermektedir.⁷³ Doğa olayı olan yağmurun kullanımı ile hadis metni herkese hitap eder durumdadır. Özellikle yağmurun az olduğu coğrafyada yağmur üzerinden örnek vermek etkileyici ve akılda kalıcı olacaktır. Bu temsilin vereceği mesaj muhatabı açısından kıymetli bir durum arz edecektir. Aynı zamanda buradaki temsil Nebi'nin (s.a.v.) bi'setinden evvelki toplumu da nitelemektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) İslam ile insanlığın ölü kalplerini diriltmesine de işaret etmektedir.⁷⁴ Farklı açılardan ele alındığında hadis metninde yer alan yağmur-toprak ilişki konuları herkes tarafından anlaşılır hale getiren evrensel bir değer taşımaktadır.

Örnek 3: Hz. Meymûne'den (r.a) (ö. 51/671) nakledildiğine göre Rasulullah Amr b. Âs'a (r.a) (ö. 43/664) şöyle dedi: "Yiyip de doymayan hariç kim Dünyada Allah'tan korkar ve salih olursa Dünya onlar için hoş bir yeşillik olur. İnsanlar arasında bu konu tıpkı iki gezegen arasındaki mesafe gibidir. Biri batıda durur diğeri doğuda gözden kaybolur gider."⁷⁵

Hadislerde kullanılan temsiller muhatabın ve dönemin bilgi düzeyine ışık tutmaktadır. Bu hadiste öncelikle dünya hoş bir yeşillığe benzetilmiştir. Burada yeşillikten kastedilen dünyanın içerisinde insana hoş gelen nimetlerin bulunmasıdır. Evrensel bağlam ise insanların gezegenler ile bağdaştırılarak temsil verilmiş olmasıdır. Gezegen ve gezegenler arasındaki mesafeden bahsedilen bu hadisten hareketle aynı zamanda muhatapların astroloji bilgisine sahip olduklarını anlamaktayız. Gökyüzü dünyayı sarmalamakta olduğundan ay, yıldızlar ve gezegenler herkesçe malum olan gerçekliklerdir. Aynı zamanda Allah Teâlâ, Kur'an'da gezegenlerden şu şekilde bahsetmektedir. "Ay için de menziller belirledik; sonunda o, hurma salkımının yıllanmış sapı gibi olur. Ne güneşin aya yetişip çatması

⁷² Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 36-37.

⁷³ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Abdu'l-Aziz b. Abdullah b. Bâz vd. (thk.), C. I, Mektebetü's-Selefiyye, Kahire 2005, s. 176.

⁷⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, C. I, s. 177.

⁷⁵ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 73-74.

uygundur ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzüp gider."⁷⁶ Bu ayetler ile Nebi'nin (s.a.v.) verdiği temsil bir arada düşünüldüğünde daha anlamlı hale gelmektedir. Kur'an'da ve hadiste gökyüzünün belirli bir düzeninin olduğu haber verilirken aynı zamanda iyi insanlar ile kötü olanlarının aynı şansa, aynı nimete mazhar olamayacağı evrensel bir örnek ile aktarılmaktadır.

Örnek 4: İbn Ömer (r.a) (ö. 73/693) Rasulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu nakletti: "Ecelleriniz ikindi namazı ile güneş batımına kadar olan sürenin arasındadır. Sizin, Yahudilerin ve Hristiyanların misali işçi kullanan adamın misali gibidir. Adam dedi ki: "Kim gündüzün yarısına kadar birer kırat karşılığında çalışır? (Yahudiler birer kırat karşılığında gündüzün yarısına kadar çalıştılar.) sonra dedi ki: 'Kim gündüzün yarısından ikindiye kadar birer kırat karşılığında çalışır? (Hristiyanlar gündüzün yarısından ikindiye kadar birer kırat karşılığında çalıştılar.) Dedi ki: 'Kim ikindiden akşama kadar ikişer kırat karşılığında çalışır? Ecir sizin için iki kere değil midir?' dedi ki: 'Yahudiler ve Hristiyanlar kızdı.' Dediler ki: 'Biz daha çok çalıştık ve daha az aldık. Allah şöyle buyurdu: 'Sizin hakkınızdan bir şeye zulmettim mi?' 'Hayır' dediler. Allah şöyle buyurdu: 'O benim lütfumdur. Dilediğime veririm.'"⁷⁷

Bu hadiste dinler arası bağlamda verilen temsil söz konusudur. Verilen temsil insanın insana olan örnekliği üzerinedir. Yahudilik ve Hristiyanlık, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) İslam'ı tebliğinden önce, Hz. Musa ve Hz. İsa'nın tebliğ ettiği dinlerdir. Verilen temsil diğer dinler üzerinden verildiğinden tam manasıyla muhatapları açısından evrensellik teşkil etmektedir. Burada Nebi'nin (s.a.v.) ümmetinin önceki ümmete kıyası söz konusudur. Bu ümmete verilen vakit-ecir ilişkisi Allah Teâlâ'nın şu beyanıyla da açıklanabilir: "İşte bu Allah'ın bir lütfudur. Dilediğine verir."⁷⁸ Bu hadisten hareketle söz konusu vakitlerin neyi temsil ettiği üzerinde durulmuş, kimisi çalışması gereken faziletli zamanlar üzerine yorum yaparken kimisi de bu hadisin misal içerdiğini ve misallerin gayesinin hüküm belirtmek olmadığını söylemiştir.⁷⁹ Burada kast edilen verilen zamanın az ya da çok olması üzerine değildir. Asıl vurgulanan husus amellerin az ya da çok olmasına

⁷⁶ Yâsîn, 36/39-40.

⁷⁷ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 87-88; Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 17; Tirmizî, "Emsâl", 7.

⁷⁸ Mâide, 5/54.

⁷⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Şuayb el-Arnaût (thk), C. II, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut 2013, s. 540.

dairdir. Eğer söz konusu temsil gerçek manası ile anlaşılacak olsaydı burada ikinci vaktinin öğle vaktinden daha uzun olması gerekirdi. Durum öyle olmadığına göre söz konusu temsil amellerin miktarı ile ilgilidir.⁸⁰ Bunun ise evrensel unsurlar üzerinden aktarıldığı görülmektedir.

Örnek 5: Câbir'den (r.a) (ö. 78/697) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Beş vakit namazın misali sizin birinizin kapısının önünden nehir geçmesi ve onda günde beş kere yıkanması gibidir."⁸¹

Nehir temsili verilen bu hadiste namazın insana nasıl katkısının olduğunu ve bir his verdiği açıklanmaktadır. Hadis metni nehir bağlamında ele alındığında insanın duyusuna hitap eden yanı vardır. Nehir kenarında oturmak, akan suyun sesini dinlemek insana huzur verir. Su ile beden temizliğini sağlamak insanı rahatlatıp huzur verirken aynı zamanda sağlığının korunmasına katkısı olmaktadır. Tecrübe ile bilindiği üzere kirin hemen yıkanması o şeyin kolayca temizlenmesine olanak sağlar. Ancak kir hemen temizlenmezse o şeye nüfuz eder ve giderilmesi zorlaşır. Bu nedenle hemen temizlemek evladır. Günahlar da böyledir. İki namaz arasında işlenen günahı hemen pişmanlık duyulması ve namaz kılınması o günahın affına vesile olur.⁸² Tecrübe imkânının herkesçe mümkün olduğu bu temsil ile beş vakit namaz kılmanın verdiği his evrensel bir boyutta açıklanmıştır.

Nakledilen hadisler Nebi'nin (s.a.v.) insanlara bir konuda bir şeyler anlatırken muhatabının anlayacağı, ona yabancı olmayan örneklerden istifade ettiğini göstermektedir. Temsili anlatımın temel özelliklerinden biri verilmek istenilen mesajın anlaşılır ve kalıcı hale getirilmesidir. Böylelikle bu temsillerle vurgulanan hususları karşı taraf kolaylıkla anlayıp, algılayıp istifade edebilmektedir.

1.2.3. Eserin Hadis İlmi Açısından Tahlili

Çalışmanın bu bölümde Râmhürmüzî'nin, eserinde hadisleri naklederken nasıl bir yol izlediği incelenecektir.

⁸⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, C. II, s. 542.

⁸¹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 138; Tirmizî, "Edeb", 80.

⁸² Mehmet Erdoğan, *Kırk Mesel Hadis*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2009, s. 27.

1.2.3.1. Farklı Tarıklere Yer Vermesi

Râmhürmüzî, eserinde hadisleri naklederken kimi zaman farklı tariklerine de yer vermiştir. Bu bölümde eserde nakledilen hadislerin sened ve metinlerinin farklı tarikleri ele alınacaktır.

1.2.3.1.1. Hadis Metnindeki Farklılıklara Yer Vermesi/Manen Rivayet

Râmhürmüzî'nin eseri hadislerdeki temsilleri konu edinmesine rağmen bir rivayet kitabındaki gibi bazen bir hadisin tam metnini vermiş, daha sonra ilgili hadisi açıklama babında hadisin metninde değişen kelimelere değindiği görülmektedir.

Örnek 1: Ömer b. Hattâb (r.a)> Rasulullah (s.a.v.): "Ben sizi ateşten alıkoyarım. Siz ise kelebek ve sinekler gibi zorla oraya gidersiniz. Sizi havzın yanında önceden bekleyeceğim... Sizlerden biri kıyamet günü Ey Muhammed! Ey Muhammed! diye meleyen koyun taşıyarak gelecek. Ben de diyeceğim ki: 'Sana Allah'tan hiçbir şey dileyemem. Ben tebliğimi yaptım.'"⁸³

"sizlerden biri kıyamet günü Ey Muhammed! Ey Muhammed! Diye bağırان deve taşıyarak gelecek..."⁸⁴

"sizlerden biri kıyamet günü Ey Muhammed! Ey Muhammed! Diye kışneyen at taşıyarak gelecek..."⁸⁵

"sizlerden biri kıyamet günü Ey Muhammed! Ey Muhammed! Diye seslenen deri taşıyarak gelecek..."⁸⁶

Râmhürmüzî, asıl hadisi naklettikten sonra tekrar sened vermeksizin nakil sürecinde farklı kelimelerle ifade edilmiş olan insanların kıyamet günü elinde taşıdığı nakledilen hayvanların adlarının farklı rivayetlerde deve, at, deri şeklinde olduğunu hadisin açıklamasında zikretmiştir. Bu rivayetlere yer vererek hadisin manen nakledildiğini veya Hz. Peygamber'in (s.a.v.) farklı durumlarda farklı hayvan isimlerini kullandığını göstermek istemiş olabilir.

Örnek 2: Muahmmmed b. Yahya el-Merûzî> Âsım b. Ali> Şube> Mucâlid> Şa'bî> Nu'mân b. Beşîr (r.a)> Rasulullah (s.a.v.): "Müminler birbirlerini sevmeye ve

⁸³ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 46; Buhârî, "Rikâk", 26; Müslim, "Fezâil", 17; Tirmizî, "Emsâl", 7.

⁸⁴ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 46.

⁸⁵ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 47.

⁸⁶ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 47.

birbirlerine merhamet etmede bir beden gibidirler. Onlardan biri rahatsız olunca diğerleri uyuyamaz ve ateşe yakalanır."⁸⁷

Abdullah b. Ğanâm> Cafer b. Humeyd> Velid b. Ebî Sevr> Abdülmelik b. 'Umeyr> Numan b. Beşîr (r.a)> Nebi (s.a.v.): "Müslümanlar iletişim ve Allah'ın aralarında kıldığı merhamette bir beden gibidirler. Onlardan biri rahatsız olunca diğerleri uyuyamaz ve ateşe yakalanır."⁸⁸

Abdân> Düheym> Mervân b. Muaviye> el-Hasan b. 'Amr> Şa'bî> Numan b. Beşîr (r.a)> Rasulullah (s.a.v.): "Ey insanlar! Merhamet edin. Ben bu iki kulağımla Rasulullah'ı şöyle buyururken duydum: 'Müslümanlar tek bir adam gibidir. Organlarından biri acırsa bedeninin geri kalanı da acır."⁸⁹

Muahmmmed b. Abdullah el-Hadremî> Ali b. Behrâm> Abdülmelik b. Ebî Kerîme> Ğâlib> Salih Mevlâ et-Tev'eme> Ebû Hureyre (r.a), Ebû Saîd (r.a)> Nebi (s.a.v.): "Mü'minin parçaları birbirini tutan bina gibidir."⁹⁰

Râmhürmüzî bazı rivayetlerde yine bir rivayet kitabı özelliklerinden olan hadisin farklı tariklerine işaret etmiş ve metindeki değişiklikleri de belirtmiştir. Müminlerin birbirine olan sevgisi, aralarındaki iletişim, merhamet, birinin duyduğu acıyı diğerinin duyması hususu ana vurguyu kaybetmeksizin farklı tarikler ile nakledilmiştir. Bir diğer yandan ilk iki nakilde müminler bir beden gibi olduğu tasavvur edilirken sonraki nakilde bir adam ve bina üzerinden tasavvurlar nakledilmiştir. Bu kavramların hepsi birlik ve beraberlik vurgusuna sahiptir.

Örnek 3: Muhammed b. Abdullah el-Hadramî> İbrahim b. Ebî Mu'âviye> Babam> el-'Ameş> Ebû Süfyân> Câbir (r.a)> Rasulullah (s.a.v.): "Beş vakit namazın misali sizin birinizin kapısının önünden nehir geçmesi ve onda günde beş kere yıkanması gibidir."⁹¹

Musa b. Zekeriya> Davud b. Bilal> Ebu'l-Eşheb> el-Hasan> Ebû Hureyre (r.a)> Rasulullah (s.a.v.): "Beş vakit namazın misali bir adamın kapısının önünden

⁸⁷ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 127; Buhârî, "Edeb", 27; Müslim, "Birr ve Sıla", 66.

⁸⁸ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 127-128.

⁸⁹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 128-129.

⁹⁰ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 129.

⁹¹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 138; Tirmizî, "Edeb", 80.

tatlı suyu olan nehir akması ve ondan günde beş kere yıkanması gibidir. Onda bir kir kalır mı?"⁹²

Beş vakit namaz kılmanın insanı arındırdığını vurgulayan iki hadis metni farklı sened ve metin ile nakledilmiştir. İkinci hadis metni birinci metne göre ziyade ifadelerle sahiptir. Râmhürmüzî, farklı ifadelerle aynı bağlamda olan iki hadisi peş peşe nakletmiştir.

Örnek 4: Hadremî> Muhammed b. Abdullah b. Numeyr> Babam> Mücâlid> eş-Şa'î> İbn Âbbâs (r.a)> Nebi (s.a.v.): "İmam hutbe verirken konuşanın misali ciltlerce kitap taşıyan eşeğin misali gibidir."⁹³

Abdân> Abdü'l-A'lâ b. Hammâd> Hammâd b. Seleme (ö. 167/784)> Nebi (s.a.v.): "Hutbeyi dinleyip de onunla amel etmeyen misali... Benzeri daha önce geçti."⁹⁴

Hutbenin dinlenmesi ve onunla amel edilmesi iki farklı metinde buyurulmaktadır. İkinci hadis metninin devamı ilk hadis metnine nazaran nakledilmemiş metnin farklı vurgusunun nakledilmesi ile yetinilmiştir.

Örnek 5: Hasan b. Müsennâ> Amcam 'Ubeydullah> Babam> Abdurrahman b. Ebî'z-Zinâd> Babam> 'Urve> Hz. Âişe (r.a)> Rasulullah (s.a.v.): Ümmü Zer'e göre Ebu Zer' ne ise ben de sana karşı öyleyim"⁹⁵

Muhammed b. Ahmed b. Hilal eş-Şatvî> Nasr b. Dâvud> Yahya b. Ya'lâ> Babam> Yunus b. Ebî İshâk> Hişam b. 'Urve> Babası> Hz. Âişe (r.a)> Rasulullah (s.a.v.): "Ümmü Zer'e göre Ebu Zer' ne ise ben de sana karşı öyleyim..." hadisin devamını zikretti.⁹⁶

Musa b. Harun> İbn Ebî Ömer el-'Adenî> Süfyân b. 'Uyeyne> Davud b. Şâbûr> Ömer b. Abdullah b. 'Urve> 'Urve> Hz. Âişe'den (r.a) nakledildiğine göre Nebi'ye Ebu Zer' ve Ümmü Zer'in haberini anlattı.⁹⁷

⁹² Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 139.

⁹³ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 140; Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Müsned*, Şuayb el-Arnaût (thk.), III, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût: 1999, s. 475.

⁹⁴ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 145.

⁹⁵ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 203; Buhârî, "Nikâh", 82; Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", 92.

⁹⁶ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 203.

⁹⁷ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 204.

Ümmü Zer' hadisi olarak adlandırılan bu hadis, Râmhürmüzî tarafından art arda altı defa nakledilmiştir. Hadisin asıl metni on bir kadının bir araya gelip kocaları hakkında konuşmalarından oluşmakta olup nihayetinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hz. Âişe'ye (r.a) olan ifadesi yer almaktadır. Ancak Râmhürmüzî, tam metni bir kere nakletmiş ve asıl vurgunun yer aldığı metni farklı senedlerle eserine almıştır.

Râmhürmüzî, hadis metnlerinin farklı tariklerini bir arada nakletmiştir. Hadis metninin nakillerinde manayı etkileyen kelime değişikliklerine dikkat çekmek için metnin farklılık olan kısmını nakletmiştir. Hadisin diğer tariklerindeki farklılıklar verilen mesajı etkiliyorsa metnin tamamını tekrardan nakletmeyi tercih ettiği düşünülmektedir. Farklı tariklerin naklinde üzerinde en çok durulan hadis Ümmü Zer' hadisi olmuştur. Bu hadisin içerdiği edebi sanatlar dolayısıyla Râmhürmüzî için farklı bir yere sahip olduğu, eserde altı kere peş peşe uzun ve kısa tariklerinin nakledildiği görülmektedir.

1.2.3.2. Metni Aynı Senedi Farklı Nakiller

Râmhürmüzî, metnlerin farklı tariklerini naklederken aynı zamanda metninde değişiklik olmayan bazı hadislerin farklı tariklerini de nakletmektedir.

Örnek 1: Musa b. Harun, Cafer b. Muhammed el-Firyâbî> Kuteybe b. Saîd> Leys> Saîd b. Ebî Said> İyâz b. Abdullah b. Ebî Serah> Ebû Saîd el-Hudrî (r.a)> Rasulullah (s.a.v.): "Ey insanlar! Sizin için Allah'ın size çıkardığı dünya güzelliğinden başka bir şeyden korkmuyorum."⁹⁸

Cafer b. Muhammed el-Firyâbî> Ümeyye b. Bestâm> Yezîd b. Zerî> Hişâm ed-Destüvâî (ö. 153/770)-⁹⁹

el-Hadramî> Ebû Kureyb> İsmail b. İbrahim> Hişâm ed-Düstâvî> Yahya b. Ebî Kesîr> Hilal b. Ebî Meymûne> Atâ b. Yesâr> Ebû Saîd el-Hudrî (r.a)> Nebi (s.a.v.)¹⁰⁰

Örnek 2: Babam> Abdullah b. Muhammed ez-Zührî> Abdülkerîm b. Abdülmecîd el-Hanefî> Ğâlib el-Cezerî> Üsâme b. Zeyd> Nâfî> İbn Ömer (r.a)> Rasulullah (s.a.v.): "Münafığın misali iki sürü arasında kalmış şaşkın koyunun misali

⁹⁸ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 61; Buhârî, "Rikâk", 7; Müslim, "Zekât", 121.

⁹⁹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 62.

¹⁰⁰ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 62.

gibidir. Bir başka koyunu takip eder bir de başka koyunu takip ederek hangisini takip edeceğini bilmez."¹⁰¹

Ahmed b. Cafer en-Nîsâbûrî> Ahmed b. Hafs> Babam> İbrahim b. Tihmân> Musa b. 'Akabe> Nâfi> İbn Ömer (r.a)> Nebi (s.a.v.): Aynı hadis.¹⁰²

Ali b. Ahmed b. 'Ubeydullah el-Mübârekî> Babam> İshâk el-Ezrak> Ubeydullah> Nâfi> İbn Ömer (r.a)> Nebi (s.a.v.): Aynı hadis.¹⁰³

Örnek 3: Muhammed b. Ali es-Sülemî> Hudbe (İbn Hâlid)> 'Ubeyd b. Müslim es-Sabrî> Sâbit> Enes b. Malik (r.a)> Rasulullah (s.a.v.): "Ümmetimin misali başı mı hayırlı sonu mu hayırlı olduğu bilinmeyen yağmurun misaline benzer."¹⁰⁴

Ebû 'Amr el-Behrânî> Abdurrahmân b. el-Mübârek> Fuzayl b. Süleyman> Musa b. 'Ukbe> 'Ubeyd b. Selmân el-Ağr> Babası> Osman> Nebi (s.a.v.): "Ümmetimin misali başı mı hayırlı sonu mu hayırlı olduğu bilinmeyen yağmurun misaline benzer."¹⁰⁵

Örnek 4: İbn ebî Süveyd el-Kureşî> Müslim b. İbrahim> Ebân> Katâde> Enes b. Malik (r.a)-

Sehl b. Musa> Abdullah b. es-Sabbâh> Sa'îd b. Âmir> Şübeyl b. 'Uzre> Enes b. Malik (r.a)> Nebi (s.a.v.): "İyi dostun misali kokucunun misali gibidir. Kokusu sana isabet etmezse rüzgârı isabet eder. Kötü arkadaşın misali ise ziftin misali gibidir. Elbiseni yakmazsa rüzgârı isabet eder."¹⁰⁶

Enes b. Mâlik'te (r.a) birleşen hadis metni iki farklı sened ile nakledilmiştir. İbn A'dî ilk senedde yer alan el-Kureşî'nin zayıf olduğunu söylemiştir. Şübeyl ise Ebû Davud'un kendisinden sadece bu hadisi naklettiği bir ravidir.¹⁰⁷

Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs* eserini temsili anlatım içeren hadisleri şerh etmek, anlaşılır hale getirmek üzerine kaleme almıştır. Bu yönüyle eser hadisleri

¹⁰¹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 129-130; Müslim, "Sıfâtu'l-Münâfikîn", 17; Nesâî, "İmân", 31.

¹⁰² Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 130.

¹⁰³ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 130.

¹⁰⁴ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 164; Tirmizî, "Emsâl", 6.

¹⁰⁵ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 164.

¹⁰⁶ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 176; Ebû Dâvûd, "Edeb", 19; مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ مَثَلُ الْعَطَّارِ، إِنْ لَمْ يُصِيبَكَ مِنْ عَطْرِهِ أَصَبَتْ مِنْ رِيحِهِ، وَمَثَلُ الْجَلِيسِ السُّوءِ مَثَلُ الْكَبِيرِ، إِنْ لَمْ يَخْرُقْ ثَوْبَكَ أَصَابَكَ مِنْ رِيحِهِ.

¹⁰⁷ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 176.

anlamaya yardımcı olan bir kaynaktır. Bununla birlikte Râmhürmüzî'nin eserinde senedlerle ilgili rivayet bilgilerine de yer verdiği görülmektedir. Bazı hadislerin kendisine ulaşan farklı senetlerinin nakli söz konusudur. Böylelikle Râmhürmüzî aynı metne sahip olan bazı hadislerin metnini (مثله) ifadesi ile verip tekrardan nakletmemiş özellikle farklı senedlerine işaret ederek hadislerin sıhhatlerine de kuvvet kazandırmıştır.

1.2.3.2. Hadislerin Tahricsiz Nakledilmesi

Râmhürmüzî, eserindeki hadisleri senedlerle birlikte vermiştir. Bir tür konulu rivayet kitabı mantığı ön plandadır. Bununla birlikte hadislerin kaynaklarına dair bir bilgi nakletmemiştir. Nitekim *el-Muhaddisü'l-Fâsıl* eserini hadislerin naklindeki adabın önemi ve keyfiyeti üzerine kaleme almış olması onun için senedin daha ön planda olduğunu göstermektedir. Bunun sebebi henüz, rivayet kitaplarının otorite kazanmadığı bir dönemde yaşaması olabilir. Bu nedenle Râmhürmüzî hadisleri senedli vermiş, kaynağına işaret etmemiştir.

Elimizdeki eserde muhakkik Abdü'l-'Alâ Abdulhamîd el-A'zamî'nin yer verdiği tahrirler yer almaktadır. Ancak bu tahrir bilgileri farklı bir usul ile nakledildiğinden söz konusu hadisin kaynağına erişmek mümkün olmamaktadır. Örneğin Câbir'den nakledilen "Ben ve saat (kıyamet) şu ikisi gibiyiz. 'İşaret ve orta parmağını yaklaştırdı.'"¹⁰⁸ hadisinin tahrir bilgisi Müslim'in Muhammed b. Müsennâ> Abdü'l-Vehhâb tariki ile 6/153' te naklettiği; Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) 3/310-371; Nesâî' nin 3/153; Buhârî'nin (ö. 256/870) Enes, Sehl ve Ebû Hureyre tariki ile 10/318, 11/363, 14/133-134; Müslim'in (ö. 261/875) Enes ve Sehl'den 18/88-89; Tirmizî' nin (ö. 279/892) Enes'ten 6/359; Dârimî' nin (ö. 255/869) 2/313; İbn Mâce' nin (ö. 209/886) 2/1341 no: 1596'da naklettiği bilgileri yer almaktadır. Hadisin tahrîci tekrar yapıldığında ortaya çıkan bilgiler şöyledir: Buhârî (ö. 256/870), Talâk, 24/Rikâk, 39; Müslim (ö. 261/875), Cum'a, 43/Fiten, 132; İbn Mâce (ö. 273/886), Mukaddime, 7/Fiten, 25; Tirmizî (ö. 279/892), Fiten, 39. Muhakkikin, tahrîcte verdiği rakamlar elimizdeki verilerle uyuşmamaktadır. Ancak adı geçen eserler ile elde edilen netice arasında isim ve eser bağlamında uyuma söz konusudur.

¹⁰⁸ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadis*, s. 27, hadisin Arapça metni şöyledir: (وَيَقْرُنُ بَيْنَ أَصَابِعِهِ السَّبَابَةَ وَالْوَسْطَى) "بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةُ كَهَاتَيْنِ".

1.2.3.3. Hadislerin Kaynakları

Bir önceki bölümde Râmhürmüzî'nin eserine aldığı hadislerin tahrîclerine yer vermediği üzerinde durulmuştu. Bu bölümde ise eserdeki hadislerin tahrîcleri incelenecektir. Tezde eserden nakledilen hadisler tarafımızca tahrîcleri nakledilmiştir. Ancak daha derli bir ifade ile hadislerin çoğu hangi kaynaklarda yer almaktadır, *Kütüb-i Sitte* ve dışında hangi kaynaklarda geçen hadisler bulunmaktadır ve kaynaklarda bulunamayan hadisler var mıdır, sorularına cevap aranacaktır.

Eserdeki ilk nakil ile başlanacak olursa Abdullah b. 'Amr'ın (r.a) (ö. 65/684-85) "Nebi'den bin mesel ezberledim."¹⁰⁹ nakli yer almaktadır. Bu naklin tahrîci araştırıldığında aynı metnin İsbekânî'nin *Emsâl*'inde¹¹⁰ de yine Abdullah b. 'Amr'dan (r.a) (ö. 65/684-85) nakledilmekte ve eserin ilk rivayeti olarak geçtiği tespit edilmiştir.

Eserin *Kütüb-i Sitte*'de geçen nakillerine bakıldığında birçok hadisin bu altı kaynakta geçtiği görülmektedir. Örneğin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Benim ve benden önceki nebilere misali ev inşa eden adamın misaline benzer."¹¹¹ buyurduğu hadisi Tirmizî (ö. 279/892), "Edeb", 77'de geçmektedir. Bir diğer hadis metni ise Nebi'nin (s.a.v.) "Benim ve insanların misali ateş yakıp etrafını aydınlatan adamın misali gibidir."¹¹² hadisidir. Hadis, Buhârî (ö. 256/870), "Ehâdisü'l-Enbiyâ", 39; Müslim (ö. 261/875), "Fezâil", 17; Tirmizî (ö. 279/892), "Emsâl", 7'de geçmektedir. İbn Mâce (ö.273/886) ve Nesâî'de (ö. 303/915) yer alan bir başka hadis şöyledir: "Ben ve saat (kıyamet) şu ikisi gibiyiz."¹¹³ Hadis Müslim (ö. 261/875), "Cuma", 43; İbn Mâce (ö. 273/886), "İmân", 7; Nesâî (ö. 303/915), "Salâtu'l-İdeyn", 21'de yer almaktadır. Ebû Dâvûd'dan (ö. 275/888) yapılan nakile Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "İyi dostun misali kokucunun misali gibidir."¹¹⁴ hadisi örnek verilebilir. Hadis Ebû Dâvûd (ö. 275/888), "Edeb", 19' da geçmektedir.

Kütüb-i Sitte dışında yer alan hadislere "Benim ve sizin misaliniz kendilerine düşmanın gelmesinden korkan kavmin örneği gibidir."¹¹⁵ hadisi örnek verilebilir.

¹⁰⁹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 6.

¹¹⁰ el-İsbekânî, *el-Emsâl*, s. 29.

¹¹¹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 7.

¹¹² Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 34.

¹¹³ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, 27-28.

¹¹⁴ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, 176.

¹¹⁵ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, 22-23.

Hadisin Abdullah b. Mübârek el-Mervezî'nin (ö. 181/ 797), *ez-Zühhd ve 'r-Rekâik*¹¹⁶ eserinde nakli mevcuttur. Ahmed b. Hanbel'de (ö. 241/ 855) geçen hadise "Mü'minin misali arının misali gibidir"¹¹⁷ örnek verilebilir. "Dünya hoş bir yeşilliktir."¹¹⁸ Hadisi ise Ebû Ya'lâ'nın (ö. 307/ 919) *Müsned*'inde yer almaktadır.

Bunlarla beraber araştırmalar neticesinde kaynaklarına ulaşamayan rivayetler de mevcuttur. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) malın, ailenin, çocuğun ve malın misalini üç kardeşi olan adama nazaran verdiği örneğe¹¹⁹ başka kaynaklarda ulaşamamıştır. Aynı şekilde köpeğin ağzına inci atılmamasına¹²⁰ ve köpük çıkaran devenin getirilmemesine dair rivayetlerin¹²¹ kaynaklarına ulaşamamıştır.

Eserin geneline bakıldığı zaman çoğu hadisin *Kütüb-i Sitte*'de yer aldığı tespit edilmiş ve üç hadisin kaynağına ulaşılammıştır.

1.2.4. Eserdeki Hadislerin Dil ve Üslubu

Bu bölümde Râmhürmüzî'nin eserinde hadislerde yer alan temsili anlatımların yapıları incelenecektir. Bu inceleme esnasında cevaplarını arayacağımız sorularımız şunlar olacaktır: "Temsiller nasıl bir yapı içerisinde verilmiştir? Hadis metninin temsili anlatım içerdiği nasıl anlaşılmaktadır? Nebi (s.a.v.) örnek verirken hangi yöntemlere başvurmuştur?" Bu bağlamda ele alınacak alt başlıklar altında en fazla beş hadis metnine yer verilerek sorular tahlil edilecektir.

1.2.4.1. "Benim meselim ve... misali" Kalıbı İle Verilen Temsiller

Örnek 1: Ebû Hureyre'den (r.a) (ö. 58/678) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Benim ve benden önceki nebilerin misali ev inşa eden adamın misaline benzer. Evi bir tuğla yeri hariç en güzel şekliyle yapmış ve tamamlamış, insanlar onu tavaf etmeye başlamış ve 'Biz bundan daha güzelini görmedik, ancak şu tuğlası da tamam olsaydı ya' demişler. Ben o tuğla değil miyim?"¹²²

¹¹⁶ Abdullah b. Mübârek el-Mervezî, *ez-Zühhd ve 'r-Rekâik*, Ahmed Ferîd (thk.), II, Dâru'l-Mi'râc, Riyad 1995, s. 432.

¹¹⁷ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadis*, 100; Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Müsned*, Şuayb el-Arnaût (thk.), XI, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1999, s. 458.

¹¹⁸ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadis*, 73-74; Ahmed b. Ali b. el-Müsnâ et-Temîmî Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *Müsnedü Ebî Ya'lâ*, Hüseyin Selim Esed (thk.), XIII, Dâru'l-Me'mûn, Şam 1989, s. 15.

¹¹⁹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadis*, s. 172-174.

¹²⁰ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadis*, s. 191.

¹²¹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadis*, s. 56.

¹²² Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadis*, s. 7; Tirmizî, "Edeb", 77.

Hadiste Rasulullah (s.a.v.), kendisi ve önceki nebiler arasında bir bağ kurmak için "benim ve benden önceki nebilerin misali" kalıbını kullanarak durumu ifade etmiştir.

Örnek 2: Abdullah b. Büreyde (ö. 115/707) babasından naklettiğine göre dedi ki: Bir gün Nebi (s.a.v.) üç kere seslendi ve şöyle buyurdu: "Benim ve sizin misaliniz kendilerine düşmanın gelmesinden korkan kavmin örneği gibidir. Onlar iki adamı yükseğe gönderirler. Düşmanı gördüğü an kavmini uyarmak için gelir. Düşmanın o, kavmine ulaşmadan gelmesinden de korkar. Elbisesi ile işaret eder. Ey insanlar! Geldiler! Bunu üç kere tekrarlar."¹²³

Hadiste Rasulullah (s.a.v.) ümmeti ile arasındaki bağı beyan etmek için "benim ve sizin misaliniz" kalıbını kullanarak temsil getirmiştir.

Örnek 3: Ebû Musa'dan (r.a) nakledildiğine göre Rasulullah şöyle buyurdu: "Benim ve Allah'ın bana gönderdiklerinin meseli kavmine gelen adamın meseli gibidir. Adam dedi ki: 'Ey kavmim gözlerimle askeri gördüm ve uyarıcı olarak geldim.' Onlardan bir grup ona itaat etti, gece yürüdüler, gittiler ve kurtuldular. Bir grup ise onlara inanmadı ve sabahladırlar. Sabah ise askerler geldi, onları helak edip bastılar. Aynı şekilde bana itaat eden ve benim getirdiğime uyanın meseli de öyledir. Bana isyan edip haktan getirdiğimi yalanlayanın meseli de aynıdır."¹²⁴

Hadiste Nebi (s.a.v.), Allah'ın kendisine ilettiği vahyin mahiyetini "benim ve Allah'ın bana gönderdiklerinin meseli" kalıbı ile beyan etmiştir.

Örnek 4: Ebû Hâzım et-Temmâr (ö. 140/757); Ebû Hureyre'yi (r.a) (ö. 58/678) Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor derken işitti: "Benim ve insanların misali ateş yakıp etrafını aydınlatan adamın misali gibidir."¹²⁵

Hadiste Rasulullah (s.a.v.), misyonunu "benim ve insanların misali" kalıbı üzerinden nakletmiştir.

Örnek 5: Ebû Musa (ö. ?) Nebi'den (s.a.v.) naklettiğine göre şöyle buyurdu: "Benim ve Allah'ın hidayet ve ilimden bana gönderdiklerinin misali yeryüzüne isabet eden yağmurun misali gibidir."¹²⁶

¹²³ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 22-23; el-Mervezî, *ez-Zühed ve'r-Rekâik*, II, s. 432.

¹²⁴ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 29; Buhârî, "Rikâk", 26; Müslim, "Fezâil", 16.

¹²⁵ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 34; Buhârî, "Ehâdisü'l-Enbiyâ", 39; Müslim, "Fezâil", 17; Tirmizî, "Emsâl", 7.

¹²⁶ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 36-37; Buhârî, "İlim", 20; Müslim, "Fezâil", 15.

Hız. Peygamber (s.a.v.), zatı ile hidayet-ilim bağıını "benim ve... misali" kalıbı ile nakletmiştir.

Hız. Peygamber (s.a.v.) kendisi ve muhatapları arasındaki bağı anlatmak ve misyonunu daha anlaşılır hale getirmek amacı ile "benim ve... misali" kalıbını kullanmıştır. Bu kalıp ifade ile hadis metinlerinde yer alan örneklı anlatım tespit edilmektedir. "Benim ve... misali" kalıbında "ve" bağlacı ile ifade edilen hadislerin iki şey arasında bir bağı kurmak ya da olan bağı bir misalle açığa çıkarması hadislerin edebi güzelliğini de ortaya koymaktadır.

1.2.4.2. "Mesel" Kelimesi ile Verilen Temsiller

Bu bölümde Nebi'nin (s.a.v.) örneklı anlatımda bulunduğunda beyanının içerisinde misal kelimesi ile verilen hadisler incelenecektir.

Örnek 1: Nevvâs b. Sem'ân'dan (r.a) (ö. 50/670) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Allah, sıratı müstakimi ve sıratın iki tarafı surların ve açık kapıların olduğu ve onların örtülerinin olduğunu örnek verdi."¹²⁷

Hadiste örnek veren, Allah'tır. Örnek verilen sırat ve surlardır. Temsili ifade sonda yer alan örnek kelimesi ile oluşmaktadır.

Örnek 2: Abdullah'tan (r.a) (ö. 32/652-53) nakledildiğine göre bir gün Rasulullah'ın yanına gittim. O da hasır üzerindeydi ve yan tarafına izi çıkmıştı. Dedim ki: "Uyuyor muydun ey Allah'ın Rasulu! Bu ondan daha yumuşaktır." Dedi ki: "Dünyadan bana ne! Benim ve dünyanın misali çölden geçerken ağaç gören ve altında gölgelenip sonra da yola devam edip terk eden yolcunun misali gibidir."¹²⁸

Hadiste örnek veren Hız. Peygamber'dir (s.a.v.). Örnek verilen dünyadır. Örneğe mahal olan konu çölden geçen adam gibi dünyanın geçiciliğidir. Temsili ifade misal kelimesi ile oluşmuştur.

Örnek 3: İbn Ömer'den (r.a) (ö. 73/693) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ecelleriniz ikindi namazı ile güneş batımına kadar olan sürenin arasındadır. Sizin, Yahudilerin ve Hristiyanların misali işçi kullanan adamın misali gibidir."¹²⁹

¹²⁷ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 14; Tirmizî, "Emsâl", 1.

¹²⁸ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 81; İbn Mâce, "Zühd", 3.

¹²⁹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 87-88; Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 17; Tirmizî, "Emsâl", 7.

Hadiste temsil eden Yahudi ve Hristiyan'dır. Temsil edilen eceldir. Misal kelimesi ile temsil oluşmuştur.

Örnek 4: Amr b. el-Âs' tan (r.a) (ö. 43/664) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Mü'minin misali arının misali gibidir. Güzel şeyler yer ve güzel şeyler ortaya çıkarır. Mü'minin misali altından iyi bir parçanın misaline benzer. Ateşe sokulur ve üflenir. İyi bir şey olarak çıkar."¹³⁰

Hadiste temsil eden arıdır. Temsil edilen mü'mindir. Misal kelimesi ile temsil oluşmuştur.

Örnek 5: İbn Ömer'den (r.a) (ö. 73/693) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Münafığın misali iki sürü arasındaki şaşkın koyunun misali gibidir."¹³¹

Hadiste temsil eden koyundur. Temsil edilen münafıktır. Misal kelimeleri ile temsil oluşmuştur.

"Misal" kelimesinin geçtiği hadislerde temsili anlatımın varlığı hemen anlaşılmaktadır. Bir önceki başlıkta yer alan kalıp ile burada geçen "misal" kalıbı aynı işlevi görmektedir. Temsil eden ve temsil edilen arasındaki bağ "misal" kelimesi ile kurulmaktadır.

1.2.4.3. İstifham ile Verilen Temsiller

Hiz. Peygamber'in (s.a.v.), bazı hadislerinde muhatabına soru yönelterek bir şeyleri anlatmayı tercih ettiği bilinmektedir. Bu bölümde temsili anlatım içeren ifade ile yöneltilen soruların muhatabın zihninde nasıl bir etki oluşturduğu incelenecektir.

Örnek 1: İbn Ömer'den (r.a) (ö. 73/693) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Bana Müslüman bir adam gibi olan ve Rabbi 'nin izni ile her an meyvesi gelen, yaprağı aşınmamış bir ağaç söyleyin. Sonra dedi ki: O, hurmadır."¹³²

Örnek 2: Ebû Hureyre'den (r.a) (ö. 58/678) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Beş vakit namazın misali bir adamın kapısının önünden tatlı

¹³⁰ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadis*, s. 100; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, s. 458.

¹³¹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadis*, s. 130; Müslim, "Sıfâtu'l-Münâfikîn", 17; Nesâî, "İmân", 31.

¹³² Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadis*, s. 105; Buhârî, "İlim", 4; Müslim, "Sıfâtu'l-Kıyâme", 64; Tirmizî, "Emsâl", 4.

suyu olan nehir akması ve ondan günde beş kere yıkanması gibidir. Onda bir kir kalır mı?"¹³³

Örnek 3: Amr b. Osman'a (ö. ?) babası naklettiğine göre Rasulullah (s.a.v.) bir gün ashabına dedi ki: "Sizin, ailenizin, malınızın ve amelinizin misali nedir bilir misiniz?", "Allah ve Rasulu daha iyi bilir." dediler. "Sizden birinin, malının, ailesinin, çocuğunun ve malının misali üç kardeşi olan adamın misali gibidir. Adama ölüm geldiğinde bazı kardeşlerini çağırdı ve dedi ki: 'Emir geldi, sen benim için ne düşünüyorsun?' Dedi ki: 'Hastalığımı görüyorum ama onu senden gideremiyorum. Eğer ölürsen seni yıkarım, kefenlerim ve taşıyıcılarla taşırım. Ara sıra seni taşırım ara sıra senden uzaklaşırım. Döndüğümde seni bana soranlara seni hayırla yâd ederim.' Bu onun ailesinden olan kardeşi. Onu nasıl gördünüz? Dediler ki: 'Faydasız görüyoruz ey Allah'ın Rasulu!' Sonra diğer kardeşe dedi ki: 'Bana geleni görüyor musun? Sen benim için ne düşünüyorsun?' Kardeşi dedi ki: "Sen hayatta olduğun müddetçe benim hiçbir zenginliğim yok. Eğer ölürsen götüreceğini götürürsün ve ben de götüreceğimi götürürüm." Bu onun malından olan kardeşi. Onu nasıl görüyorsunuz? Dediler ki: 'Ey Allah'ın Rasulu, onu faydasız görüyoruz. 'Sonra diğer kardeşine dedi ki: "Bana geleni görüyor musun? Aileme ve malıma ne dersin? Benim için ne düşünüyorsun?" kardeşi dedi ki: "Ben senin mezarda arkadaşımım. Vahşet anında dostunum. Ağırlıkların ölçüldüğü günde mizanına oturup ağırlık yaparım." Bu onun ameli kardeşidir. Onu nasıl görüyorsunuz? Dediler ki: "Ey Allah'ın Rasulu! O hayırlı bir kardeş ve hayırlı bir arkadaşdır." Rasulullah şöyle buyurdu: "Emir de böyledir." ¹³⁴

İstifham ile verilen temsiller iki şey arasında bir bağ olduğunu bir nevi tekit etmektedir. Hadislerde Nebi'nin (s.a.v.) sorduğu soru insan ile bir ağaç arasında bağ olduğunu, tekit etmektedir. Soru sorularak beyanda bulunması vereceği cevabın etkinliğini daha da arttırmaktadır. İkinci hadiste sorulan soru verilen temsilin açıklaması niteliğindedir. Üçüncü hadiste ise diğerlerinden farklı olarak temsil edilenlerin arasındaki bağ değil bunların mahiyetinin, karşılığının ne olduğu üzerine istifham ile temsil verilmiştir.

¹³³ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 139; Tirmizî, "Edeb", 80.

¹³⁴ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 172-174.

1.2.4.4. Hz. Peygamber'in Bedeni İle Verdiği Temsiller

İnsanların bir şeyleri anlamasında somut verilerin katkısı önemli yer tutmaktadır. Çizerek anlatmak, göstererek, duyguların ve düşüncelerin birer yansıması olan beden ile işaret ederek anlatmak ya da temsil ile anlatmak olayların cisimleşmesini ve anlamının açık hale gelmesini sağlar. Sözlü anlatım türü iletişimde daha ön planda görülmesine rağmen beden dili anlamaya daha çok etkiye bulunmaktadır.¹³⁵ Bu bölümde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hitabında bedeni ile işaret ederek açıkladığı örnekli anlatımları incelenecektir.

Örnek 1: Kıyametin yakın bir zamanda kopacağını parmaklarını bir araya getirerek şöyle ifade etmiştir: Câbir'den (r.a) (ö. 78/697) nakledildiğine göre Nebi (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ben ve saat (kıyamet) şu ikisi gibiyiz. Orta ve işaret parmaklarını bir araya getirdi."¹³⁶

Hz. Peygamber (s.a.v.), parmakları ile kıyametin yakın olduğuna işaret etmiştir.

Örnek 2: Mestûrd'dan (ö. ?) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Aynı saatte gönderildim ve tıpkı bunu ve şunu geçtiğim gibi onu geçtim." Parmaklarına işaret etti.¹³⁷

Hz. Peygamber (s.a.v.), parmakları ile kıyamete işaret etmektedir.

Örnek 3: Dünyadaki zamanın çok çabuk geçici olduğunu parmağıyla şöyle ifade etmiştir: Kays b. Ebî Hazım'dan (ö. 97/715) nakledildiğine göre el-Mestûrd Beni Fahr'ın kardeşini şöyle derken duymuştur: "Rasulullah buyurdu ki: 'Ahirette dünya nedir? Birinizin parmağını denize koyması gibi değil midir? Oradan kendine nasıl döndüğüne baksın!'"¹³⁸

Hz. Peygamber (s.a.v.), parmağı ile dünyanın geçiciliğine işaret etmektedir.

Muhakkak ki, her insanın bedeni bütün olarak bir anlam içerir. Bu nedenle diğer insanlar için anlamlar bütününe işaret eder. Bir nevi iç dünyasının

¹³⁵ Mahmut Kavaklıoğlu, "Sergilediği Beden Dili Açısından Hz. Peygamber", *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/2, 2004, s. 52.

¹³⁶ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 27-28; Müslim, "Cuma", 43; İbn Mâce, "İmân", 7; Nesâî, "Salâtu'l-İdeyn", 21.

¹³⁷ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 29; Tirmizî, "Fiten", 39.

¹³⁸ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 83; Buhârî, "Rikâk", 2; Müslim, "Cennet ve Sıfatı Na'imihâ", 55; Tirmizî, "Zühd", 15.

yansımasıdır.¹³⁹ Hz. Peygamber'in bedeni ile verdiği temsillerde ellerini kullandığı görülmektedir. Nakledilen üç hadiste de kıyametin yaklaşması ve ahiretin tasviri parmakların işareti ile zihinlerde canlandırılmıştır. Sözel olmayan ifade türleri jest, mimik ve duruş olarak üçe ayrılır. El ve kolun kullanımı jesttir. Yüz ifadeleri ise mimiktir. Yürümek, oturmak kalkmak gibi hareketler ise duruşla ilgilidir.¹⁴⁰ Parmakların kullanılarak anlatımda bulunulması eski kültür ve inanışlarda önemli bir yer tutmaktadır. Arapların elleri ile bazı rakamları sembolize ettikleri nakledilir.¹⁴¹ Nitekim Mesih'e yakın olmayı amaçlayanlar için beden bir düşman olarak görülür. Bu anlayışa göre beden değersizdir.¹⁴² Ancak İslam'da bedenın işareti ile hüküm meydana gelmesi¹⁴³ bedenın düşman olarak görülmediğini bilakis anlatı ve ifade aracı olarak kıymetli bir yere sahip olduğu, Nebi'nin de (s.a.v.) beden dilini kullandığı görülmektedir.

1.2.4.5. Çizilerek Verilen Temsiller

Temsil ile fizik âlemi ve fizikötesi âlem arasında bir köprü kurulur. Bilinmeyen, görülmeyen, hiç duyulmamış meseleler temsille beraber zihinde bir surete kavuşur. Soyut alanı idrak etmekten aciz olan insan akli bildiğinden hareketle bilmediğine ulaşma imkânını yakalar. Örneğin ölüm vakti manasına gelen 'ecel' kavramı soyut, pasif ve fizikötesi bir bilgi alanıdır. Tecrübe edilerek anlatılması imkân dâhilinde değildir. Bu kavramı Rasulullah (s.a.v.) ecel-emel ilişkisi bağlamında şu hadislerinde temsil getirerek beyan etmiştir:

Örnek 1: Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a) (ö. 32/652-53) nakledildiğine göre: "Rasulullah bir kare çizdi. Onun ortasında da kare çizdi. Ortadaki karenin yanına da çizgi çizdi. Karenin dışına da çizgi çizdi. Sonra 'Bu nedir biliyor musunuz?' dedi. 'Allah ve Rasulu daha iyi bilir.' dediler. Şöyle buyurdu: 'Ortadaki çizgi insandır. Yanındaki çizgiler ise arazlardır. Eğer hata yaparsa arazlar onu dışlarının arasına alır.

¹³⁹ Ejder Okumuş, "Marifetnâme'de Beden", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 8/4, 01 Ağustos 2008, s. 15.

¹⁴⁰ Mustafa Karataş, "Hz. Peygamber'in Beden Dili", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8, 17 Nisan 2012, s. 52-53.

¹⁴¹ Ali Arslan, "Resûlullah (Sav)'ın Anlatım Tarzında Beden Dili Unsurları: Jestler Ve Çizimler", *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1, 15 Eylül 2014, s. 85.

¹⁴² Talip Demir, "Kutsaldan Sekülere Değişen Beden Algısı", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/20, 31 Ağustos 2018, s. 314.

¹⁴³ Buhârî, "İlim", 24; "Talâk", 24.

Bu buna isabet eder. Dördüncü çizgi ise onu çevreleyen eceldir. Dışarıdaki uzak çizgi ise emeldir.¹⁴⁴

Örnek 2: Ebû Sa'îd el-Hudrî'den (r.a.) (ö. 74/693/94) nakledildiğine göre Nebî, ellerinin arasına diğerini onun yanına ve diğerini onun arkasına ud/oud dikti. "Bu nedir, biliyor musunuz?" dedi. "Allah ve Rasulu daha iyi bilir." dediler. Rasulullah dedi ki: "Bu insan ve bu eceldir. İnsan emelin peşine düşer. Ecel onu emel olmadan titretir."¹⁴⁵

Hiz. Peygamber'in verdiği emsale dair klasik eserlerde farklı çizimler bulunmaktadır bunlardan biri aşağıdaki gibidir¹⁴⁶:

Şekil 1.1.

Hiz. Peygamber (s.a.v.), çizdiği şekli ecel ve emel kavramlarını somutlaştırma amacıyla ortaya koymuştur. Hadisteki temsili daha iyi anlamak için birçok farklı şekil çizimi söz konusu temsilin müelliflerin zihninde oluşan tasvirlerdir. Tasviri yapan müelliflerin her biri kendi bakış açısına göre ve belki muhatabının daha iyi anlayacağını düşündüğü şekilde hadisi resmetmiştir.¹⁴⁷ Bu çizimlerin yapılması temsilin suretlendirme yetisi ile anlamın açığa çıkmasını sağlamaktadır.

1.2.4.6. Temsil İfadesi İçermeyen Temsili Anlatımlı Hadisler

Temsil ifade eden hadislerde misal kelimesi kullanılarak temsile işaret edilmektedir. Ancak bazı hadislerde bu ifade yer almaksızın verilen temsiller mevcuttur. Bu bölümde temsil ifadesi içermeyen temsili anlatımlı hadislerin nasıl anlaşılacağı tahlil edilecektir.

¹⁴⁴ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 169; Buhârî, "Rikâk", 4; İbn Mâce, "Zühd", 27; Tirmizî, "Sıfatu'l-Kıyâme", 22.

¹⁴⁵ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 170; Abdullah b. Mübârek el-Mervezî, Habiburrahmân el-A'zamî (thk.), *ez-Zühd ve'r-Rekâik*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 1995, s. 86.

¹⁴⁶ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 170; el-Mervezî, *ez-Zühd ve'r-Rekâik*, s. 86.

¹⁴⁷ Selim Demirci, "Hadis Metnini Anlama/Somitlaştırma Çabasına Bir Örnek: Hiz. Peygamber'in Emel-Ecel İlişkisine Dair Çizdiği Şekil", *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 6, 13 Ocak 2016, s. 119.

Örnek 1: Hz. Meymûne'den (r.a) (ö. 51/671) nakledildiğine göre Rasulullah, Amr b. Âs'a (r.a) (ö. 43/664) şöyle dedi: "Dünya hoş bir yeşilliktir. Kim orada Allah'tan korkarsa salih olur. Ancak o yiyip de doymayan gibidir. Bu konuda insanlar arasında iki gezegen arasındaki mesafe gibidir. Biri batıda durur diğeri doğuda gözden kaybolur gider."¹⁴⁸

Bu hadiste temsili ifade "gibi" edatı ile inşa edilmiştir.

Örnek 2: Enes b. Malik'ten (r.a) (ö. 93/711-12) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Köpeğin ağzına inciye atmayın. Yani fikhı."¹⁴⁹

Bu hadiste "inci" kelimesi temsili anlam içermektedir. Kıymetli şeylerin kıymetini bilemeyenlere emanet edilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda eğer ilim ehline öğretilmezse o ilimden bir fayda gelmeyeceği buyurulmuştur.

Örnek 3: Enes b. Malik'ten (r.a) (ö. 93/711-12) nakledildiğine göre Nebi (s.a.v.) bir yolculukta idi ve yanında Enceşe denilen siyah hizmetçi vardı. Rasulullah ona dedi ki: "Ey Enceşe! Yavaş ol, kristalleri dikkatlice taşı"¹⁵⁰

Bu hadiste "kristal" kelimesi temsili ifade taşımaktadır. Seyir halinde iken devenin üzerinde taşınan kadınların incinmemesi için Rasulullah, Enceşe' ye deveyi acele ettirmemesi buyurmuştur. Kadınların narinliğini ifade ederken de Nebi (s.a.v.) onları kristale benzetmiştir.

Örnek 4: Hz. Âişe'den (r.a) (ö. 58/678) nakledildiğine göre şöyle dedi: "On bir kadın oturdu." Ve Ümmü Zer' hadisini uzunca anlattı. Dedi ki: "Rasulullah'a bunu anlattım ve bana şöyle dedi: ' Ümmü Zer'e göre Ebu Zer' ne ise ben de sana karşı öyleyim."¹⁵¹

Bu hadis dilciler tarafından edebi zenginliğinden dolayı çokça incelenmiştir. Hadisin tam metni yaklaşık otuz beş adet edebi sanat içermektedir. Hadisin nakledilen kısa tarikinde ise Hz. Peygamber (s.a.v.) zevcesi Hz. Âişe'ye (r.a) Ebû Zer'i örnek vererek kendisinin de öyle olduğunu buyurmuştur. Temsili anlatım Arapça metinde (كأبي زر) ifadesinde "ك" edatı ile meydana gelmektedir.

¹⁴⁸ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 73-74; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XIII, s. 15.

¹⁴⁹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 191.

¹⁵⁰ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 193; Buhârî, "Edeb", Müslim, "Fezâil", 70.

¹⁵¹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 205; Buhârî, "Nikâh", 82; Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", 92.

Önceki bölümlerde temsili anlatımın "benim ve... misali" ya da "misal" kelimeleri ile meydana geldiği görülmüştü. Bu bölümde ise temsile dair belirleyici bir ifade yer almayan hadisler incelenmiştir. Örnek verilerek yapılan anlatımlar gibi edatı ile tespit edilebilirken diğer metinlerde edat olmaksızın kelimenin kendinde, kristal ve inci gibi temsil meydana gelmiştir. Kelimede meydana gelen temsilin anlaşılması ise kalıp ifade ile gelen anlatımlara göre daha dolaylıdır. Bu nedenle yardımcı kaynaklar eşliğinde anlam meydana gelebilmektedir.

1.2.5. Râmhürmüzî'nin Hadisleri Açıklama Metodu

Bu bölümde Râmhürmüzî'nin *Emsâlü'l-Hadîs* eserinde naklettiği hadisleri açıklarken takip ettiği yol ve ne tür bilgi kaynaklarına müracaat ettiği ortaya konulurken bazı hadislerin neden açıklama yapmadan nakledildiği araştırılacaktır.

1.2.5.1. Açıklamasız Bırakılan Rivayetler

Râmhürmüzî'nin toplam yüz kırk hadisten oluşan eserinde otuzdan fazla hadise herhangi bir açıklama getirmeden naklettiğine şahit olmaktadır. Bazen ise aynı konuda olan hadislerin peş peşe nakledilip hep birlikte açıklandıkları görülmektedir. Burada cevabını arayacağımız sorular şu şekildedir: "Neden izah edilmeden getirilen nakiller bulunmaktadır? Açıklaması yapılan hadisler ile açıklaması yapılmayan hadisler arasında ne gibi farklılıklar söz konusudur?"

İnceleyeceğimiz ilk örnek kitapta üzerinde herhangi bir açıklama yapılmadan nakledilen ilk hadis nakli olacaktır. Hadis metni şu şekildedir:

Örnek 1: Süleyman b. Âmir'den (ö. ?) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Bana cevâmiu'l-keîm ve hikmet verildi ve misallerden Kur'an misali verildi. Uyku halindeyken bana iki melek geldi. Biri başımda biri ayağımda durdu. Başımdaki dedi ki: "Mesel ver." Ayağımdaki dedi ki: "Bilakis sen mesel ver ben onu açıklayayım." Başımda duran dedi ki: "Gözün uyusun, kulağın duysun ve kalbin uyanık olsun." Şöyle buyurdu: "Aynı o şekildeydim. Kulağım duyuyor, kalbim uyanık ve gözlerim uykudaydı. Sonra bir mesel vererek şöyle dedi: 'Yerden çıkan bir ağaç vardır. Ağacın da dalları vardır. Bir vurucu gelip ağaca vurdu ve bir dal daha oluştu. Onunla birlikte birçok yaprak oluştu. Bu berekete rağmen vurmaktan vazgeçmedi. İkinci kez vurdu ve birçok yaprak meydana geldi. Yine bu berekete karşın vazgeçmedi ve üçüncü kez vurdu aynı şekilde çokça yaprak meydana geldi.

Ne kadar yaprak meydana geldi bilmiyorum.' Nebi (s.a.v.) ayağında duran meleğin şöyle açıkladığını buyurdu: 'Bereket cennettir. Ağaç, ümmettir. Dal ise Nebi'dir (s.a.v.). Vurucu ise ölüm meleğidir. Birinci vuruş ilk asırda olmuştur. Neticesinde Nebi (s.a.v.) ve ashabı meydana gelmiştir. İkinci vuruş ikinci asırda olmuştur. Onların hepsi cennettedir. Üçüncü vuruş üçüncü asırda olmuştur. Onun neticesinde çoğaldılar mı ne oldu bilmiyorum."¹⁵²

Bu hadiste ağaç, dal, yaprak ve ağaç kesen adam kavramları ile misal verilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu misallerin manalarını bizzat kendisi nakletmiştir. Söz konusu hadis metni kendi kendini açıklayan, anlamı aktif olan bir metin niteliğindedir. Bu sebeple Râmhürmüzî bu hadis metni için açıklama yapmamış olabilir.

Örnek 2: Câbir'den (r.a) (ö. 78/697) nakledildiğine göre Nebi (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ben ve saat (kıyamet) şu ikisi gibiyiz. 'İşaret ve orta parmağını yakınlattı."¹⁵³

Örnek 3: el-Mestûrd'dan (ö. ?) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Aynı saatte gönderildim ve tıpkı bunu ve şunu geçtiğim gibi onu geçtim."¹⁵⁴

Açıklaması bulunmayan bu iki hadis metnini salt akıl ile algılamak kolay değildir. Saat neyi temsil etmektedir ve parmak işareti ile Hz. Peygamber (s.a.v.) neyi murâd etmektedir gibi sorular cevapsız bırakılmıştır. Ancak hadislerin şerhlerine bakıldığında insan zihninde aktif bir mana oluşmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu hadisi Nâzi'ât suresinin açıklarken buyurmuştur Nâzi'ât suresi kıyamet, hesap ve ceza gibi konuları el almaktadır. Saat kelimesi, kıyamet gününü temsil etmektedir. Parmakların işareti ise aslında kıyamet vaktinin yakın olduğunu vurgulamaktadır.¹⁵⁵

¹⁵² Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 21-22; Buhârî, "Da'vât", 16; Müslim, "Mesâcid", 5; Tirmizî, "Siyer", 5. Kaynaklarda geçen hadis metni şu şekildedir: "Bana cevâmiu'l-kelîm verildi. Düşmana korku vermekle yardım olundum. Ganimetler bana helal kılındı. Yeryüzü benim için mescit ve temiz kılındı. Bütün insanlığa peygamber olarak gönderildim. Peygamberlik benimle son buldu."

¹⁵³ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 27-28; Müslim, "Cuma", 43; İbn Mâce, "İmân", 7; Nesâî, "Salâtu'l-İdeyn", 21.

¹⁵⁴ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 28-29; Tirmizî, "Fiten", 39.

¹⁵⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, s. 349.

Örnek 4: İbn Ömer'den (r.a) (ö. 73/693) nakledildiğine göre Rasulullah Sa'd b. 'Ubade'yi gönderdi ve dedi ki: "Sakin köpük çıkaran bir deve getirme!" O da dedi ki: "Onu almam ve getirmem." Bunun üzerine onu gönderdi.¹⁵⁶

Bu hadis için Râmhürmüzî herhangi bir açıklama yapmamış, sadece nakil etmekle yetinmiştir ve hadis aynı zamanda temsili ifade de içermemektedir. Bu sebeple hadisin nakledilmesini daha iyi anlayabilmek adına hadisten önce ve sonra nakledilen hadislerle bakmak gereklidir. Bir önceki hadis metni şu şekildedir: Ömer b. Hattâb'tan (r.a) (ö. 23/644) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ben sizi ateşten alıkoyarım. Siz ise kelebek ve sinekler gibi zorla oraya gidersiniz. Sizi havzın yanında önceden bekleyeceğim... Sizlerden biri kıyamet günü Ey Muhammed! Ey Muhammed! diye meleyen koyun taşıyarak gelecek. Ben de diyeceğim ki: 'Sana Allah'tan hiçbir şey dileyemem. Ben tebliğimi yaptım.'¹⁵⁷ Bu hadisin naklinin ardından Râmhürmüzî'nin hadisi detaylıca açıkladığına şahit olmaktadır. Öncelikle bu hadis metninin kelebek ve sineklerin kendilerini ateşten alıkoyamamasına yönelik temsil içerdiği ve Nebi'nin (s.a.v.) insanları ateşten korumak için gönderildiği buyurulmaktadır. Hadisin açıklamasında ise hayvanların zekâtı bahsine yer verilmektedir. Hadis metnimizden sonra nakledilen diğer hadis metni ise şu şekildedir: Ebu Hureyre'den (r.a) (ö. 58/678) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Zekâtını vermeyen hiçbir kul yoktur ki kıyamet günü ondan zekât toplanmasın. Cehennemde üzerine geniş düz taşlar yüklenir. Önünden sırtına kadar yanar ta ki Allah kulları arasında süresi elli bin yıl olan bir günde hüküm verir. Sonra kul ya cennete gideceği yolu ya da cehenneme gideceği yolu görür."¹⁵⁸ Bu hadiste de zekât bahsi yer almaktadır. Açıklamasız bırakılan hadis metni diğer hadislerle bir arada düşünüldüğü zaman Râmhürmüzî'nin eserde takip ettiği menhec daha anlaşılır hale gelmektedir. Aynı bağlamda gelen her hadisin açıklanmasına ihtiyaç duymamıştır. Bu sebeple genellikle temsil içeren hadislerin açıklanmasına yer verilmiş ve aynı mevzuda nakledilen diğer hadislerin açıklanmasına hacet görülmemiştir.

Râmhürmüzî'nin eserinde takip ettiği bir başka metot ise aynı konuda hadisleri nakledip hepsini tek bir metinde açıklamayı tercih etmesidir. Örneğin müminin

¹⁵⁶ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 56.

¹⁵⁷ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 46.

¹⁵⁸ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 56.

başğa benzetildiği hadisler peş peşe verilmiş ve hadisler bir arada açıklanmıştır. Hadis metinleri şu şekildedir: "Kuvvetli müminin misali hurmanın misali gibidir. Zayıf müminin misali ham tohum gibidir."¹⁵⁹ "Müminin misali ham tohumun misali gibidir. Rüzgâr gelir ve onu kuvvetlendirir. Bir daha gelir ve onu doğrultur. Eceli gelinceye kadar gelmeye devam eder. Kâfirin misali köküne kadar kırılmış sedir ağacı gibidir, ayakta duramaz hale gelince rüzgâr onu tek seferde söker."¹⁶⁰ "Müminin misali başğın misali gibidir. Bazen doğrulur bazen eğilir."¹⁶¹ Üç hadis de mümin, başak, hurma ve ham tohum temsili üzerinedir. Temsil kavramları farklı ancak verilen mesaj aynıdır. Râmhürmüzî, hadislerin açıklamalarında tohum, sedir ağacı ve diğer kelimeler üzerinde durarak hadisleri bir arada açıklamıştır.¹⁶² Bu sebeple Râmhürmüzî bu hadisleri peş peşe nakletmiş ve açıklamalarını da tek bir metinde bir araya getirmiştir.

1.2.5.2. Âyetler ile Açıklamak

Emsâlu'l-Hadis'te yer alan hadislerin açıklanmasında istifade edilen en önemli kaynak Kur'an-ı Kerîm'dir. Ayetlerin hadislerin açıklamasında zikredilmiş olması aslında Nebi'nin (s.a.v.) Kur'an'a aykırı bir beyanda bulunmadığını da ortaya koymaktadır. Bu bölümde öncelikle örnek hadis metni nakledilecek ardından metnin açıklamasında yer alan söz konusu ayet ya da ayetler zikredilip birbirlerini hangi bağlamda nasıl destekledikleri ortaya konulacaktır.

Örnek 1: Ebû Hureyre'den (r.a) (ö. 58/678) nakledildiğine göre Rasulullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işitti: "Benim ve benden önceki nebilerin misali ev inşa eden adamın misaline benzer."¹⁶³

"Hiç şüphe yok ki Allah, kendi yolunda, duvarları birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever."¹⁶⁴

Hadiste Nebi'nin (s.a.v.) eksik kalan binanın, İslam'ı tebliğ eden nebilerin sonuncusu, tamamlayıcı bir parçası olduğu buyurulmaktadır. Nakledilen ayet ise bina kavramı üzerinedir ancak binanın bütünleştirici vurgusunu ön plana çıkarmak için ayetten destek alınmıştır. Allah Teâlâ insanların birbirlerine binanın parçaları gibi

¹⁵⁹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadis*, s. 121.

¹⁶⁰ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadis*, s. 122.

¹⁶¹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadis*, s. 124.

¹⁶² Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadis*, s. 124-126.

¹⁶³ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadis*, s. 7; Tirmizî, "Edeb", 77.

¹⁶⁴ es-Saf, 61/4.

kenetlenmesini istediğini buyurmaktadır. Ancak bu nakil hadis metninin vurgusu ile aynı minvalde değildir. Râmhürmüzî, üzerinde durmak istediği noktayı naklettiği hadiste geçen kavramın farklı boyutuna değinerek açığa çıkarmaktadır.

Örnek 2: Dahhâk'tan (ö. 180/797) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Uyku ile uyanıklık arasındaydım. İki melek geldi ve biri dedi ki: ' Onun bir meseli var. Bir efendi bina inşa etti ve ziyafet verdi ve bir çağırıcı gönderdi. Seyyid, Allah'tır. Ev, cennettir. Ziyafet, İslam'dır. Çağırıcı, Hz. Muhammed'dir (s.a.v.)."¹⁶⁵

"Allah esenlik yurduna çağırır ve dilediğini doğru yola iletir."¹⁶⁶

Hadis metni kendi kendini tefsir eder niteliktedir. Akılda soru işareti bırakan bir ifade yer almamaktadır. Allah Teâlâ evin/cennetin sahibidir. Evinde bulunanları İslam ile müşerref kılmıştır ve Hz. Peygamber aracılığıyla insanları evine davet etmektedir. Nakledilen ayet ise hadis metninde yer alan vurguyu desteklemektedir.

Örnek 3: Abdullah b. Büreyde (ö. 115/707) babasından naklettiğine göre şöyle dedi: "Nebi (s.a.v.) bir gün çıktı ve üç kere şöyle seslendi: 'Ey insanlar! Benim ve sizin misaliniz kendilerine düşmanın gelmesinden korkan kavmin örneği gibidir."¹⁶⁷

"Yaklaşmakta olan (Kıyamet iyice) yaklaştı. Onu Allah'tan başka açacak kimse yoktur."¹⁶⁸

"Onlar yarın bilecekler: Kimmiş yalancı, kimmiş şımarık!"¹⁶⁹

"Cennetlikler seslenir"¹⁷⁰

"Herkes beraberinde bir sevk edici, bir de şahitlik edici (melek) ile gelir."¹⁷¹

"Allah'ın emri gelecektir. Artık onun acele gelmesini istemeyin."¹⁷²

Hadiste kendilerine düşmanın baskın yapmasından korkan insanların misalinin Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ashabını temsil ettiği beyan edilmektedir. Hadis metninden hareketle yapılacak yorumlar kıyamet vurgusunu ortaya çıkarmamaktadır. Düşmanın

¹⁶⁵ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 18; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 334.

¹⁶⁶ Yûnus, 10/25.

¹⁶⁷ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 22-23; el-Mervezî, *ez-Zühed ve'r-Rekâik*, II, 432.

¹⁶⁸ en-Necm, 53/56-57.

¹⁶⁹ el-Kamer, 54/26.

¹⁷⁰ el-A'râf, 7/44.

¹⁷¹ Kâf, 50/21.

¹⁷² en-Nahl, 16/1.

neyi sembolize ettiği yoruma açıktır. Bu düşman bir fitne, şirk, zulüm gibi selbi durumları içerebilir. Ancak hadisi açıklamak için naklettiği ayetler bir arada değerlendirildiğinde Râmhürmüzî'nin bu düşmanı kıyamet olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Düşmanın gelmesini haber veren gözcü gibi Hz. Peygamber (s.a.v.) insanlara kıyametin her an gelebileceğine işaret etmektedir.

Örnek 4: Ebû Mûsâ'dan (ö. ?) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Benim ve Allah'ın bana gönderdiklerinin meseli kavmine gelen adamın meseli gibidir. Adam dedi ki: 'Ey kavmim gözlerimle askeri gördüm ve uyarıcı olarak geldim.' Onlardan bir grup ona itaat etti, gece yürüdüler, gittiler ve kurtuldular. Bir grup ise onlara inanmadı ve sabahladılar. Sabah ise askerler geldi, onları helak edip bastılar. Aynı şekilde bana itaat eden ve benim getirdiğime uyanın meseli de öyledir. Bana isyan edip haktan getirdiğimi yalanlayanın meseli de aynıdır."¹⁷³

"Beraberinde bulunan bir topluluk"¹⁷⁴

"Öyleyse onların her kesiminden bir grup da, din konusunda köklü ve derin bilgi sahibi olmak ve döndükleri zaman kavimlerini uyarmak için geri kalsa ya! Umulur ki sakınırlar."¹⁷⁵

Hadis metninde Nebi (s.a.v.) kendisini ve Allah'ın ona verdiğinin misalini kavmini uyarmaya gelen adam üzerinden anlatmaktadır. Hz. Peygamber de (s.a.v.) insanları uyarmak için gelmiş ve bir grup ona itaat etmiştir. Diğer grup ise itaat etmediğinden helak olmuş/olacaktır. Ancak nakledilen ayetler hadisin içeriğini değil içinde geçen grup (taife) kelimesinin nasıl kullanıldığını ortaya koymaktadır. Ayetler hadisin vurgusunu destekleyici bir bağlamda nakledilmemişlerdir.

Örnek 5: Ömer b. Hattâb'dan (r.a) (ö. 23/644) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "... Sizi havzın yanında önceden bekleyeceğim. Siz gelir gelmez hep birlikte derler ki sizi isimleriniz ve simalarınızdan tıpkı bir adamın develerin içinde kendi devesini tanıması gibi tanırım.. Sizlerden biri kıyamet günü

¹⁷³ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 29; Buhârî, "Rikâk", 26; Müslim, "Fezâil", 16.

¹⁷⁴ el-Müzzemmil, 72/20.

¹⁷⁵ et-Tevbe, 9/122.

Ey Muhammed! Ey Muhammed! diye meleyen koyun taşıyarak gelecek. Ben de diyeceğim ki: 'Sana Allah'tan hiçbir şey dileyemem. Ben tebliğimi yaptım.'¹⁷⁶

"Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir."¹⁷⁷

"Suçlular simalarından tanınır."¹⁷⁸

"Kim hıyanet ederse, kıyamet günü, hıyanet ettiği şeyle birlikte gelir. Sonra da hiçbir haksızlığa uğratılmaksızın herkese kazandığının karşılığı tastamam ödenir."¹⁷⁹

"Ey İnsanlar! Sizin taşkınlığınız, sırf kendi aleyhinizedir."¹⁸⁰

"O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak da onların alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak ve 'İşte bu kendiniz için biriktirip sakladığınız şeylerdir. Haydi, tadın bakalım biriktirip sakladıklarınızı!' denilecek."¹⁸¹

Hiz. Peygamber (s.a.v.), insanları ateşten korumak için uğraştığı ancak insanların kendini ateşe götüren yollardan alıkoyamadığı, Nebi'nin (s.a.v.) ümmetini simasından tanıyacağı ve insanların aleyhlerine yaptıklarının karşılığını mutlaka göreceği buyrulmaktadır. Nakledilen ayetlere bakıldığında insanların simalarından tanındığı ve kişinin aleyhine yaptığı fiiliyatın ona olan zararını ödeyeceği vurgulanmaktadır. Aynı zamanda Râmhürmüzî, söz konusu hadisın zekât ile olan bağına naklettiği son ayet ile de işaret etmiş ve böylece ayetler hadis metnindeki vurguları doğrular, destekler nitelikte yer almıştır.

Râmhürmüzî, naklettiği hadislerle yaptığı açıklamalarla ön plana çıkarmak istediği mesajları vurgulamaktadır. Naklettiği ayetlere bakıldığında birden fazla manaya ihtimali olan temsillerde ayetlerden destek alarak kendi tercihinin ortaya koymuş ya da hadisın bütününü açıklamak yerine metinde geçen bir kelimenin üzerinde durmak için o bağlamdaki ayetleri naklettiği ve kimi zaman da hadisın bütününü açıklamak amacıyla birden fazla ayet naklettiği görülmektedir.

¹⁷⁶ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadis*, s. 46-47; Buhârî, "Rikâk", 26; Müslim, "Fezâil", 17; Tirmizî, "Emsâl", 7.

¹⁷⁷ el-Fetih, 48/29.

¹⁷⁸ er-Rahmân, 55/41.

¹⁷⁹ Âl-i İmrân, 3/161.

¹⁸⁰ Yûnus, 10/23.

¹⁸¹ et-Tevbe, 9/35.

1.2.5.3. Hadislerin Hadisler ile Açıklanması

Râmhürmüzî, eserindeki hadisleri açıklarken naklettiği hadisteki mevzuyu destekleyen ya da hadis metninde geçen bir kelimedenden dolayı o bağlamda başka hadis varsa nakletmiştir. Ancak bu destek mahiyetindeki hadislerin temsili anlatım içermesine kimi zaman dikkat etmiş kimi zaman da etmemiştir.

Örnek 1: Nevvâs b. Sem'ân'dan (r.a) (ö. 50/670) nakledildiğine göre Nebi (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Allah, sıratı müstakimi ve sıratın iki tarafı surların ve açık kapıların olduğu ve onların örtülerinin olduğunu örnek verdi."¹⁸²

Hadiste sınırlardan bahsedilmesi dolayısıyla Nu'mân b. Beşîr'den (r.a) (ö. 64/684) şu hadis nakledilmiştir: "Helal bellidir. Haram bellidir. Onların arasında kalanlar insanların çoğunun bilmediği şüpheli şeylerdir. Şüphelilerden çekinen dinini ve ırzını korumuş olur. Kim de şüpheliler üzerinde durursa haram üzerinde durmuş olur. Tıpkı sürüsünü otlatan çoban gibi her an koruluğa düşecek haldedir. Her melikin bir koruluğu vardır. Allah'ın koruluğu da haramlarıdır."¹⁸³

Örnek 2: Ebû Musa'dan (ö. ?) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Benim ve Allah'ın hidayet ve ilimden bana gönderdiklerinin misali yeryüzüne isabet eden yağmurun misali gibidir."¹⁸⁴

Hadiste yağmurun geçtiği yerler Allah'ın dini ve Rasulu'nun (s.a.v.) emrettiklerini anlayan kimseye benzetilmiştir. Yağmur, ilmini kendinden daha bilinçli birine taşıyan kimseye benzetilmektedir. Nasıl ki yağmurun yağdığı yer ya insana fayda sağlıyor ya da zarara sebebiyet veriyorsa ilim edinen talebe, hocasından daha anlayışlı, fakih olabilmektedir. Bu çıkarımın desteklenmesi için "Nice fıkıh taşıyanlar vardır ki onu kendilerinden daha bilinçli kimselere taşırlar"¹⁸⁵ hadisi nakledilmiştir.

Örnek 3: Amr b. el-Âs'tan (r.a) (ö. 43/664) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Mü'minin misali arının misali gibidir."¹⁸⁶

¹⁸² Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 14; Tirmizî, "Emsâl", 1.

¹⁸³ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 15-16; Buhârî, "el-Buyû", 2; Müslim, "el-Müsâkât", 107; İbn Mâce, "Fiten", 14; Ebû Dâvûd, "Buyû", 3; Tirmizî, "Buyû", 1; Nesâî, "Buyû", 2.

¹⁸⁴ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 36-37; Buhârî, "İlim", 20; Müslim, "Fezâil", 15.

¹⁸⁵ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 39; İbn Mâce, "İmân, Fezâilü's-Sahâbe", 18; Tirmizî, "İlim", 7.

¹⁸⁶ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 100; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 458.

Hız. Peygamber (s.a.v.) nasıl ki güvenilir insanlara efendi/Seyyid deniliyorsa arı için "Mü'minlerin efendisi"¹⁸⁷ olduğunu buyurduğu hadis nakledilmiştir.

Örnek 4: İbn Abbâs'tan (r.a) (ö. 68/687-88) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "İmam hutbe verirken konuşanın misali ciltlerce kitap taşıyan eşeğin misali gibidir."¹⁸⁸

Râmhürmüzî, bu hadiste eşek kelimesinin üzerinde durmuş ve Nebi'nin (s.a.v.) eşek ile ilgili buyurduğu bir başka hadisi şöyle nakletmiştir: "İmamdan önce başını kaldıran, Allah'ın, kafasını eşek kafasına çevirmesinden korkmaz mı?"¹⁸⁹

Örnek 5: Osman'dan (ö. 180/797) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ümmetimin misali başı mı hayırlı sonu mu hayırlı bilinmeyen yağmurun misaline benzer."¹⁹⁰

Nakledilen hadiste muğlak ifadenin kayıtlanması için Râmhürmüzî, açıklayıcı olarak şu hadisi de nakletmiştir: "Ümmetimin hayırlısı ilk iki yüzyıldakilerdir. Sonra peşi sıra gelenlerdir."¹⁹¹

Râmhürmüzî, naklettiği hadisleri açıklarken aldığı ikinci önemli destek hadislerdir. Hadisleri hadislerle açıklama yöntemini kullanmıştır. Ana hadiste muğlak kalan manalar ikinci hadis nakli ile açıklığa kavuşturulmuştur. Aynı zamanda üzerinde durulmak istenilen kavram ya da mesajların başka bir hadis ile açıklanması tercih edilmiştir.

1.2.5.4. Hadislerin Şiir ile Açıklanması

Râmhürmüzî, eserindeki hadisleri açıklarken başvurduğu temel kaynaklarından biri şiirlerdir. Eserin hemen her sayfasında hadislerde yer alan kelimeler ya da mesellere dair kaleme alınmış şiirler sıkça nakledilmektedir. Onun kendisini şiir yönünden geliştirmiş olması hadisleri açıklamada şiiri sık kullanmasının sebeplerinden birisi olarak düşünülebilir. Bu bölümde nakledilen şiirlerin hadisleri ne düzeyde açıklayıp desteklediği sorusu üzerinde durulacaktır.

¹⁸⁷ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 102.

¹⁸⁸ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 140; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 475.

¹⁸⁹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 142; Buhârî, "Ezân", 53; Müslim, "Salât", 115; İbn Mâce, "İkâmetü's-Salâh", 41; Tirmizî, "Sefer", 19.

¹⁹⁰ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 164; Tirmizî, "Emsâl", 6.

¹⁹¹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 165; Buhârî, "Ashâbu'n-Nebî", 1; Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", 213; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 10; Tirmizî, "Fiten", 45.

Örnek 1: Ebû Hureyre'den (r.a) (ö. 58/678) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Benim ve insanların misali ateş yakıp etrafını aydınlatan adamın misali gibidir."¹⁹²

وداع دعا إذ نحن بالخيف من منى فلم يستجبه عند ذاك مجيب

Biz kendimizden korkarken davetçi çağırmıştı; O zaman kimse ona cevap vermemişti.¹⁹³

Ka'b b. Sa'd'ın yazdığı bu dizeler hadis metninden hemen sonra nakledilmiştir. Hadiste Nebi'nin insanları davetçi misali şerden alıkoymaya çalıştığı vurgulanırken şiir dizeleri de Nebi'nin (s.a.v.) insanları felaha, feraha davet ettiği ve insanların onun bu davetine icabet etmediğini beyan etmektedir.

Örnek 2: Ömer b. Hattâb'tan (r.a) (ö. 23/644) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ben sizi ateşten alıkoyarım. Siz ise kelebek ve sinekler gibi zorla oraya gidersiniz."¹⁹⁴

غلام رماه الله بالحسن يافعا له سيمياء لا تشق على البصر

Bir oğlan, Allah ona hayırlı ve faydalı gençlik verdi; Onun gözleri yormayan simyası vardı.¹⁹⁵

Şiirin yazarı Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed (et-Tûzî)'dir. Hadisin devamında geçen sima kelimesi bağlamında bu şiir nakledilmiştir. Şiirde geçen güzellik kelimesi muhakkik tarafından hayır olarak açıklanmaktadır. Çünkü güzellik doğuştan gelir bu nedenle bu gence Allah'ın verdiği şey hayır olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca bu genç kabul görmüş yüz güzelliğine sahip değildir. Onun sahip olduğu insanların kalbidir. İnsanlar ona baktıklarında rahatlar ve gözleri yorgun düşmez,¹⁹⁶ denilmektedir. Şiirden de hareketle yüz kelimesi güzellik bağlamında değil insanın içinden gelen muhabbetin, davranışlarının dışı olan yansıması olarak ele alınmaktadır.

¹⁹² Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 34; Buhârî, "Ehâdisü'l-Enbiyâ", 39; Müslim, "Fezâil", 17; Tirmizî, "Emsâl", 7.

¹⁹³ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 34.

¹⁹⁴ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 46; Buhârî, "Rikâk", 26; Müslim, "Fezâil", 17; Tirmizî, "Emsâl", 7.

¹⁹⁵ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 49.

¹⁹⁶ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 49.

Örnek 3: Ali b. Ebû Tâlib'ten (r.a) (ö. 40/661) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Halanız olan hurmaya ikram edin. Çünkü o, Hz. Âdem'in yaratıldığı çamurdan var edildi. Ona başka ağaç aşılalmaz. Doğum yapan kadınlarınıza yaş hurma yedirin. Yaş hurma yoksa kuru hurma yedirin. Allah katında İmran kızı Meryem'in altında doğum yaptığı ağaçtan daha asil ağaç yoktur."¹⁹⁷

هو الظل في الصيف حق الظليل والمنظر الأحسن الأجمل

فعم لعمكم نافع وطفل لطفلكم يؤمل

O yazları gerçek bir gölge; en güzel ve en iyi manzara gibidir;

Amca, sizin amcanızdır, yardımcı olur; Çocuk da sizin çocuğunuzdur, ondan medet umulur.¹⁹⁸

Şiiri Uhayha b. Cellâh yazmıştır. Hurma ağacı, gölgesinin yaz mevsiminde insanları ferahlatan, bakmaya doyum olmayan bir manzara olarak nitelenmektedir. Hadiste hala olarak nitelendirilen hurma, şiirde güç, kuvvet ve uzun ömür açısından amcaya; vereceği meyve açısından ümit bağlanan çocuk olarak temsil edilmiştir. Hadiste hurmanın hala ile bağdaştırılmış olması beraberinde birtakım tartışmaları da getirmiştir. Râmhürmüzî, hala-hurma arasındaki anlam ilişkisini hurmanın topraktan yaratılmış olması ve Âdem'in de ondan yaratılmış olması üzerine temsili anlatım içerdiğini beyan ederek ele almaktadır. Arapların hurmaya sonsuzluk atfettiği ve uzun ömürlü insanlara "hurma gibi zengin" denildiği nakledilmektedir.¹⁹⁹ Râmhürmüzî, söz konusu tartışmalara hadisin açıklamasında yer verdiği şiirler ile cevap vermiştir

Örnek 4: Enes b. Malik'ten (r.a) (ö. 93/711-12) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Müminin misali başağın misali gibidir. Bazen doğrulur bazen eğilir."²⁰⁰

إنما نحن مثل خاماة زرع فمتى يأن يأت محتصده

Biz ham tohum gibiyiz; Ne zaman zamanımız gelirse hasat ediliriz.²⁰¹

¹⁹⁷ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 111-112; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, V, s. 353.

¹⁹⁸ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 113.

¹⁹⁹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 112.

²⁰⁰ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 124; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, V, 406.

²⁰¹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 124.

Şiir, et-Tırmâh b. Hakîm tarafından yazılmıştır. Mümin, gelen rüzgârla birlikte eğilip bükülen ham tohuma benzetilmiştir. Müminin imanı ham tohum gibi olgunlaşmamışsa hasat edileceği vakte, olgunlaşana değin savrulmaya müsait olduğu vurgulanmaktadır.

Örnek 5: İbn Ömer'den (r.a) (ö. 73/693) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Münafığın misali iki sürü arasındaki şaşkın koyunun misali gibidir."²⁰²

فمن يلق خيرا يحمد الناس أمره ومن يغو لا يعدم على الغي لائما

Kim iyi anılırsa insanlar ona işlerinde teşekkür ederler.

Kim ahmaklıkta ısrar ederse ayıplanır.²⁰³

Şiir, Arap sözü olarak nakledilmektedir. Hadiste duracağı yerini belirleyememiş koyunun bir o sürüye bir bu sürüye gitmesinin münafığın hali ile özdeşleştiği beyan edilmektedir. Şiir ise iyilik üzerine kendini konumlandıran birinin teşekkürle mazhar olması, akıllıca davranmayan kimsenin ise ayıplandığını nakleder. Önemli olan, insanın kendisini iyi bir yerde konumlandırıp orada sebat etmesidir.

Şiir, bir nevi anlamın çoğaltılmasıdır. Başlı başına bir imgedir ve sözcükler dönüşüm geçirirler. Şiirin değişimi söz konusudur ancak gelişimi ya da gerilemesi söz konusu değildir. Gelişim ya da gerileme halinde olan toplumdur. Bu bağlamda kavramların mahiyeti kaybedildiğinde anlam kaymasına zemin oluşur.²⁰⁴ Arapların cahiliye döneminde şiir önem arz etmekteydi. Öyle ki, bir kabilede şair bulunması onlar için övünç kaynağı sayılmaktaydı.²⁰⁵ Esere bakıldığında hemen her hadisin açıklamasında şiirler bulunduğu görülmektedir. Râmhürmüzî'nin şiire olan ilgisi eserde kendini hissettirmektedir. Nakledilen şiirler ise ya hadisin muhtevasına ya da metinde geçen bazı kelimelere dair olması hadislerin açıklanmasında kullanılan yöntemlerden birisidir.

²⁰² Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 130; Müslim, "Sıfâtü'l-Münâfikîn", 17; Nesâî, "İmân", 31.

²⁰³ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 132.

²⁰⁴ Okday Korunan, "Şiir ve Anlam", *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/1, 06 Nisan 2011, s. 112-114.

²⁰⁵ Murat Özcan, "Cahiliyye Dönemi Arap Edebiyatında Şiir Sanatı", *Eskiye*, 5, 22 Mayıs 2007, s. 108.

1.2.5.5. Hadisteki Kelimeler Hakkında Bilgilere Yer Vermesi

Râmhürmüzî, hadisleri naklettikten sonra bazı hadislerde yer alan kelimeler üzerine durmuş ve kökenleri ile ilgili açıklamalara yer vermiştir. Bu bölümde Râmhürmüzî'nin bu bağlamda yaptığı incelemelere yer verilecektir.

Örnek 1: Ebû Hâzım et-Temmâr (ö. 140/757), Ebû Hureyre'yi (r.a) (ö. 58/678) Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu derken işitmiştir: "Benim ve insanların misali ateş yakıp etrafını aydınlatan adamın misali gibidir."²⁰⁶

Hadiste tutuşmak (استوقد) kelimesinin (اوقد) manasında olduğu beyan edilir. Tıpkı icabet etmek, uymak (استجاب) kelimesinin (أجاب) manasına gelmesi gibidir.²⁰⁷ Alıkoymak (حجز) kelimesi ise yasaklamak manasına geldiği açıklanmıştır.²⁰⁸

Örnek 2: Ebû Musa'dan (ö. ?) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Benim ve Allah'ın hidayet ve ilimden bana gönderdiklerinin misali yeryüzüne isabet eden yağmurun misali gibidir."²⁰⁹

Yağmur (غيث) kelimesinin yağmura verilen genel bir isim olduğu nakledilir. Allah, onu kullarına gönderir. Ondaki faydalanacak yerlere isabet eder. Yağmur alan yere muğise denilmektedir.²¹⁰ Ot (عشب) ise nemli ot manasına gelmektedir.²¹¹ Çimen (الكلأ) kelimesi mehmüz isimdir (Hemzeli isim). Çoğulu ise (الكلأ)'dır. Cümle içerisinde kullanımı şöyledir: Yere çimen ekim yer çimlendi²¹² (مكلئة) Kuru, verimsiz toprak (الاجاب) kelimesinin tekil hali (الاجاب) ya da (الاجب)'dir. Bitki bitmeyen toprak manasına gelir.²¹³

Örnek 3: İbn Ömer'den (r.a) (ö. 73/693) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Sizin, Yahudilerin ve Hristiyanların misali işçi kullanan adamın misali gibidir."²¹⁴

Yahudiler "Çünkü biz sana varan doğru yola yöneldik"²¹⁵ dedikleri için Yahudi olarak isimlendirildikleri nakledilmektedir.²¹⁶ Nasâra/Hristiyan ise Nasûra

²⁰⁶ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 34; Buhârî, "Ehâdîsü'l-Enbiyâ", 39; Müslim, "Fezâil", 17; Tirmizî, "Emsâl", 7.

²⁰⁷ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 34.

²⁰⁸ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 35.

²⁰⁹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 36-37; Buhârî, "İlim", 20; Müslim, "Fezâil", 15.

²¹⁰ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 37.

²¹¹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 37.

²¹² Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 37-38.

²¹³ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 40.

²¹⁴ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 87-88; Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 17; Tirmizî, "Emsâl", 7.

kasabasından oldukları için böyle isimlendirilmişlerdir. Ya da Nasrâ'ya nisbetle Nasâra denilmiştir.²¹⁷ Ecel ise ömrün sona erdiği vakittir.²¹⁸

Örnek 4: İbn Ömer'den (r.a) (ö. 73/693) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Müminin ve imanın misali bağlandığı iple gezen atın misaline benzer. At gezer ve sonra bağlandığı yere döner. Mümin de aynı şekilde suç işler ve imana geri gelir. Yemeklerinizi iyi kişilere yedirin. İyiliklerinizi müminlere yapmayı tercih edin."²¹⁹

(اخية) kelimesi bineğin kendisine bağlandığı duvar, çoğulu (واخي) olarak açıklanmaktadır.²²⁰

Örnek 5: İbn Ömer'den (r.a) (ö. 73/693) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kur'an'ın misali bağlı devenin misali gibidir. Eğer sahibi anlaşıp, bağlarsa onu tutar. Eğer ihmal ederse gider. Eğer Kur'an'ın sahibi sabaha kadar onu okursa Kur'an da onu zikreder. Eğer yapmazsa Kur'an da onu unuttur."²²¹

Bağlamak (عقل) kelimesinin okunuşuna dair şöyle açıklamalar yapılmıştır: Bir grup (ع) harfinin merfû bir grup ise meftuh okunacağını söyler. Arap ehli meftuh okumayı tercih eder. Mastardır. Merfû okunacak diyenler hata etmektedir. Eğer (ع) harfi merfû olursa (ق) harfi harekeye muhtaç olur. (ق) harfi tıpkı (حار-حمر) ya da (جرب-جرب) kelimelerinde olduğu gibi sakın olması gerekir. Ama bu son zamanlarda vuku bulan hatalı okumadır.²²²

Râmhürmüzî'nin hadisleri açıklarken takip ettiği metotlardan birisi kelimelerin açıklamalarına yer vermesidir. Ancak her hadiste geçen bütün kelimelerin açıklamasının yapılması yerine ana kavramlar üzerinde durulduğu görülmektedir. Yapılan açıklamalar kelimenin manasını ve bazen de nasıl okunabileceği üzerine olmuştur. Bununla birlikte açıklaması yapılmayan ve anlaşılmasında güçlük çekilen kelimelerin varlığı söz konusudur. Râmhürmüzî'nin, genellikle tartışmalı meselelerin olduğu kavramların üzerinde durmamayı tercih ettiği görülmektedir.

²¹⁵ el-A'râf, 7/156. (إنا هدنا اليك)

²¹⁶ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 88.

²¹⁷ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 89.

²¹⁸ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 89.

²¹⁹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 126; Ebû Ya'lâ, *Müsne'd*, II, 357.

²²⁰ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 126.

²²¹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 135; İbn Mâce, "Edeb", 52.

²²² Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 136.

İKİNCİ BÖLÜM

TEMSİLÎ ANLATIMIN HADİSLERİ ANLAMAYA ETKİSİ

2.1. Anlamak

Çalışmamızın ana teması, hadislerde yer alan temsili ifadelerin anlamaya etkisidir. Bu bölümde temsili anlatım-anlama ilişkisini sağlam bir zeminde ele almak için öncelikle "anlama" kavramı incelenecek ve anlamak kelimesinin mahiyeti nedir? Anlama eylemi ne tür bir sorun içerir? Anlamaya etki eden unsurlar nelerdir? gibi sorular tartışılacaktır.

Anlamak Arapça'da farklı kelimelerle ifade edilmiştir. (Fe-hi-me) bir şeyi kalp ile bilmek, hızlıca anlamak²²³; ('A-ra-fe), irfan, ilim manasına gelmektedir²²⁴; ('A-li-me), kökünden gelen ilim kelimesi ise Allah'ın sıfatlarından biridir. Allah'ın ilmi geçmişte olanı ve olmaya devam edeni olmadan evvel bilmesi ve O'ndan hiçbir şeyin gizli kalmamasıdır. Sibeveyh'e (ö. 180/796) göre ilim sahibi olan âlimler ancak âlimlerin söyleyeceği şeyleri söyleyen kimselerdir. Kısacası ilim, cehaletin olmamasıdır.²²⁵ Anlamak, anlama eylemini gerçekleştiren kimsenin ya da bir otoritenin olay veya olguya verdiği değeri ifade eder. Anlama eyleminin gerçekleşmesinde karşımıza çıkan kavramlardan biri de "ön anlama" ve "ön yargı" kavramlarıdır. Ön anlama, önceden sahip olunan bilgilerden hareketle oluşan doğru ya da yanlış olması muhtemel düşüncelerdir. Ön yargı ise bir şey hakkında yeterince bilgi edinmeden verilen yargıdır. Ön anlamın sorgulanması neticesinde de anlama eylemi gerçekleşmektedir.²²⁶

2.1.1. Anlamaya Etki Eden Unsurlar

Anlamaya etki eden sorunlar anlama eylemini gerçekleştiren otorite ile anlaşılacak istenen arasındaki değer dengesizliğinden meydana gelir. Verilen değeri etkileyen faktörler –din, dil, ırk, coğrafya, eğitim vd.- araya girdiği zaman doğru değer tespiti faktör sayısına göre farklılaşır. Bu bağlamda dikkat edeceğimiz husus insanların ön anlamaları ve ön yargılarının anlam üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğudur.

²²³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XII, s. 459.

²²⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IX, s. 236.

²²⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XII, s. 417.

²²⁶ Salih Kesgin, *Hadisleri Anlama Sorunu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2016, s. 41.

Anlama sorununu en aza indirmek ya da ortadan tamamen kaldırmak için anlaşılacak istenilen hususun bazı ön koşullarının bilinmesi gerekmektedir. Bu ön koşullar üç boyutta ele alınacaktır: Kişisel, bağlamsal ve metinsel boyut.

2.1.1.1. Anlamaya Etki Eden Kişisel Boyut

Anlamaya etki eden ön koşullardan biri anlayan açısından meydana gelmektedir. Bu bölümde belki de en önemli unsur olarak zikredilebilecek anlayanın bilgi düzeyi, zekâsı ve dininin anlamaya olan etkisi incelenecektir.

2.1.1.1.1. Bilgi Düzeyi

Anlanmak istenilen bir olay, söylenen söz veya metinlerde birçok insanın farklı yargıları bulunmaktadır. Aynı konu hakkında birden çok anlam yargısında bulunulmasının sebeplerinden biri de yargıda bulunan kişinin bilgi/ilim düzeyi ile ilgilidir.

"De ki: 'hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?'"²²⁷ buyurarak Allah Teâlâ bilginin, ilmin herkeste aynı düzeyde olmadığını ve bilginin insanı bir üst eşiğe geçirdiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte Kur'an, kendini bilgi olarak da tanımlar: "De ki: 'Allah'ın yolu asıl doğru yoldur.' Sana gelen ilimden sonra, eğer onların arzu ve keyiflerine uyacak olursan, bilmiş ol ki, Allah'tan sana ne bir dost ne bir yardımcı vardır."²²⁸ Aynı zamanda Allah, bizden ilmimizin artması yönünde dua etmemizi de buyurmaktadır.²²⁹ Bilen ve bilmeyen insan, bilginin kendisi olarak Kur'an ve insanın, bilgisinin artması için dua etmesi bilginin farklı düzeylerde var olduğunu ve buna bağlı olarak anlamının da kişiden kişiye değişken yapıda olduğunu göstermektedir.

İlmin önemi meşhur hadis kitaplarından Buhârî (ö. 256/870), Müslim (ö. 261/875), Tirmizî (ö. 279/892) ve Ebû Dâvûd'un (ö. 275/888) "İlim" bölümüne yer vermeleri ile ortaya konulmaktadır. Buhârî (ö. 256/870), "İlim" bölümüne ilmin faziletine dair ayet ile başlangıç yapar: "Allah içinizden inananların ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltsin."²³⁰ Müslim (ö. 261/875), "İlim" bölümüne "Kur'an'ın müteşabihlerine uymanın nehyedilmesi ve Kur'an'da ihtilafa karşı

²²⁷ ez-Zümer, 39/9.

²²⁸ el-Bakara, 2/120.

²²⁹ Tâ-Hâ, 20/114.

²³⁰ el-Mücâdele, 58/11.

uyarılması"²³¹ babı ile başlar. Ebû Dâvûd (ö. 275/888) "İlim" bölümüne "İlmin Fazileti Hakkında" babı ile başlar ve şu hadisi nakleder: Ebu'd-Derdâ (r.a) (ö. 32/652), Rasulullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken işitmiştir:

Kim ilim talep etmek amacıyla bir yola girmişse Allah onu cennet yoluna koyar. Melekler, ilmi talep edene hoşlandıkları için kanatlarını açar. Gökte ve yerdekiler hatta sudaki balıklar bile ilim talep eden için bağışlanma diler. Âlimin abide olan üstünlüğü ayın bedir gecesinde diğer yıldızlara olan üstünlüğü gibidir. Âlimler, peygamberlerin varisleridir. Nebiler ise dirhem veya dinarı değil ilmi miras olarak bırakırlar. Kim onu alırsa bolca kısmetlenmiş olur.²³²

Tirmizî (ö. 279/892) "İlim" bölümüne "Allah bir kimsenin hayrını dilerse onu dinde fakih kılar."²³³ hadisi ile başlar. Bütün bu nakiller ilmin, insan için bir fazilet olduğunu ve herkeste aynı derecede var olmayacağını ortaya koymaktadır. Bu sebeple ilim düzeyi ile anlama eylemi birbiri ile bağlantı halindedir.

2.1.1.1.2. Zekâ

İslam'a göre insanı ilahi buyruklara muhatap kabul eden en önemli şeylerden biri akıldır. Akıl sağlığı yerinde olmayan kişiler fiillerinde mükellef sayılmamışlardır.²³⁴ Bu nedenle aklın bir fiili icra etmede, anlamlandırmadaki rolü büyüktür. Akıl, varlığın hakikatini idrak eder ve aksiyonlara mana verir.²³⁵ Denilir ki "akıl, bilgiyi kabul etmek için hazır bir güçtür. İlim ise insanın bu güçle istifade ettiği bilgidir."²³⁶ Akıl etme gücü her insanda farklı düzeydedir. Kimisi bir meseleyi ilk dinlemesinde ya da ilk okumasında anlarken kimisi birden fazla kere aynı meseleye muhatap olunca anlayabilmektedir. Önemli olan insanlara akıllarının gücünce hitapta bulunmaktır. Nitekim Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: Enes b. Mâlik'ten (r.a) (ö. 93/711-12) nakledildiğine göre Nebi (s.a.v.) ve Muaz b. Cebel bineklerinin üzerindeydi. Rasulullah dedi ki: "Ey Muaz!" Muaz: "Emrine amadeyim ey Allah'ın Rasulu!" Bu diyalogu üç kere tekrarlادılar. Rasulullah şöyle buyurdu: "Kim Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in O'nun Rasulu olduğuna kalbi ile samimi bir şekilde şahitlik ederse Allah ona ateşi haram eder." Muaz dedi ki: "İnsanlara haber verip onları müjdelemeyeyim mi ey Allah'ın Rasulu?" Rasulullah

²³¹ Müslim, İlim, 1.

²³² Ebû Dâvûd, "İlim", 1.

²³³ Tirmizî, "İlim", 1.

²³⁴ İbrahim Kâfi Dönmez, "Cünûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VIII, İstanbul 1993, s. 127.

²³⁵ Süleyman Hayri Bolay, "Akıl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, II, İstanbul 1989, s. 238.

²³⁶ Râgıb el-İsfahânî, Safvân Adnân Dâvûdî (thk.), *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'an*, Dâru'l- Kalem, Şam 2009, s. 577.

şöyle buyurdu: "O zaman buna güvenirler."²³⁷ Nebi'nin (s.a.v.) ifadesinden de anlaşıldığı üzere insanların anlama yetisi farklı düzeylerde. Kimisi Nebi'nin bu beyanını şahitlik ettiğinde cehennemden ne yaparsa yapsın korunacağı şeklinde anlayıp amellerinde bir boşluğa düşebilecektir. Aslında verilmek istenilen mesajın bu şahitliğin temel bir unsur olduğu ve bu unsurla beraber şahitliğin kemale ereceğidir. Rasulullah (s.a.v.) bazı insanların bu kavlini farklı anlayabileceğine işaret ettiğinden Muaz b. Cebel (r.a) (ö. 17/638) ancak Rasulullah (s.a.v.) vefat ettikten sonra bu hadisi rivayet etmiştir.

2.1.1.1.3. Din

Anlamaya etki eden diğer bir unsur ise dindir. Din, Allah tarafından konulan ve insanları O'na ulaştıran yoldur.²³⁸ Bu yol ise insanların hayatlarına müdahil haldedir. O yolda yolcu olan kimsenin uyması gereken, dikkat etmesi gereken kurallar söz konusudur. Bütün bunlar insana hayata karşı farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Kimi din dünyayı hedef alırken kimisi sadece uhrevi tarafı hedef alır kimisi de her iki tarafı dengeli bir şekilde hedef kılar. Bu hedefler doğrultusunda insanların önünde yasaklar ve izin verilenler söz konusudur. Her din, müntesiplerinden tam bağlılık istediğinden bu yasak ya da izinler insanın dünyayı anlamlandırmasında bir hakikat olarak tezahür eder.

Dinin çizdiği yol doğrultusunda insanların başkalarına verdiği anlama şöyle bir örnek verilebilir: Bir Müslüman bir Hristiyan ve bir Hindu aynı masada yemek yemek isterseler aralarında denge uyumsuzluğundan kaynaklanan bir çatışma meydana gelecektir. Müslüman, inek eti yerken Hindu rahatsız olacak; Hristiyan domuz eti yerken de Müslüman rahatsız olacaktır. Bu ise dış hayata anlam verdiren din faktörünün değerler üzerindeki hassasiyetini ortaya koymaktadır. İnsanların birbirlerinin davranışlarına yükledikleri manalar kendi dinlerinin kişiye bahşettiği değer ölçüsünde açığa çıkmaktadır.²³⁹

Verilen yemek örneği anlama eyleminde ortaya çıkan değer sorunu üzerinedir. Tam da bu noktada değerde doğruluk sorunu oluşmaktadır. Burada tartışmak

²³⁷ Buhârî, "İlim", 49.

²³⁸ Günay Tümer, "Din", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, IX, İstanbul 1994, s. 312.

²³⁹ Bkz. Mustafa Atilla, "Anlam Nedir? Anlamlandırmanın Bir Anlamı Var mıdır?", *Milliyet*, 23. 05. 2013, [http://blog.milliyet.com.tr/anlam-nedir--anlamlandirmanin-bir-anlami-var-midir](http://blog.milliyet.com.tr/anlam-nedir--anlamlandirmanin-bir-anlami-var-midir-/Blog/?BlogNo=416243) -/Blog/?BlogNo=416243, (01.06.2020).

istediğimiz nokta değerin doğruluk ya da yanlışlığı değil; bu değerlerin bir şeyleri anlamlandırmamıza etkide bulunan birer unsur olduğu gerçeğidir. Herkesin zihninde eşyaya verdiği anlamlar söz konusudur. Doğruluk otoriteye bağımlı olarak değişkenlik arz ettiğinde anlama eylemi bireysel düzeyde kalmaktadır. Otorite-dışı bir değerden bahsetmenin imkânı sadece dinler için söz konusudur. Asıl değeri belirleyen Tanrı'dır ve müntesipleri o değerler doğrultusunda yaşamlarını şekillendirir. Ancak belli bir din müntesibinin anlam yargıları kendine göre öteki olan bazında anlamını yitirmektedir. Bu unsur metinler üzerinde yapılan değerlendirmeler, insanların davranışlarını anlamlandırma ve değer verme hususunda anlamaya etkide bulunmaktadır.

2.1.1.2. Anlamaya Etki Eden Bağlamsal Boyut

Bir şeyleri anlamlandırmada dikkat edilmesi gereken hususlardan biri anlamın meydana geldiği bağlamdır. Bu bölümde anlamaya etki eden unsurlardan anlayan ve anlaşılanın meydana geldiği coğrafya ve içinde büyünülen gelenek incelenecektir.

2.1.1.2.1. Coğrafya

Anlam dünyasına etkide bulunan unsurlardan biri de içinde yaşanan, yaşanmış olan coğrafi ortamdır. Yaşanılan şehrin bir ilim, ticaret merkezi olması oradaki insanların dış dünyayı anlamlandırmasında katkıda bulunur. Bu etkinin daha iyi anlaşılması için *el-Câmiu's-Sahîh* müellifi Buhârî'nin (ö. 256/870) yaşadığı coğrafya örnek olarak ele alınabilir. Buhârî'nin (ö. 256/870) yaşadığı şehirde ilmi bir temel kazanması Buhârî'nin (ö. 256/870) zekâsının yanı sıra Buhârâ'nın bu zekâyı işleyecek sağlam bir alt yapıya sahip olmasıyla da bağlantılıdır. Nitekim Buhârâ Mecusi diline göre "öğrenim merkezi" manasına gelen Buhar'dan türetilmiş bir kelimedir²⁴⁰ ve bu şehir birçok medreseye ve camiye ev sahipliği yaptığından²⁴¹ "İslam'ın kubbesi" olarak adlandırılmıştır.²⁴² Şehrin yapısı göz önünde bulundurulduğunda aktif ticaretin ve ilmin yaşatıldığı coğrafyada yetişmiş olan Buhârî (ö. 256/870), birçok hocadan henüz on yaşında eğitim alma imkânına sahip olmuştur. Bununla birlikte annesi ve kardeşi ile Mekke'ye gitmiş ailesi döndüğü

²⁴⁰ Hasan Kurt, "Orta Çağ Başarısı Buhara", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41/1, 2000, s. 425.

²⁴¹ Bkz. Seda Yılmaz Vurgun, "Buhara Emirliğinin İki Önemli Şehri: Buhara ve Semerkand", *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 2016, s. 138-157.

²⁴² Kurt, "Orta Çağ Başarısı Buhara", s. 425.

halde kendisi eğitim amacıyla Mekke'de kalmıştır. Daha sonra birçok ilim merkezi haline gelmiş şehirleri dolaşmıştır.²⁴³ İlim bağlamında bulunulan coğrafya insanın anlam dünyasını daha küçük yaşta şekillendirmeye başlamaktadır. Şehrin sunduğu imkân ve ortam bireyin karakterinin oluşumuna ve yaşadığı coğrafyadan hareketle dünyayı anlamlandırmasına etkide bulunan unsurlar arasında yer almaktadır.

Nitekim hadisler coğrafya bağlamında ele alındığında bölgesel hadis ve bölge ameli nitelemeleri karşımıza çıkmaktadır. Akgün'ün tanımı ile bölgesel hadis, hadisin sadece bir bölgede biliniyor olmasıdır. Örneğin Irak'ta uydurma rivayetlerin fazla olmasına bağlı olarak "men kezebe" hadisinin burada yaygınlık kazanmış olması bölgesel hadise bir örnektir.²⁴⁴ Bu minvalde bilinen ve bilinmeyen hadisler bölgeye has hadis kültürü meydana getirmekte ve diğer ilimlerin anlaşılmasında önemli bir unsur teşkil etmektedir.²⁴⁵ Bölge ameli ise toplumdaki âlimlerin ekserisinin kabul edip uyguladıkları anlayış manasındadır. Bölgenin durumu ve ashabın Kur'an-sünnet bilgisi doğrultusunda amellerinin etkileşimi neticesinde bölge ameli kavramı meydana gelmiştir.²⁴⁶

Mevzu, coğrafyanın yapısal özelliği açısından incelendiğinde denize kıyısı olan bir şehirde yaşamak, çölde yaşamak ya da tropikal bir iklimde yaşamak coğrafi özellik taşıyan bir metinle karşılaşıldığında farklı anlama ufukları meydana getirecektir. Deniz kenarında yaşamayan birinin denizdeki akıntının nasıl olduğuna dair bilgileri sadece okuması ve bu akıntıyı bizzat gözlemleyen kişinin deniz akıntısını zihinlerinde canlandırmaları farklı olacaktır. Ya da çölün özelliklerini kitaplarda okuyup bilgi sahibi olan ile bizzat o ortamı tecrübe etmiş birinin çöl tahayyülü farklı olacaktır. Çölde yürümeyen kimse ayaklarının kuma batıp çıkmasından dolayı yaşadığı yorgunluğu, kumun üzerinde koşup kendini yere atsa canının acımayacağını, kumul tepelerinden kendini yuvarlamanın verdiği zevki, Güneşin doğuşunu ve batışını temaşa ederken semada oluşan renk cümbüşünü ve geceleri yıldızlara dokunabilecek kadar yakın olabileceğini bilemeyecektir. Bu nedenle yaşanan yer, iklimi ya da konumu nedeniyle metinlerde geçen ve bir

²⁴³ Muhammed Mustafa el-A'zamî, "Buhârî, Muhammed b. İsmâil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VI, İstanbul 1992, s. 368.

²⁴⁴ Hüseyin Akgün, *Hadis Rivâyet Coğrafyası (Hicrî İlk 150 Yıl)*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2019, s. 191-201.

²⁴⁵ Detaylı bilgi için bkz. Akgün, *Hadis Rivâyet Coğrafyası (Hicrî İlk 150 Yıl)*.

²⁴⁶ Bekir Özudoğru, *Rivayetlerin Hz. Peygamber'e Aidiyetini Tespitte Amel Olgusu*, Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2018, s. 4.

bölgeye has gözlemlenebilecek hususları anlamlandırmada etkide bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bazı beyanları da o zamanki coğrafi şartlar ve fiziki mekân göz önünde bulundurulduğunda anlaşılabilir. ²⁴⁷ Çünkü insanlar farklı niteliklere sahip olsalar da yaşadıkları toplumun çocuklarıdır. ²⁴⁸ Bu nedenle sözün meydana geldiği coğrafyayı tanımak sözü anlamaya etkide bulunan bir unsurdur.

2.1.1.2.2. Kültür-Gelenekler

Aynı şekilde yaşanan ülkenin, şehrin kültürü, gelenekleri ve örfü insanlara farklı pencereler sunmaktadır. Alışkanlıklar neticesinde meydana gelen örf ve adetler bireyin toplum içerisindeki davranışını da değiştirip etkide bulunur. ²⁴⁹ Bu etki neticesinde farklı görenekler ile karşılaşmak kimi zaman iletişim sorununa yol açmaktadır. Çünkü her iki taraf kendi penceresinden karşı tarafa bakarak garipsemektedir. Bu ise aşına olunmamış kültür ya da geleneklerin bulunduğu ortamı ve kültür ürünü olan metinleri anlama problemini meydana getirmektedir.

"İşte böylece geçmiştekilerin haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Kuşkusuz sana katımızdan bir zikir (Kur'an) verdik." ²⁵⁰ ayetinde buyurulduğu üzere geçmiş ile kurulan bağ anlamaya yardımcı olmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde geçmiş milletlerden, kıssalarından bahsedilmektedir. Bunlar insanlar için hem bir öğüttür hem de anlam ufkunu genişleten pencerelerdir. İnsanın dünyaya baktığı pencere ne kadar büyük olursa eşyaya anlam vermesi de o kadar sağlıklı hale gelir. Tam da bu nedenle, okunulan metnin doğduğu kültürü, geleneği bilmek metni daha doğru anlamlandırmak demektir. Örneğin "Allah bahîre, sâibe, vasîle ve hâm (diye bazı hayvanların işaretlenip alı konulması) ile ilgili bir buyruk koymamıştır. Fakat inkârcılar kendi uydurdukları yalanları Allah'a yakıştırmaya çalışıyorlar; onların çoğu akıllarını kullanmıyorlar." ²⁵¹ ayetinde hâm, sâibe, vasîle ve hâm kavramları geçmektedir. Cahiliye devrinde insanların bazı nitelikleri taşıyan hayvanlara verdikleri bu isimlerin toplumun yaşam tarzı bilinmeden anlamlandırılması kolay değildir. Bu kavramlar hayvanların dişi ya da erkek doğum yapması ve bir anda kaç

²⁴⁷ Mehmet Emin Özaşar, *Hadisi Yeniden Düşünmek*, Otto Yayınları, Ankara 2017, s. 342.

²⁴⁸ Halil Abdülkerim, "Doğal Koşulların ve Sosyo-Kültürel Dinamiklerin Hz. Peygamber'in Sünnetindeki Tezahürleri", Muammer Bayraktutar (çev.), *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/2, 01 Haziran 2015, 202.

²⁴⁹ İbrahim Kâfi Dönmez, "Örf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIV, İstanbul 2007, s. 87.

²⁵⁰ Tâ-Hâ, 20/99.

²⁵¹ el-Mâide, 5 /103.

tane yavru dünyaya getirdiğine göre verilen isimlerdir.²⁵² Nakledilen ayetlerde bir metnin anlaşılmasına etkisi olan coğrafyanın kültür birikiminin önemi vurgulanmaktadır. Bir metin nerede ortaya çıkmışsa o ortamın kültür ve geleneklerinin bilinmesinin metnin anlaşılmasında önemli bir etken olduğu ortaya çıkmaktadır.

2.1.1.3. Anlamaya Etki Eden Metinsel Boyut

Sözü söyleyen kişi anlamı o an kelimeleriyle meydana getirirken söylenen bu sözün yazıya geçirilmiş, metinleşmiş olması durumunda artık burada olmayan birisinin sözlerinin sembollerle temsili söz konusudur.²⁵³ Anlam, metinde görülmeyen bazı öğeler olmaksızın meydana gelir. Sözün kimlik kazandığı fiziki, psikolojik ve sosyolojik ortamdan arınması söz konusudur.²⁵⁴ Bu bölümde metin bağlamında anlamaya etkisi olan unsurlar özellikle hadis metinlerini anlama özelinde ele alınacaktır.

2.1.1.3.1. Eserin Diline Yabancı Olmak

Bir metnin anlaşılmasında anlayan kişi, metnin ortaya çıktığı bağlam etkin rol oynamakla beraber bunların yanı sıra anlamın belki de en önemli unsuru metnin kendinde barınan unsurlardır. Bir metni anlamak için öncelikle o metnin dilini bilmek gerekmektedir. Çünkü dil kültürün yansımasıdır. Arapça kelimeler incelendiği zaman bedevi yaşam tarzı ve çöl ile bağlantılı birçok kelime bulunmaktadır.²⁵⁵ Dil, kendi anlamını kazanan işaretler sistemidir. Konuşan ya da söyleyen değil gösteren bir şeydir.²⁵⁶ Dilin anlaşılması için dilin gramerine hâkim olmak gerekir. Örneğin Arapça bir metin okurken hangi edatın hangi fiille kullanıldığı ve edatın fiile kattığı anlam bilinmezse yanlış anlama meydana gelecektir. (ذهب) fiili yalın halde "gitti" manasına gelirken (ب) edatı (harf-i cer) ile kullanılınca "yok etmek", "götürmek" manasına gelir. Ya da (الى) edatı ile kullanılınca "...düşüncesinde olmak", "intikal etmek" gibi manalara gelmektedir.²⁵⁷

²⁵² Bkz. Mâide Suresi- 103,104. Ayet Tefsiri, <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/772/103-104-ayet-tefsiri>, (06.06.2020).

²⁵³ Eren Can, "Anlam Arayışında Derrida'nın Yinelenebilirlik ve Différance Söylemi", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 27, 2016, s. 16.

²⁵⁴ Özafşar, *Hadisi Yeniden Düşünmek*, s. 321.

²⁵⁵ Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, Otto Yayınları, Ankara 2014, s. 268.

²⁵⁶ Burhanettin Tatar, *Üç Derste Hermenötik*, Vadi Yayınları, İstanbul 2018, s. 72.

²⁵⁷ Hüseyin Günday vd., *Arapça'da Harf-i Cerli Fiiller*, Emin Yayınları, Bursa 2014, s. 496-498.

Bir başka örnek ise Türkçede eş anlamlı ya da eş sesli kelimeler Türkçeye hâkim olmayan birinin anlam vermede yaşayacağı zorluktur. Örneğin "senin yüzünden başkasını göremedim." cümlesinde yüz kelimesi hem sebep hem de insan yüzü manasına gelebilmektedir. Bu nedenle anlaşılacak istenilen metnin diline hâkim olmak anlama açısından oldukça önemli bir noktada yer almaktadır.

2.1.1.3.2. Metnin Naklinde Değişime Uğraması

İnsanın duyduğunu aslı gibi aynı kelimelerle nakletmesi her zaman mümkün değildir. Tıpkı küçükken oynanan kulaktan kulağa oyununda söylenen ilk kelimenin kişiden kişiye naklinde formunu kaybedip farklılık meydana gelmesi gibi bazı metinler de nakil sürecinde öz formunu kaybedebilmektedir. Bu değişim özellikle hadislerin naklinde söz konusu olmuştur.²⁵⁸ Çünkü hadislerin büyük bir kısmı öz lafızları ile değil manaları ile nakledilmişlerdir. Ashabın hadis naklinde ikiye ayrıldığı görülmektedir: Bir kısmı "men kezebe" hadisinden çekinerek rivayet etmekten geri durmuş, bir kısmı ise ümmeti bilmedikleri konularda aydınlatmayı kendilerine bir sorumluluk olarak görüp rivayette bulunmuşlardır. Bu noktada Yıldırım şu soruyu yöneltmektedir: "Hassasiyet gösterilerek dikkatli olunmasına rağmen, beşer vasıfları her şeyi olduğu gibi ezberlemelerine imkân vermiş midir?"²⁵⁹ ravinin çoğunluğunun Arap olmaması ve herkesin hadisleri tam anlamıyla idrak edememiş olması ve hadislerin Kur'an gibi sürekli tekrarlanmamış olması manen rivayetin sebepleri olmuştur.²⁶⁰ Bu sebeple bir metni anlamak için bütün nakillerini bir arada değerlendirilmesi metnin anlaşılmasında atılacak ilk adımdır.²⁶¹ Bir hadis metninin nakil sürecinde farklı rivayetine şu örnek verilebilir: Enes b. Mâlik'ten (r.a) (ö. 93/711-12) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Canım elinde bulunana yemin olsun ki, sizden biriniz beni anne, babanız ve çocuğunuzdan daha çok sevmedikçe iman etmiş sayılmazsınız."²⁶² Diğer hadis metni de şöyledir: Enes b. Mâlik'ten (r.a) (ö. 93/711-12) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Sizden biriniz beni anne, babası, çocuğu ve insanların hepsinden daha çok

²⁵⁸ Bkz. Mehmet Efendioğlu, "Rivayet", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet vakfı Yayınları, XXXV, İstanbul 2008, s. 135-137; Martı, Hadis Usûlünün Tanımı, Doğuşu ve Kaynakları, *Hadis El Kitabı*, s. 225-235.

²⁵⁹ Enbiya Yıldırım, *Hadis Problemleri*, Otto Yayınları, Ankara 2015, s. 86-87.

²⁶⁰ Yıldırım, *Hadis Problemleri*, s. 87.

²⁶¹ Mehmet Görmez, "Hadis ve Sünnetin Anlaşılması Sorunu", *Hadis El Kitabı*, Zişan Türkan (ed.), Grafiker Yayınları, Ankara 2016, s. 594.

²⁶² Buhârî, "İmân", 8.

sevmedikçe iman etmiş sayılmazsınız."²⁶³ Her iki nakle baktığımızda Enes b. Mâlik'ten (r.a) (ö. 93/711-12) yapılmış rivayetler olduğu görülmektedir. İlk hadis metnine ilaveten ikinci metinde "bütün insanlar" ilavesi yer almaktadır. Burada Nebi'nin (s.a.v.) beyan ettiği kavramlara bakıldığında "anne-baba" ve "çocuk" yer almaktadır. İnsanın dünyada anne, baba ve çocukları en kıymet verdiği kimselerdir. Hadis bugün okunduğunda ister istemez akıllarda anne, baba ve çocuklara olan sevgiden fazlası nasıl mümkün olur? Nebi (s.a.v.) daha çok nasıl sevilir? soruları oluşmaktadır. Her iki hadis metnini bir arada değerlendirildiğinde aslında bu ifadelerin hususiyeti ifade etmediği asıl gayenin insanın, dünyada kıymet verdiği şeylerden daha çok Nebi'yi (s.a.v.) ve onun getirdiklerini seviyor, kıymet veriyor olmasının vurgulandığı anlaşılmaktadır.²⁶⁴ Talep edilen, dünya sevgisini ebedî yurt olan ahiret sevgisinin önüne geçirmemektir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Yeryüzünde bulunanların hepsi fânidir. Azamet ve kerem sahibi rabbinin zâtı ise bâki kalır."²⁶⁵ Ayetten de hareketle dünyadaki nimetlerin geçici, yaşayanların sonunun olduğu ve asıl mutlak kalıcılığın Allah'a mahsus olduğu buyrulmaktadır. Bu sebeple ebedi saadet isteyenlerin ebedi olanın hoşnut olacağı bir şekilde hayatlarını anlamlandırmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Buradan çıkarılacak sonuç bir metnin anlamlandırılma sürecinde atılacak ilk adım metne bütüncül bir şekilde yaklaşmaktır. Böylece bir metnin anlaşılmasının tek pencereden bakmakla değil bütün malzemelerin ortaya konulup metnin geçirdiği sürecin anlaşılmasıyla mümkün olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bununla birlikte mana ile rivayet edilen bazı hadislerde raviden kaynaklanan eksik nakil neticesinde sorunlu anlam meydana gelebilmektedir. Örneğin Ebû Hureyre'nin (r.a) (ö. 58/678) naklettiği "Sizden birinizin, karnını irin ve kan ile doldurması, şiirle doldurmasından hayırlıdır"²⁶⁶ hadisi şiiri hicveder görünümündedir. Ancak Hz. Âişe'nin (r.a) (ö. 58/678) bu nakli duyduğu zaman şöyle düzelttiği nakledilir: "Sizden birinizin, karnını irin ve kan ile doldurması, benim hicvedildiğim bir şiirle doldurmasından hayırlıdır."²⁶⁷

²⁶³ Buhârî, "Îmân", 8.

²⁶⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, s. 59.

²⁶⁵ er-Rahmân, 55/26-27.

²⁶⁶ Buhârî, "Edeb", 92; Müslim, "Şi'ir", 7.

²⁶⁷ Bedruddîn ez-Zerkeşî, *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, Bünyamin Erul (çev.), Otto Yayınları, Ankara 2015, s. 91.

Bu örnekte de görüldüğü üzere mana ile yapılan nakillerde farklı anlam ihtimalleri meydana gelebilmektedir. Çoğu zaman raviden kaynaklanan bu durum ravinin rivayeti eksik nakli, Nebi'den (s.a.v.) görülenlerin hadisleştirilerek nakledilebilmesi²⁶⁸ ve farklı diğer nedenlerden ötürü anlamaya etki eden bir unsur olarak meydana gelmektedir.

2.1.1.3.3. Edebi Sanatlar

Metnin dili ve gramerinin yanı sıra metinde nakledilen edebi sanatlar da anlamaya etkide bulunan unsurlardandır. Çalışmamızın ana teması olan "temsili anlatım" da bir edebi sanattır. Temsili anlatım üzerinden anlamının şekillenmesine örnek verilecek olursa kullanılan temsillerin aynı zamanda metnin ortaya çıktığı kültürün bir parçasını yansıttığı görülmektedir. Örneğin "Abdü'd-dînâr ve abdü'd-dirhem lanetlendi."²⁶⁹ hadisinde dinar ve dirheme kul, köle olanların lanetlendiği buyurulmaktadır. Kullanılan para birimi o coğrafyaya hasır. Aynı zamanda toplumda kölelik kavramının/uygulamasının da kullanıldığı metinden anlaşılmaktadır. Asıl kast edilen para için her şeyi doğru ya da yanlış ayırt etmeksizin yapan ve parayı önceleyenlerin lanetmiş olduğudur.

2.1.2. Hadisleri Anlamak

Hadisleri doğru anlamak için dikkat edilmesi gereken sened ve metin açısından olmak üzere iki temel husus vardır. Bu bölümde doğru anlamaya yardımcı olan söz konusu hususlar ele alınacaktır.

2.1.2.1. Sened Açısından Değerlendirme

Sened, dağın eteğinden yukarı olan kısmı, birinin güvendiği kimse, sığınak manalarına gelmektedir. Terim olarak sened, hadisi ilk kaynağına kadar ulaşan yolu teşkil eden raviler zinciridir. Senede tarik veya vecih de denilmektedir.²⁷⁰

Kur'an'dan sonra en temel ikinci kaynak olma niteliği taşıyan hadisler, Nebi'den (s.a.v.) beyanını işitenlerin birbirlerine bu beyanı nakil etmeleri ve kayıt altına almaları ile günümüze ulaşmıştır. Nakil sürecinde ashâb-ı kirâm ve diğer Müslümanlar oldukça titiz davranmışlardır. Neticesinde "tesbit" kavramı meydana

²⁶⁸ Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, s. 224.

²⁶⁹ Buhârî, "Cihâd ve Siyer", 69; İbn Mâce, "Kitâbu'z-Zühd", 8; Tirmizî, "Zühd", 42.

²⁷⁰ Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2018, s. 357.

gelmiştir. Tesbit ya da tesebbüt, kelime olarak sabit ve sağlam demektir. Hadislerin rivayetinde ve rivayet edilen hadislerin kabulünde titizlik göstermeyi ifade eder.²⁷¹

Sünnetin anlaşılmasında atılacak ilk adım senedinin sabit olup olmadığının tespit edilmesidir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Ey iman edenler! Bilmeden birilerine zarar verip de sonra yaptığınıza pişman olmamanız için, yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın."²⁷² Burada haber getiren kimsenin fâsık olduğundan bahsedilse de umumu kapsayan bir tavır vardır. Söz konusu haber bir Müslüman için sıradan olmayan kıymet arz eden bir haber olan Nebi'nin (s.a.v.) kavli ise o haberi getirenin kim olduğunu araştırması, sened tenkidi yapması elzemdir. Özüdoğru'nun da ifadesiyle bir rivayetin dini metin/hadis olarak algılanmasında öncelikle metnin söyleyenine/Hz. Peygamber'e (s.a.v.) aidiyetinin tespit edilmesi gerekmektedir.²⁷³

Bu bağlamda sahih hadisin tanımı tam da bu noktaya dikkat çeker niteliktedir: "Adalet ve zabt sahibi ravilerini kendileri gibi adalet ve zabt sahibi ravilerden muttasıl bir senetle rivayet ettiği, şâz ve muallel olmayan hadis" sahih hadistir.²⁷⁴ Tanımdan hareketle, nakledilen hadis metninin güvenilir kimselerce rivayet edilmesi hadisin tespit ve doğru anlaşılmasında gerekli şartlardan biridir.

2.1.2.2. Metin Açısından Değerlendirme

Metin, yüksek yer, güçlü dayanıklı adam, yazıyla yazılmış ifade, okun yeleğinden orta kısmına olan kısmı manalarına gelmektedir. Hadis terimi olarak isnadın son bulduğu yerde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ifadesi ile başlayan bölümdür.²⁷⁵ Nakil sürecinde değişime maruz kalan metnin düzeltilip, aslına yakın şekilde düzeltmeye "Metin Tenkidi" denilir.²⁷⁶ Tenkit, bir şeyin iyisini kötüsünden ayırmak, kusurunu söylemektir.²⁷⁷ Metin tenkidi ise çeşitli kriterler ışığında, bir metnin sahih

²⁷¹ Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 406.

²⁷² Hucurât, 49/6.

²⁷³ Özüdoğru, *Rivayetlerin Hz. Peygamber'e Aidiyetini Tespitte Amel Olgusu*, s. 2.

²⁷⁴ Hüseyin Kahraman, "Mervî", *Hadis El Kitabı*, s. 301.

²⁷⁵ Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 222.

²⁷⁶ Salahattin Polat, *Metin Tenkidi*, M.Ü.İ.F. Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s. 25.

²⁷⁷ İlyas Karlı, *Arapça-Türkçe Yeni Sözlük*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2013, s. 2038.

olup olmadığını tespit etmeye çalışmaktır.²⁷⁸ Anlamanın asıl gerçekleştiği bölüm metin bölümüdür. Hadislerin anlaşılmasındaki ölçütleri şu şekilde sıralayabiliriz:²⁷⁹

- a. Kur'ân-ı Kerîm rehberliğinde anlamak
- b. Bir konudaki bütün hadis metinlerini bir araya getirmek
- c. Hadisin söylenme sebebini bilmek
- d. Hadiste yer alan değişken ve sabit amacı birbirinden ayırt etmek
- e. Hadis metninde yer alan edebi sanatları bilmek
- f. Lafızların delalet ettiği anlamı tespit etmek

Metinde yer alan unsurları tespit edip, kıyaslama yapmanın yanı sıra hadis metnine bazı soruların yöneltilerek de anlamlandırılması mümkündür:²⁸⁰

- a. Kim söyledi?
- b. Ne sıfatla söyledi?
- c. Ne söyledi?
- d. Nerede söyledi?
- e. Ne zaman söyledi?
- f. Nasıl söyledi?
- g. Neden söyledi?
- h. Kime söyledi?

Nitekim sahabenin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ait olduğunu düşündüğü hadislerle direk amel ederken bazılarının o sözün neye karşılık geldiğini anlamaya gayret etmesi ve neticesinde fiiliyata dökmesi sahabenin hadisleri anlama ve amel etmede farklı bakış açılarına sahip olduğunu göstermektedir. Hadislerin anlaşılmasında bütüncül bir yöntem kullanılması önem arz etmektedir. Bir konuda geçen rivayetlerin bir araya getirilerek değerlendirilmesi ile hadisin söylenme sebebi (sebeb-i vürûd), illeti, müphem durumun açıklığa kavuşması, ravilerin ziyadelerinin anlaşılması gibi birçok fayda sağlamaktadır.²⁸¹ Bununla birlikte hadislerin daha iyi anlaşılması için metin tenkidi hadis ilminde önemli bir yer edinmiş ve bu alanda hadis metnini

²⁷⁸ Enbiya Yıldırım, *Hadiste Metin Tenkidi*, Otto Yayınları, Ankara 2015, s. 29.

²⁷⁹ Detaylı bilgi için bkz. Yusuf el-Karadâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, Bünyamin Erul (çev.), Nida Yayıncılık, 5. Baskı, İstanbul 2014.

²⁸⁰ Bkz. Mustafa Işık, *Hadisleri Anlama Yöntemi -5N1K'dan hareketle-*, Fecr Yayınları, Ankara 2018; Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, s. 254.

²⁸¹ Detaylı bilgi için bkz. Ahmed b. Muhammed Fukeyr, "Hadisleri Anlamada Bütüncül Yaklaşım", Muammer Bayraktutar (çev.), *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/2, 01 Aralık 2013, s. 287-338.

inceleyen ilimler oluşmuştur. Örneğin hadislerin söylenme sebeplerini ortaya koymak için "İbn Hamza el-Hüseynî (ö.1120/1708), *el-Beyân ve't-Ta'rîf fî Esbâbi vurûdi'l-hadîs*". Metinde geçen nadir kelimelerin anlaşılması için: "Mecdüddîn İbnü'l-Esîr (ö. 606/1210), *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser*". Birbiri ile çelişkili görünen hadis metinleri için "İbn Kuteybe (ö. 276/889), *Te'vîlü muhtelifi'l-hadîs*" eserleri yazılmıştır.

Hiz. Peygamber (s.a.v.) doğrudan ve dolaylı anlatım üsluplarını kullanmıştır. Doğrudan anlatım, hakiki mana dâhilinde hadislerin kolaylıkla anlaşılmasıdır.²⁸² Örneğin "İki nimet vardır ki, insanların çoğu bu nimetleri kullanmakta aldanmıştır: Sıhhat ve boş vakit."²⁸³ Bu hadiste doğrudan anlatım söz konusudur. Dolaylı anlatım ise teşbih, temsil ve sembolik ifadelerin kullanılmasıdır.²⁸⁴ Cennetin kılıçların gölgesi altında olduğu beyan edilen²⁸⁵ hadis de dolaylı anlatıma örnektir. Dolaylı bir anlatım türü olan temsili anlatım, çoğu zaman hadis metnine "nasıl söyledi" sorusunun yöneltilmesiyle tespit edilmektedir. Tespit aşamasından sonra hadisin anlaşılması için zikredilen ölçüler doğrultusunda ve bu bağlamda ele alınan eserlerden hareketle aktif bir anlamın elde edilmesi tercihe şayandır.

2.2. Temsili Anlatım ve Anlama İlişkisi

Bu bölümde temsili anlatım kavramının çerçevesinin oluşturulması maksadıyla temsil ile bağlantısı bulunan diğer kavramlara yer verilip nihayetinde temsil kavramının tanımı ortaya konulacaktır.

2.2.1. Edebi Sanatlar

İnsanlar kelimeler ile konuşur, kelimeler ile duygu ve düşüncelerini ifade eder ve iletişimde bulunurlar. Kullanılan kelimeler ile kurulan cümleler kimi zaman hakiki, kimi zaman mecaz ve kimi zaman teşbih gibi edebi sanatlar içerirler. İnsanlar arasında doğru iletişimin meydana gelmesi için doğru anlamının olması gerekir. Söylenilmek istenilen mana ile kast edilen mana anlama eylemiyle doğru orantılıysa doğru anlama meydana gelir.²⁸⁶ Çalışmanın temel yaklaşım noktası olan 'temsili anlatım' Beyan İlminin bir alt dalıdır. Bu kavramın daha iyi anlaşılması için "temsili"

²⁸² Saffet Sancaklı, *Sünneti Doğru Anlamak*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2017, s. 221.

²⁸³ Buhârî, "Rikâk", 1; Tirmizî, "Zühd", 1.

²⁸⁴ Sancaklı, *Sünneti Doğru Anlamak*, 223.

²⁸⁵ İbn Mâce, "Cihâd", 12.

²⁸⁶ Sedat Şensoy, "Mâna", *Türkiye İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVII, Ankara 2003, s. 555.

ile bağlantısı olan diğer kavramların da manalarına yer verilerek bir kavram haritası oluşturulması hedeflenmektedir.

2.2.2. Belağat

Çatı kavram olan belağat ilmi sözlükte zaman veya mekân açısından amaca ulaşmak, varmak, sona ermek ve ulaştırmak manalarına gelmektedir. Kur'an-ı Kerim'de { فلما بلغ معه السعي } "Çocuk, babasıyla iş tutacak yaşa gelince ..." ²⁸⁷ ayetinde 'Beleğa' kelimesi bir zamana ulaşmak manasında kullanılmıştır. Bir insan güzel sözlü ve fasih konuşuyor ise (رجل بليغ) ifadesi kullanılır. ²⁸⁸ Terim olarak "Belağat", doğru manayı kendisine uygun olan üstün ifadelerle anlatmaktır. ²⁸⁹ Belağat ilmi üç ilim dalından meydana gelir: Me'ânî, Beyân ve Bedî'. Temsili anlatım Beyân ilminin alt dalıdır. Beyân, sözlükte ortaya koymak, açık-seçik olmak açıklamak ve anlaşılır hale getirmek gibi manalara gelir. Terim olarak beyân ilmi; bir manayı farklı söz ve usullerle anlatmayı öğreten, belirli usul ve kuralları olan teşbih, istiare, mecaz ve kinaye (vb.)'den bahseden bir ilimdir. ²⁹⁰

2.2.3. Hakiki Mana

Edebi sanat içermeyen, yalın halde bulunan kelimeler hakiki manadadır. Hakikat, kelimenin konulduğu mana üzerinde kalmasıdır. O kelimeye başka bir mana isnad edilmez ve bütün insanlar aynı mefhumu anlar. ²⁹¹ Kelimenin manasının hakikat üzerine kalmış olması o kelimenin yalın halini ifade eder. O halde hakiki mana yalın halde olan kelime okunduğunda akla gelen ilk/saf mananın temsilidir.

2.2.4. Mecaz Mana

Kelimeler saf anlamının dışında kullanıldığında, farklı manalar kazanıp asıl anlamının sınırlarını aştığında mecaz anlam söz konusudur. Kısacası mecaz, kelimenin asıl manasının dışında kullanılmasıdır. Örneğin "Aslan gördüm" cümlesinde aslan kelimesi, söz konusu şahsın aslana benzeyen cesaret yönünün

²⁸⁷ es-Sâffât, 37/102.

²⁸⁸ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, VIII, s. 419-420; Râgıb el-İsfahânî, *Müfredatu Elfazi'l-Kur'an*, Adnan Davûdî (thk.), 4. Baskı, Dâru'l-Kalem, Şam 2009, s. 144; Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-Belağa*, Muhammed Bâsil 'Uyunu's-Sûd (thk.), I, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1998, s. 75.

²⁸⁹ Nusrettin Bolelli, *Belâğat*, İFAV Yayınları, 10. Baskı, İstanbul 2016, s. 28.

²⁹⁰ Bolelli, *Belâğat*, s. 33.

²⁹¹ Abdu'l-Kâhîr el-Cürcânî, Mahmûd Şâkir Ebû Fehr (thk.), *Esrâru'l-Belağa*, Dâru'l-Medenî, Kâhire 1991, s. 350; el-Cürcânî, Muhammed Sıddık el-Minşâvi (thk.), *et-Ta'rîfât*, Dâru'l-Fazilet, Kâhire ty., s. 79.

olduğunu vurgulamaktadır.²⁹² Burada aslan kelimesi mecaz anlam kazanarak saf halinin ötesinde bir manaya kavuşmaktadır.

2.2.5. Alegori

Temsil kavramı Batı edebiyatında alegori olarak ifade edilmektedir. Alegori, Grekçe bir kelime olup iki ayrı kelimenin birleşiminden oluşmaktadır: “öteki/diğer” anlamına gelen “allos” ve “toplulukta konuşmak” anlamına gelen “agoreuein”. John Whitman’a göre bu iki kelime birleştiklerinde hem “gizlice söylenen” hem de “halk için uygun olmayan” anlamlarının yanı sıra “‘başka türlü konuşmak’, ‘başka şeyler söylemek’, ‘kastedilenden başka bir şey(ler) söylemek’” gibi anlamlar kazanmaktadır. Alegoriyle ilgili en yaygın tanım ise “bir şey söylerken başka bir şey kast etmek”tir.²⁹³ Bir metinde, sözel anlamdan başka bir anlamın kastedilmesini ifade eden alegori, dini bağlamda kullanıldığında bir rivayetin veya sanat eserinin ahlaki ve teolojik değerlerin sembolü olarak yorumlanması anlamına gelir.²⁹⁴ Alegori ve Osmanlı döneminde temsil/bugün ise simge olarak kullanılan kavramlar arasında fark vardır. Arapçada remz olarak da ifade edilen ve dilimize sembol olarak çevrilebilen bu kavram alegori gibi bir anlatım tekniği değil, bir düşünce biçimidir. Alegori, metnin ifade biçimiyle ilgili bir anlatım aracı olarak meydana gelmektedir.²⁹⁵

2.2.6. Teşbih

Temsil kavramı ile ilgili bir diğer kavram ise teşbihtir. Teşbih, bir şeyin başka bir şeye benzemesi demektir. Beyân terimi olarak teşbih; belirli bir maksat için, bir edat ile aralarındaki ortak nitelikten dolayı bir şeyi başka bir şeye benzetmektir.²⁹⁶ Her temsil, teşbih içerir ancak her teşbihte temsil bulunmamaktadır.

2.2.7. İstiare

Temsil, istiarenin çeşitlerinden biridir. İstiare, sözlükte bir şeyi kaldırmak ve ödünç almak manalarına gelmektedir. Beyân terimi olarak istiâre, hakiki mana ile

²⁹² İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, V, s. 326; el-Cürcânî, *Esrâru'l-Belâğa*, s. 351; Fîrûzâbâdî, Muhammed Na'im el-İrksûsî (thk.), *el-Kâmûsu'l-Muhît*, Müessesetü'r-Risâle, 8. Baskı, Beyrût 2005, s. 506; el-Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, s. 169.

²⁹³ Berat Açıl, “Bir Tür mü Tarz mı? Klasik Türk Edebiyatında Alegori”, *DÎVÂN Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi*, 19/37, Şubat 2014, s. 146.

²⁹⁴ Turgut Özgüney, “Philo'nun Alegori Yöntemi”, *Düşünüyorum Dergisi*, 58, Mayıs 2015, s. 1.

²⁹⁵ Açıl, “Klasik Türk Edebiyatında Alegori”, s. 150-151.

²⁹⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, XIII, s. 504; Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, s. 52; Bolelli, *Belâğat*, s. 35.

mecazi mana arasındaki benzerlik alakasından dolayı bir kelimenin manasını geçici olarak alıp başka bir kelime için kullanmaktır.²⁹⁷ İki mana arasında bir benzerlikten istifade edilmesinden dolayı her istiâre aslında bir teşbihtir. Asıl manası üzerine kullanılmamasından dolayı mecazdır ve alakası da teşbihtir.²⁹⁸ Buna örnek olarak şöyle denilebilir: "Ali cesarete aslan gibidir." Cümlesinde 'Ali' müşebbeh; 'gibidir' teşbih edatı; 'aslan' müşebbehün bih; 'cesaret' ise benzetme yönüdür. Şayet "Sınıfta bir aslan gördüm" denilirse "aslan" kelimesi ile hakiki mananın anlaşılmasına engel olunmuş ve istiâre meydana gelmiş olur.²⁹⁹

İstiarenin Rükünleri:

- a) el-Müste'âr: Müşebbehün bih'ten Müşebbehe nakledilen lafız. (Benzetme yönü)
- b) el-Müste'âr minh: Müşebbehün bih. (Kendisine benzetilen)
- c) el-Müste'âr leh: Müşebbeh. (Benzeyen)
- d) İlet-i Câmia (İki şey arasındaki ortak anlam)³⁰⁰

İstiare'nin Kısımları:

- a) İstiâre-i Tasrihiyye ve İstiâre-i Mekniyye
- b) İstiâre-i Asliyye ve İstiâre-i Tebeiyye
- c) İstiâre-i Müreşşaha, Mücerrede, Mutlaka
- d) İstiâre-i Temsiliyye

2.2.8. Temsil

Arapça (م ث ل) kökünden gelen temsil, benzemek manasındadır.³⁰¹ Temsili anlatım, cüz'î iki şey arasındaki ortak noktadan dolayı bir parçada bulunan hükmü diğer parça için de vermektir.³⁰² Temsili anlatımda bir durumun başka bir duruma benzemesi söz konusudur.³⁰³ Bir başka deyişle fikirlerin daha iyi anlatılması için bazı

²⁹⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, IV, s. 618-619; Bolelli, *Belâğat*, s. 90; Hikmet Akdemir, *Belâğat Terimleri Ansiklopedisi*, Nil Yayınları, İzmir 1999, s. 162.

²⁹⁸ Muammer Bayraktutar, *Hadislerde Mecâzî Unsurlar ve Yorumu*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 1998, s. 26.

²⁹⁹ Akdemir, *Belâğat Terimleri*, s. 163-164.

³⁰⁰ Abdulkuddûs Bingöl, "Temsil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XL, İstanbul 2011, s. 437.

³⁰¹ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, s. 610.

³⁰² el-Cürcânî, *Ta'rîfât*, s. 59; Muhammed Ali et-Tehânevî, "Keşfu İstîlâhâtî'l-Fünûn ve'l-'Ulûm", Refik el-'Acem - Ali Dehrûc (thk.), I, Mektebetü Lübnân, Lübnân 1996, s. 1447-1448.

³⁰³ Akdemir, *Belâğat Terimleri*, s. 179.

kavram ve düşüncelerin misalle/örnekle anlatılmasıdır.³⁰⁴ Temsili anlatım, ifadenin bir nevi zirvesidir.³⁰⁵ Nebi de (s.a.v.) içinde birçok renk barından bu belağat türünü bir şeyleri öğretmek, nasihat vermek ve irşatta bulunmak için sıkça kullanmıştır. Örnekli anlatımın kullanılması gerçekler üzerindeki perdenin kalkıp hakikatin görünmesini sağlamaktadır. Bir nevi gaybî olanın görünür hale gelmesini sağlar.³⁰⁶ Temsilin bir başka dikkat edilmesi gereken özelliği ise örnek verilen olayların gerçekte var olmasının gerekmediğidir. Yaşanmış olaylar üzerinden örnek verilebileceği gibi yaşanmamış veyahut yaşanması mümkün olmayan örnekler üzerinden örnek verilmesi mümkündür.³⁰⁷

Temsil, olguların söylenilen hale gelerek üzerinde konuşulmasını ve bir hacim kazanarak fikirlerin veya düşüncelerin vücut bulmasını sağlar. Özellikle yapısal olarak soyut konuların üzerinde konuşulabilen hale gelerek vücut bulması söylendiği şey ile artık temsil edilir hale gelmektedir. Bu yönüyle de temsil kavramı bir düşünce veya fikri açığa çıkaran, ona bir nevi hayat verip kavramlara büründüren anlatım türüdür.

2.3. Kimliğin İnşasında Hz. Peygamber ve Temsil

Temsil ile bağlantısı olan kavramlardan biri olan kimlik ve temsilin sosyolojik bir bakış açısıyla incelendiği bu bölümde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) İslamî kimliğin inşasında bizatihi somut bir kimliği temsil etmesi ve bu bağlamda kimlik inşasında edinilen kimliğin önemi üzerinde durulacaktır.

Toplumsal statü, insanların hayatlarının şekillenmesinde, davranışlarına yön vermesinde ve bir kimlik üstlenmesinde etkili olan bir kavramdır. Toplumsal sistemin kurucu bir unsuru olan ve neticesinde insanın bir kimliğe büründüğü statü kavramı kelime olarak makam, mevki, konum, pozisyon anlamına gelir. Bireyin ya da grubun toplumdaki yerini, konumunu, mevkiini belirtmek için kullanılan kavramdır.³⁰⁸ Her bireyin günlük yaşamı içerisinde bir statüsü ve dolayısıyla üstlendiği bir rolü vardır. Statü ya da sahip olunan rol kavramı kişinin davranışını

³⁰⁴ Abdullah Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed*, 4.baskı, Esra Yayınları, Konya 1995, s. 161.

³⁰⁵ Bayraktutar, *Hadislerde Mecâzî Unsurlar ve Yorumu*, s. 73.

³⁰⁶ Ramazan Özmen, “من بلاغة التشبيه التمثيلي في الحديث النبوي”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmaları Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)*, 30 Ağustos 2018, s. 1004.

³⁰⁷ Ali Akay, “Kur’ân’da Temsîlî Kıssalar”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2, Eylül 2003, s. 235.

³⁰⁸ Tuncay Ceylan, “Toplumsal Sistem Analizinde Toplumsal Statü ve Rol”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15/1, 2011, s. 93.

kontrol eden kimi zaman kısıtlayan kimi zaman da özgürleştiren bir temsil içermektedir. Toplumsal statü, bireyin doğuştan sahip olduğu/verilmiş "temsîlî" konum ve sonradan edindiği/kazanılan "temsîlî" konum olmak üzere iki bağlamda mevcuttur.³⁰⁹

İnsanın cinsiyeti, ırkı, ten rengi, ana dili doğuştan gelen statülerdir. Bununla beraber öğrenci olmak, zanaatkâr olmak, şair olmak, kâtip olmak (...) edinilen statülerdir. Bir insanın aynı anda birden fazla kimliği temsil etmesi de mümkündür. Örneğin aile içinde bir çocuk düşünüldüğünde bazen oyun oynayan bir oyun arkadaşı bazen de okula giden, ders çalışan bir öğrenciyi temsil ederken; ailede baba rolünü üstlenen kişi çocuğuna karşı rol model, evlendiği kadına karşı iyi bir eş totalde ise iyi bir aile babası temsili üstlenmektedir. Böylece her birey birden fazla toplumsal statüye sahip olabilmekle beraber üstlenilen her rol aynı zamanda içerisinde bir temsil barındırmaktadır.

2.3.1. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Örnek Kimliği Temsil Etmesi

İnsanların nasıl bir rol üstlendiklerinde ideal birey olacaklarının somut düzeyde bir temsille ifade edilmesi elzemdir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "İçinizden Allah'ın lütfuna ve âhiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Rasulullah'ta güzel bir örneklik vardır."³¹⁰ Nebi (s.a.v.) insanlığa bizatihi İslam'ı temsil eden bir Peygamber olarak gönderilmiştir. Oturması kalkması, yemesi içmesi, insanlarla iletişimi ve onlara olan muamelesi örneklik teşkil etmektedir. Allah Teâlâ, olması gereken/olmasını istediği insan modelinin vücûd bulmuş temsili olarak Hz. Peygamber'i (s.a.v.) göndermiştir. Hz. Âişe (r.a) (ö. 58/678), Hz. Peygamber'in (s.a.v.) örnek oluşunun temelini Kur'ân-ı Kerîm olduğunu şöyle ifade etmektedir: Ebû Katâde (r.a.) (ö. 54/674) Hz. Âişe'ye (r.a.) "Ey müminlerin annesi! Rasulullah'ın (s.a.v.) ahlakı nasıldı?" diye sormuş Hz. Âişe de şöyle cevap vermiştir: "Sen Kur'an okumaz mısın?" o da "Elbette okurum." diye cevap verince Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir: "Nebi'nin (s.a.v.) ahlakı Kur'an'dır."³¹¹

³⁰⁹ Ceylan, "Toplumsal Sistem Analizinde Toplumsal Statü ve Rol", s. 96.

³¹⁰ el-Ahzâb, 33/21.

³¹¹ Müslim, "Salâtu'l-Misâfirin", 18.

Hz. Âişe'nin de (r.a) ifadesinden anlaşıldığı üzere peygamberlerin örnek olması nebevî karizmatik bir kimliğe sahip olmaları nedeniyle önem arz etmektedir.³¹²

2.3.2. Edinilen Kimlik

Rasulullah (s.a.v.), insanlarda doğuştan var olan statülerden dolayı üstünlük iddiasında olanlara karşı herkesin eşit olduğunu ve kazanımsız kimliklerdeki farklılığın üstünlük arz etmediğini şu sözleriyle beyan etmiştir: "Arabın Aceme, Acemin de Araba; siyahın beyaza, beyazın da siyaha üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva ileldir."³¹³ Bu hadisten de anlaşıldığı üzere insanlar arasında edinilen kazanımlar bireyin asıl kimliğini oluşturmaktadır.

"Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır."³¹⁴ Nakledilen ayette insanların sosyalleşmesi için bir kimliğe sahip olmasından bahsedilmektedir. Ancak bu kimlik birinin ötekine karşı üstünlüğü bağlamında değil bir vasfa sahip olması bağlamındadır. Bu vasfı kıymetli kılan unsur ise soy/ırk değil edinilen vasıf olan takva olduğu vurgulanmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) de Müslümanların kendilerini geliştirmelerini önemsemiş ve insanlara İslam'ı anlatması için işin ehli ve temsil gücü yüksek olan sahabelerini görevlendirmiştir. Örneğin Necran'dan gelen iki adam Nebi'den (s.a.v.) kendileri ile İslam'ı anlatacak güvenilir birinin gelmesini arzu etmişlerdir. Nebi (s.a.v.) İslam'ı en iyi temsil edeceğine inandığı sahabelerinden Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı (r.a.) (ö. 18/639) onlarla beraber Necran'a göndermiştir.³¹⁵ Ebû Ubeyde (r.a.) (ö. 18/639), cennetle müjdelenen on sahabe arasında yer almaktadır. Ayrıca Câhiliye devrinde okuma yazma bilen birkaç kişiden biridir. Hz. Peygamber (s.a.v.) ile bütün gazvelere iştirak etmiştir. Beytül mâlde görev yapmış ve Necranlılara İslam'ı anlatması için görevlendirilen güvenilir kimse olduğu için ona "Emînü'l-Ümme"³¹⁶

³¹² İbrahim Yenen, "The Representation of Identity of Religious Man in the Printed Media", *Journal of Turkish Studies*, 7/2, 2012, s. 1162.

³¹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 474.

³¹⁴ el-Hucurât, 49/13.

³¹⁵ Buhârî, "Menâkıb", 72.

³¹⁶ Buhârî, "Ashâbu'n-Nebî", 22.

denilmiştir.³¹⁷ Ayrıca Hz. Âişe'ye (r.a) (ö. 58/678) Hz. Peygamber'den sonra kimin halife olacağı sorulmuş ve Hz. Ebû Bekir (r.a) (ö. 13/634) ve Hz. Ömer'den (r.a) (ö. 23/644) sonra Ebû Ubeyde'nin (r.a) (ö. 18/639) ismini zikretmiştir.³¹⁸ Aynı şekilde Nebi'ye en sevgili olan ashabın isimleri sorulduğunda Hz. Ebû Bekir (r.a) (ö. 13/634) ve Hz. Ömer'in (r.a) (ö. 23/644) isimlerinden sonra Ebû Ubeyde'nin (r.a) (ö. 18/639) ismini zikretmiştir.³¹⁹ Burada dikkat çeken husus Nebi'nin (s.a.v.), İslam'ı anlatması için seçtiği sahabenin kazanımlı sosyal statüsüdür. Sosyal bağlamda güvenilirlik statüsü kazanmış bir sahabînin İslam'ı temsil noktasında sorumluluk alabileceğinin Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından da onaylanmış olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda okuma yazmanın herkesçe bilinmediği bir dönemde bu melekeyi edinmiş olan Ebû Ubeyde (r.a) (ö. 18/639), kazanımlı kimliği sayesinde önemli vazifelerde yer almıştır.

2.3.3. Kimliğin Oluşumuna Etki Eden Unsurlar

Sosyal bir varlık olan insan, çevresiyle her an etkileşim halindedir. Kimi zaman bir arkadaş, kimi zaman bir öğretmen ya da bir topluluk insanın benliğini inşasında etkide bulunmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) arkadaş çevresinin kimliğin oluşumunda etken bir unsur olduğunu birçok hadisinde vurgulamaktadır. Bu hadislerden biri iyi dostun misali kokucunun misali gibi olduğu ve kokusu isabet etmezse bile rüzgârı isabet edeceği kötü arkadaşın da aynı şekilde etkileyeceği³²⁰ şeklindedir. İyi ya da kötü arkadaşın insanın kişiliğine olan etkisinin tıpkı bir kokunun engel tanımaksızın her yere sinmesi gibi olduğu koku ve zift misalleri ile vurgulanmaktadır.

Kimlik kazanımında bir diğer etken kendisinden eğitim alınan, sohbetinde bulunulan hocalardır. Çünkü âlimler dinleyenin ufkunu açar ve gelişmeye tâlip olanın başını semaya çevirterek sadece önüne değil âlemi nazar etmesini sağlar. Rasulullah da (s.a.v.) âlimlerin kimlik inşasındaki kıymetini şöyle ifade etmiştir: "Yeryüzündeki âlimlerin misali karanın ve denizin karanlığında yol gösteren gökyüzündeki yıldızlar gibidir. Eğer yıldızlar yok olursa rehber neredeyse yolunu

³¹⁷ Ahmet Önkol, "Ebû Ubeyde b. Cerrâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, X, İstanbul 1994, s. 249-250.

³¹⁸ Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", 1.

³¹⁹ İbn Mâce, "Sünnet", 11; Tirmizî, "Menâkıb", 14.

³²⁰ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 176; Ebû Dâvûd, "Edeb", 19.

kaybeder."³²¹ Hadiste de açıklandığı üzere yıldızlar birer yol pusulasıdır. Gidilecek yere işaret etmekte sembol vazifesi gören yıldızlar bu yönüyle âlimlere benzetilmişlerdir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) insanların etkileşim halinde olduğu toplulukların kimliğinden etkilenmesini şöyle ifade etmektedir: "Kim bir topluluğa benzerse o, ondandır."³²² Burada vurgulanan gayr-ı Müslim bir topluluğun kültürünü, davranışlarını benimsemenin zamanla onlar gibi olup, onlar gibi düşünüp neticesinde kimlik kaymasına sebep olmasıdır. Hz. Peygamber (s.a.v.), Müslümanın kimlik sahibi olması ve bu sebeple de Müslümanın Müslüman olmayanlardan farklı bir duruşa sahip olması için çabalamıştır. Örneğin insanların namaza nasıl çağırılacağı konusunda Hristiyanlar gibi çan çalmak ya da Yahudiler gibi boru üflemek onlara ait bir temsil olduğundan kabul edilmemiş bunlar yerine ezan okunması kararlaştırılmıştır.³²³ Aynı zamanda açık bir beyanla Hz. Peygamber (s.a.v.), Yahudi ve Hristiyanlara benzemeyin, ifadesinde bulunmuştur.³²⁴ Günümüzde ise herkesin birbirinden haberdar olduğu iletişim çağında farklı topluluklardan etkilenmek daha kolay ve mümkün hale gelmiştir. Örneğin Hindular için özel bir manaya sahip olan Holi Festivali'nin³²⁵ Hindistan dışında farklı milletlerce de kutlanıyor olması³²⁶; Hristiyanların Hz. İsa'nın doğumunu kutladıkları Noel (Kutsal doğuş ya da Milat Yortusu) kutlamalarına³²⁷ her kesimden insanların katılımı³²⁸ ile -belki de mahiyeti bilinmeksizin- birer edinim haline gelmesi kişinin kimliğini farklı yönde inşa etmesine sebep olmaktadır. Bütün bunların yanı sıra insanın sadece kendi kimliğini inşa edip hayatına devam etmesi elbette mümkün değildir. Diğer insanlar ister istemez başkalarının yaşamına olumlu ya da olumsuz etkide bulunmaktadır. Bu

³²¹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 137; İbn Ebî Şeybe, "Zühd", 62; Dârimî, *Mukaddime*, 32.

³²² Ebû Dâvûd, "Libâs", 4; İbn Ebî Şeybe, "Siyer", 79.

³²³ Ebû Dâvûd, "Salât", 27.

³²⁴ Tirmizî, "İsti'zân", 7; "Edeb", 41.

³²⁵ Holi bayramı Hinduizm'de genç ilah Krişna'nın eğlenmesi ya da dişi şeytan Puthana'nın ölümü anısına kutlanmaktadır. Bkz. Mahmut Aydın, *Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 125; Ali İhsan Yitik, "Hinduizm", *Yaşayan Dünya Dinleri*, Şinasi Gündüz (ed.), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010, s. 301.

³²⁶ Türkiye'nin farklı illerinde kutlamaya yönelik yapılan etkinlikler için bkz. <https://www.biletix.com/etkinlik/YYD01/ISTANBUL/tr> (14.06.2020).

³²⁷ Şinasi Gündüz, *Hristiyanlık*, İSAM Yayınları, İstanbul 2015, s. 174.

³²⁸ Noel ve yılbaşı kutlamalarına yönelik yapılan etkinlikler için bkz. <https://www.kempinski.com/tr/istanbul/ciragan-palace/press-room/festive-press-room/> (14.06.2020); <https://alghad.com/-عيد-الميلاد-يرفع-حجرات-المطاعم-اليسا> (14.06.2020).

nedenle kişinin arkadaşının dini üzere olduğu³²⁹ beyanının da göz önünde bulundurulması ile kimliği olumsuz etkileyen insanlara dikkat edilmesi elzemdir.

2.4. Hadislerde Temsili Anlatımın Anlamaya Etkisi

Temsili anlamın hadislerin anlaşılmasında farklı boyutları bulunmaktadır. Bu bölümde öncelikle soyut anlatımları somutlaştırma, sonrasında ise birbirine denk şeyleri ifade etme, anlatımı zenginleştirme ve temsilin görsel boyutunu gösterme açılarından konu ele alınacaktır.

2.4.1. Soyut Anlatımları Somutlaştırmada Temsili Anlatım

Duyuların algılayamadığı meselelerin anlaşılır hale gelmesinde muhatabın vakıf olduğu nesne veya olay ile duyu-ötesi mevzu arasında bağ kurulması mefhumun aktif anlama kavuşmasında istifade edilen bir yöntemdir. Soyut bir olgu olan dindeki bazı gerçeklerin muhataplarına aktarılabilmesi için kullanılabilecek yöntemlerden biri temsili anlatımdır. Somut ifadeye sahip olmayan gerçekliklerin somutlaştırılıp insanlarla arasında bir bağ inşa edilmesi önem arz etmektedir.³³⁰ Bu bölümde söz konusu bağın temsili anlatım ile inşası incelenecektir.

Örnek 1: Nevvâs b. Sem'ân'dan (r.a) (ö. 73/693) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Allah, sıratı müstakimi ve sıratın iki tarafı surların ve açık kapıların olduğu ve onların örtülerinin olduğunu örnek verdi."³³¹

Ebû Saîd' ten (r.a) (ö. 74/693-994) nakledildiğine göre Ebû Hureyre'yi (r.a) (ö. 58/678) Rasulullah'tan (s.a.v.) şöyle buyuruyor derken işitmiştir: "Sırat cehennemin sırtının ortasındadır. Tökezleyen düşer. Peygamberler onun için derler ki: 'Rabbim kurtar kurtar.' İnsanlar onun üzerinde şimşek, atın ve bineğin en iyisi gibidir. Biniciler ayaklarının üzerinde durur. Müslüman kurtulur. Hırpalanarak gönderilir ve oradan çıkarılır." "Onun yedi kapısı vardır ve hepsi bölümlere ayrılmıştır."³³²

Nakledilen iki hadiste "sırat" kelimesi tasvir edilmektedir. Sırat, doğru yol manasına gelmektedir.³³³ Aynı zamanda sırat, cehennemin üzerinde kurulacak köprüdür. Tecrübe edilmesi bu dünyada mümkün olmayan bu olayı Hz. Peygamber (s.a.v.) tasvir ederek açıklamıştır.

³²⁹ Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, "el-Birr ve's-Sıla", 8.

³³⁰ Bayraktutar, *Hadislerde Mecâzî Unsurlar ve Yorumu*, s. 78.

³³¹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 14; Tirmizî, "Emsâl", 1.

³³² Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 231.

³³³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, VII, s. 340.

Örnek 2: Ömer b. Hattâb' tan (r.a) (ö. 23/644) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ben sizi ateşten alıkoyarım. Siz ise kelebek ve sinekler gibi zorla oraya gidersiniz. Sizi havzın yanında önceden bekleyeceğim. Siz gelir gelmez hep birlikte derler ki sizi isimleriniz ve simalarınızdan tıpkı bir adamın develerin içinde kendi devesini tanıması gibi tanırım. Bazılarınız sola doğru gider. Sizin için yalvarırım. 'Ya Rabbim! Onlar benim ümmetim!' denilir ki: 'Senden sonra ne oldu bilmiyorsun.' Onlar senden sonra gerisin geriye döndüler. Sizlerden biri kıyamet günü Ey Muhammed! Ey Muhammed! diye meleyen koyun taşıyarak gelecek. Ben de diyeceğim ki: 'Sana Allah'tan hiçbir şey dileyemem. Ben tebliğimi yaptım.'"³³⁴

Bu hadiste Hz. Peygamber insanları cehennem ateşine düşmekten kurtarmayı gaye edindiğini beyan ederken insanların günah işlemeye meyyal oluşları ateş etrafındaki kelebek ve sineklere benzetilmiştir. Havz ise Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ahirette tahsis edilen nehirdir.³³⁵ Şu an için görmenin, sesini duymanın, kokusunu almanın mümkün olmadığı bu nehir Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından müminleri yanında bekleyeceği yer olarak aktarılmaktadır. Ahirete dair bütün aktarımlar dünya hayatında olanlar için soyut boyutta kalmaktadır ve Hz. Peygamber (s.a.v.) kullandığı temsili ifadelerle bu kavramları daha anlaşılır, tahayyül edilebilir hale getirmektedir.

Örnek 3: Üsame b. Zeyd'ten (r.a) (ö. 54/674) nakledildiğine göre "Rasulullah'ı cenneti anlatırken işittim: Onun bolca meyvesi yok mudur? Kokulu bitkisi, parlak ışığı, nehri ve neşe, nimet ve sonsuz makam içinde ölmeyen bir eş vardır."³³⁶

Cehennem, sırat, havz kavramları gibi cennet de insan için zihin-ötesi bir noktada yer almaktadır. Nebi (s.a.v.), insan aklının somut varlıklar üzerinden algılamaya müsait olduğundan bu kavramları insanlara yakınlaştırmak için dünyalık akla hitap eden temsillere başvurmuştur. Bu hadis metninde kullanılan meyve, kokulu bitki, ışık, nehir gibi insanların bildiği maddeler ile henüz bilemeyeceği cennet nimetleri tasvir edilmiştir.

³³⁴ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 46; Buhârî, "Rikâk", 26; Müslim, "Fezâil", 17; Tirmizî, "Emsâl", 7.

³³⁵ Mustafa Ertürk, "Havz-ı Kevser", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, XVI, s. 546.

³³⁶ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 230.

Örnek 4: Semra'dan (ö. ?) nakledildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ölümünden kaçanın misali yeryüzünün kendisinden borcunu aldığı tilkinin misaline benzer. Tilki dışarı çıkar. Uyuzu vardır ve bilinçli olarak nefessiz kalır. Yeryüzü der ki: 'Ey tilki! Borcumu ver. Tilki çıkar, kekeler ve nefessiz kalır. Yeryüzü onun boğazını keser ve ölür."³³⁷

Örneğini daha önce detaylı incelediğimiz ecel-emel ilişkisine dair hadiste de soyut fikirleri somutlaştırma durumu söz konusudur.³³⁸ Ölüm/ecel, insan için tasavvur edilemeyen bir gerçekliktir. Asırlardan beri insanların süregelen ölümsüzlük isteğinin (mumyalama, reenkarnasyon gibi inançlar) bir hakikati temsil etmediğini Nebi (s.a.v.) bir tilki üzerinden betimlemektedir. Tilki nasıl ki yeryüzünden içinde olduğu maddi âlemden nereye saklanırsa saklansın kaçamıyorsa insanın da ölümü istemese bile ondan kaçamayacağı somut bir örnek vererek anlatılmıştır.

İncelenen hadislere bakıldığında içerdikleri konular sırat, cehennem, günah, cennet ve ölüm üzerinedir. Duyu-ötesi olan bu olgular henüz tecrübe edilmesi mümkün olmayan, tecrübe edilse dahi anlatılamayacak niteliktedirler. Dinin ortaya koyduğu görünen ve görünmeyen âleme dair tasavvurların sunumunda dil farkı/ikilem meydana gelmektedir.³³⁹ Aradaki dil farkının/ikilemin ortadan kaldırılması, somut düzlemde ele alınabilmesi için temsili anlatım önemli bir rol oynamaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.), kullandığı temsiller ile bu soyut olguları insanlara yakınlaştırarak somut düzeyde beyan etmiştir.

2.4.2. Birbirine Denk Şeylerin Anlatımında Temsili Anlatım

Kelimelerin temsil ettikleri gerçeklik ile örtüşmesi birbirlerine denk olmaları ile meydana gelmektedir. Temsil eden ve temsil edilen iki temel unsurun bulunduğu temsili anlatımda bu iki unsurun birbiri ile aynı rengi taşıyor olması ile temsil anlatım gerçekleşmektedir. Bu bölümde hadislerde temsil edilen ile temsil eden arasındaki denklik ilişkisi Ümmü Zer hadisi bağlamında incelenecektir.

Hz. Âişe'den (r.a) (ö. 58/678) nakledildiğine göre on bir kadın bir araya gelmiş ve eşleri hakkında hiçbir şeyi gizlemeyeceklerine dair sözleşmişler. İlk kadın şöyle demiş: "Benim kocam dağın başında bulunan cılız bir devenin eti gibidir. Zor bir

³³⁷ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 166; Ebu'l-Kâsım et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefi (thk.), C. VII, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire ty., s. 268-269.

³³⁸ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 169.

³³⁹ Bayraktutar, *Hadislerde Mecâzî Unsurlar ve Yorumu*, s. 69.

yerededir, yanına çıkmak kolay değildir. Kilolu olmadığı için de seçilip götürülmez." İkinci kadın: "Ben kocamın bilgilerini söyleyemem çünkü kusurlarını eksik saymaktan korkarım. Eğer sayacak olursam onun şişmanlığını sayarım." Üçüncü kadın: "Benim kocam ahmaktır. Eğer konuşursam beni boşar ve susarsam benden uzaklaşır." Dördüncü kadın: "Kocam yemek yerse bahane uydurur; bir şey içerse sonuna kadar içer bitirir. Benim halimi hatırlamı sormaz." Beşinci kadın: "Benim kocam aptalın tekidir. Her türlü hastalığı vardır. Ya kafamı yarar ya da bir yerlerimi kırar. Ya da her ikisini yapar." Altıncı kadın: "Kocamın dokunuşu tavşanın dokunuşu gibidir. Kokusu da güzel kokulu bir bitki gibidir." Yedinci kadın: "Kocam, Tihâme gecesi gibidir. Ne sıcaktır ne soğuk; ne cesurdur ne de bıkkın." Sekizinci kadın: "Kocam evdeyken leopar, dışarı çıkınca aslan gibidir. Hiç halimi hatırlamı sormaz." Dokuzuncu kadın: "Kocamın yüksek direkli, şaşaalı, büyük ateş yanan ve kavmin meclisine yakın evi vardır." Onuncu kadın: "Kocam Mâliktir. Hem de nasıl Mâlik! Onun bir sürü devesi vardır. Ancak otlayacakları yerleri, misafirlere kesilecekleri için azdır. Def sesini duyduklarında kesileceklerini anlarlar." On birinci kadın: "Benim kocam Ebû Zer'dir. Hem de ne Ebû Zer! Kulaklarımı nasıl da doldurdu. Pazılarımı nasıl da şişmanlaştırdı. Beni her daim mutlu etti ve ben de mutlu oldum. Beni koyun sürüsüne sahip bir topluluk arasında buldu. Beni kişneme, deve iniltisi ve ekin sürülen bir yere getirdi. Hiç azarlanmam, içerim, sabaha kadar uyurum. Ebû Zer'in bir annesi vardır. Ama nasıl bir anne! Ambarı dolup taşar, evi de ferah ve geniştir. Ebû Zer'in bir oğlu vardır. Ama nasıl oğlan! Yattığı yer çok düzgündür. Ebû Zer'in bir kızı vardır. Ama bilseniz nasıl bir kız! Annesine ve babasına itaat eder. Elbisesini doldurur ve akranlarını kıskandırır. Ebû Zer'in bir cariyesi vardır. Ama nasıl bir cariye! Hiçbir haberimizi yaymaz. Malımızı saçıp savurmaz. Evimi çer çöple doldurmaz tertemiz yapar. Bir gün Ebû Zer' yayığın içi sütle çalkalanırken evden çıktı. Yanında iki çocuğu olan bir kadınla geldi. Beni boşadı ve onu nikâhladı. Ondan sonra ben de zengin biriyle evlendim. O, atın iyisine biner. Hatlı mızrağı ile sürüleri önüne katıp bana gelir. Der ki: "Ey Ümmü Zer! Ye, iç ve ailene dağıt. Onun bana verdiği her şeyi bir araya getirsen Ebû Zer'in küçük bir kabını bile doldurmaz." Âişe (r.a), Nebi'nin (s.a.v.) kendisine şöyle buyurduğunu söyledi: "Ümmü Zer'e göre Ebû Zer' ne ise ben de sana karşı öyleyim."³⁴⁰

³⁴⁰ Râmhürmüzî, *Emsâlü'l-Hadîs*, s. 206-220; Buhârî, "Nikâh", 83; Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", 92; Tirmizî, "Menâkıb", 35.

Nakledilen hadis, cahiliye devrinde yaşamış on bir kadının bir araya gelip kocaları hakkında bazı bilgileri paylaşımlarına dairdir. Bu hadis özelinde birçok şerh kaleme alınmış, âlimler eserlerinde hadisin şerhine uzunca yer vermişlerdir.³⁴¹ On bir kadının Yemen'in ya da Mekke'nin köylerinin birinde yaşadıkları nakledilir.³⁴² Hadiste tartışılan iki ana mevzu vardır: Ebû Zer'in hangi açıdan Nebi'ye (s.a.v.) örnek olduğu ve gıybet yapmanın hükmünün ne olduğudur. Burada üzerinde durulacak olan husus ilk tartışma konusu ve temsil içeren ifadelerin beyanı olacaktır.

Hadiste on bir kadının eşleri için kullandıkları temsillere bakıldığında birinci kadın kocasının zayıflığını cılız deve üzerinden anlatmıştır ve dağın tepesinde olması ile zirveye ulaşmanın zor olduğu gibi ona da ulaşmanın zor olduğunu, ya da dağın zirvesi gibi kendini olduğundan yukarıda gören kibirli bir kocasının olduğunu söylemiştir.³⁴³

Altıncı kadın kocasının şefkatli, narin yapısını tavşan ile hoş kokusunu ise yine güzel kokulu bitki ile tasvir etmiştir.

Sekizinci kadının kocası eve geldiğinde çok uykuludur. Evde ne kadar malı var ne kadarı bitti uykulu halinden anlamamaktadır. Bu durum ise çok uyuyan bir hayvan olan leopar ile temsil edilmiştir. Ancak adam dışarıya çıkıp insanlar arasına karıştığında ya da savaş anında cesur olduğundan aslanın cesareti ile nitelenerek adamın durumu anlatılmıştır.³⁴⁴

Dokuzuncu kadın, kocasının yüksek direkleri olan bir evi olduğunu söylemiştir. Etraftaki evlere göre daha yüksek direkli olan ev sahibinin zengin olduğunu ortaya koyarken aynı zamanda o kişinin şerefli, asil biri olduğunu da temsil etmektedir.³⁴⁵ Aynı zamanda büyük bir ateş olmasından kasıt her daim misafir ağırladıkları ve yolculara yollarını bulmalarında yardımcı olduklarıdır.³⁴⁶

Ümmü Zer'in kocası Ebû Zer', hanımına takılar alan, yiyeceğin en güzelini yediren bir eştir. Ancak Ümmü Zer' keyfine düşkün bir hanım olduğundan erken

³⁴¹ M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Zer' Hadisi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XLII, İstanbul 2012, s. 334.

³⁴² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XV, s. 509.

³⁴³ Yahya b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*, XV, Müessesetü Kurtuba, 2. Basım, Kurtuba 1994, s. 306.

³⁴⁴ Nevevî, *el-Minhâc*, XV, s. 307.

³⁴⁵ Nevevî, *el-Minhâc*, XV, s. 310.

³⁴⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XV, s. 525.

uyanmamakta ve bu sebeple Ebû Zer'in ailesinden kötü bir söz işitmemektedir. Ebû Zer'in annesi de varlıklı bir hanımdır. Yiyecek depoladığı ambarları hep dolu aynı zamanda ferah, geniş bir ev sahibidir. Ancak Ebû Zer, Ümmü Zer'den boşanıp iki çocuğu olan başka bir kadınla evlenmiştir. Burada vurgulanan kısım Ebû Zer'in başka kadınla evlenme sebebidir. İkinci kadının çocuk doğurabiliyor olması o zaman için evlenme sebeplerinden biri olduğu zikredilir.³⁴⁷ Ümmü Zer' de yeniden evlenmiştir. Yeni kocası da varlıklı bir adamdır. Hadis metninde bu adamın hatlı bir mızrağı olduğu geçmektedir, ancak Kadı 'Iyaz, hat kelimesinden kastın Umman ve Bahreyn kıyısında bir sahil köyü olduğu nakledilmektedir.³⁴⁸

Hiz. Peygamber (s.a.v.), Hiz. Âişe' ye (r.a) (ö. 58/678) "Ümmü Zer'e göre Ebû Zer' ne ise ben de sana karşı öyleyim" buyurarak, Hiz. Âişe' ye (r.a) (ö. 58/678) karşı iyi davranışını ve muhabbetini dile getirmiştir. Ancak burada tartışılan husus Ebû Zer'in, Ümmü Zer'i boşamış olmasıdır. Hiz. Peygamber (s.a.v.) ise Hiz. Âişe' yi (r.a) (ö. 58/678) boşamamış olmasına karşın kendisini Ebû Zer' ile denk görmüştür. Burada akla gelen soru temsilde temsil edilen ile temsil edenin arasında nasıl bir denge olduğudur. Temsillerin temel niteliği temsil edenin temsil edilen ile ortak paydasının olmasıdır. Bu ortak payda temsilin oluşumunda ana umdedir. Verilen örnek ile örneklenen arasında bir denklik olması gerekmektedir. Buradan hareketle temsil eden ile edilen arasındaki denkleğin/ ortak noktaların bilinmesi anlamaya etki ettiği anlaşılmaktadır. Âlimler bu noktada boşamanın ancak niyet ile vuku bulacağını söylemiş ve Nebi'nin (s.a.v.) böyle bir niyetle bu cümleyi kurmadığını beyan etmişlerdir.³⁴⁹ Bazı rivayetlerin sonunda Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) "Ancak o, eşini boşadı ben ise seni boşamadım" dediği nakledilmektedir.³⁵⁰

Burada konu başlığı açısından dikkat çeken husus bir şeyin örnek olarak verilmesi ile örnek verilen ile örneklenenin birebir aynı olmamasıdır. Her hususta birebir örneklik aramanın şart olmadığı anlaşılmaktadır. En az bir noktada ortak paydanın olması örnek vermek için yeterli olmaktadır. Nitekim Hiz. Âişe' nin (r.a) babası Hiz. Ebû Bekir (r.a) (ö. 13/634), hayvan sürüsü olan biri değil, ticaret yapan

³⁴⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XV, s. 543.

³⁴⁸ Nevevî, *el-Minhâc*, XV, s. 316.

³⁴⁹ Nevevî, *el-Minhâc*, XV, s. 317.

³⁵⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XV, s. 548.

bir sahabeydi.³⁵¹ Ancak Ümmü Zer'in ailesi koyun sürüsüne sahipti. Aynı şekilde Hz. Peygamber Ebû Zer' kadar mal varlığına sahip değildi. Bu sebeple bu hadiste temsil açısından ele alınacak, temsil eden ile edilenin arasında dengenin olduğu nokta olarak kabul edilecek mevzu Nebi'nin (s.a.v.) Hz. Âişe' ye (r.a) (ö. 58/678) karşı iyi bir eş olarak örnek olmasıdır.

2.4.3. Anlatımı Zenginleştirmede Temsili Anlatım

Kur'an-ı Kerîm'de ve hadislerde anlatımın etkisini kalıcı ve etkili bir hale getirmek için birçok anlatım türüne yer verilmiştir. Bu anlatım türlerinden biri olan temsili anlatım Kur'an'da ve hadislerde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. "Muhakkak ki biz, düşünüp ders alsınlar diye insanlar için bu Kur'an'da her türlü örneği/meseli ortaya koyduk"³⁵² ayetinde de anlaşılacağı üzere meseller insanların kendilerine çeki düzen vermesi ve doğru yol üzerinde olması için verilmiş olan somut örneklemelerden oluşmaktadır. Abdullah b. Amr (r.a) (ö. 65/684-85), Nebi'den (s.a.v.) bin adet mesel işittiğini naklederek³⁵³ hadislerde de temsili anlatıma ne kadar çok yer verildiğini ortaya koymaktadır.

Kur'an-ı Kerîm'de ve hadislerde temsil kullanılmasının amacı verilmek istenilen mesajların daha etkili ve kalıcı bir şekilde verilmek istenmesidir. Yeni bir düzenin, ahlak normlarının inşa edildiği dönemde cahiliyede kullanılan kimi kavramlar varlığını devam ettirirken bu kavramlara çoğunlukla yeni bir bağlam ve anlam dünyası kazandırılmıştır.³⁵⁴ Bu nedenle temsillerin ana teması şirki, küfrü yıkıp yerine İslam imanını kâim etmek üzerinedir. Örneğin Nebi'ye (s.a.v) gelen iki meleğin Allah'ı ev inşa eden bir efendi olarak tanımlaması³⁵⁵ her şeyi var eden tek Tanrı inancını vurgulamaktadır.

Kur'an-ı Kerîm'de ve hadislerde kullanılan meseller o zamana kadar hiç duyulmamış orijinal mesellerden oluşmaktadır.³⁵⁶ Örneğin örümcek meseliyle Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Allah'tan başkasının korumasına sığınanların durumu, örümceğin durumuna benzer: Örümcek, kendine bir yuva yapar, ama yuvaların en

³⁵¹ Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, X, İstanbul 1994, s. 102.

³⁵² ez-Zümer, 39/27.

³⁵³ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, 6; el-İsbehânî, *Kitâbu'l-Emsâl*, s. 1.

³⁵⁴ Mehmet Yolcu, "Kur'an-ı Kerîm'in 'Kelime-i Tayyibe' Ve 'Kelime-i Habîse' Temsilinin Çözümlemesi", *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/1, 2012, s. 79.

³⁵⁵ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 18.

³⁵⁶ Halil Altuntaş, "Kur'an'da Temsili Anlatım", *Diyanet Dergisi*, 26/4, 06 Aralık 1990, s. 57.

çürüğü örümceğin yuvasıdır. Keşke bilselerdi."³⁵⁷ Burada Allah'tan başkasından yardım bekleyenlerin, başka tanrıya inanların büyük bir yanılgı içerisinde oldukları örümcek temsili ile açıklanmaktadır. Kâfirlerin Allah yağmur, bulut ve örümcek gibi şeylerle örnek vermez demeleri üzerine³⁵⁸ şu ayet nazil olmuştur: "Şüphe yok ki, Allah herhangi bir şeyi, bir sivrisineği, hatta onun da ötesindekini misal vermekten utanıp çekinmez."³⁵⁹ Sivrisinek gibi insanlar için ehemmiyeti olmayan varlıklarla temsil verilmesi, Allah'ın ayetlerini küçümsemek isteyen inkârcıların sözünü reddetmiş ve kâfirlerin akıllarına dahi gelmeyecek misaller buyrulmuştur. Küçük bir hayvanın dahi örnek verilmesi temsili ifadelerin çeşitliliğini açıkça ortaya koymaktadır.³⁶⁰ Nitekim Nebi de (s.a.v.) aynı doğrultuda müminlerin güzel ve faydalı olduğunu arı ile örnek vererek³⁶¹, aynı zamanda insanların hataya meylini kelebek ve sinekle örnek vererek³⁶² insanların aklına gelmeyecek bir misal ortaya koymuştur.

Nur ve kandil gibi kavramların kullanımı ile temsili anlatıma bir boyut kazandırılmıştır. Allah ve nur, nur ve kandil, kalbin kandil gibi mescide bağlı olması temsili anlatım ile ortak zeminde buluşturulmuştur. Allah'ın nuru Kur'an'da şöyle ifade edilmektedir: "Allah göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun misali, içinde kandil bulunan bir kandilliktir. Kandil bir cam içindedir, cam inci gibi parlayan bir yıldız benzer; (bu kandil) doğuya da batıya da ait olmayan, yağı neredeyse ateş dokunmasa bile ışık veren mübarek bir zeytin ağacından yakılır. Nûr üstüne nûr. Allah nûruna dilediğini kavuşturur. Allah insanlar için misaller veriyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir."³⁶³ Hz. Peygamber de (s.a.v.) Allah'ın kıyamet günü gölgelendireceği kimseler arasında kalbi mescitlere bağlı insanın da olacağını zikrederek mescitlere bağlanan kalbin zihinde canlanmasını kalbin muallak olması ile beyan etmiş olduğundan mescitlere bağlanan kandillerden çağrışım yaparak zihinde canlandırmıştır.³⁶⁴

³⁵⁷ el-Ankebût, 29/41.

³⁵⁸ <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/33/26-ayet-tefsiri>, (16. 05. 2020).

³⁵⁹ el-Bakara, 2/26.

³⁶⁰ Bkz. el-Bakara, 2/26.

³⁶¹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, 100; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, s. 458.

³⁶² Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 34.

³⁶³ en-Nûr, 18/35.

³⁶⁴ Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre Nebi (s.a.v.) şöyle buyurdu. "Yedi kişi vardır ki Allah onları kendi gölgesinden başka gölgenin olmadığı günde gölgesinde gölgelendirir: ' Adil imam, Rabbine ibadet ederek yetişen bir genç, kalbi mescitlere bağlı adam, birbirini Allah için sevip bir araya

Verilen mesajın etkinliğini arttırmak için temsili anlatıma yer verilen bir başka ayet şöyledir: "O, gökten su indirdi, vadiler doluşunca sel olup aktı. Bu sel, üste çıkan köpüğü taşıyıp götürdü. Yaktıkları ateşin üzerine koyup eriterek süs eşyası veya alet yapmak istedikleri madenlerden de böyle üste köpük çıkar. İşte Allah hak ile bâtıla böyle misal verir. Köpük atılıp gider; insanlara fayda veren şeye gelince, o dünya durdukça durur. İşte Allah böyle misaller getirir."³⁶⁵ Hak ve bâtil temsilinin yer aldığı ayette hak, suya ve cevhere benzetilmiştir. Bâtil ise hakkın bazen önüne geçmiş olsa dahi nihayetinde hakkın daima ortaya çıkacağı vurgulanmıştır. Böylece hakkın batıl karşısındaki daimiliği verilen örneklerle daha anlaşılır, somut ve etkin hale getirmiştir. Hz. Peygamber de (s.a.v.) kendisine verilen ilmi toprağa isabet eden yağmur örneği ile beyan edip³⁶⁶ ilmin mahiyetini açıklayarak etkin bir hitapta bulunmuştur.

Muhatap için verilen mesajların anlaşılır olması için kullanılan mesellerin kattığı zenginliklerden biri de temsilin bilinen ve aşina olunanlar üzerinden verilmesidir. Örneğin şu ayette verilen örnek muhatabınca anlaşılır ve daha öncekilerin de yabancı olmadığı bir husus üzerinden verilmektedir: "O, Allah'ın elçisi Muhammed'dir. Onunla beraber olanlar da kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametlidirler. Onları, Allah'ın lütuf ve rızasına talip olarak hep rükûda ve secdede görürsün. Secdenin tesiriyle yüzlerine simaları oturmuştur; Tevrat'ta onlar için yapılan benzetme budur. İncil'deki misalleri ise bir ekindir: Filiz verir, onu güçlendirir, kalınlaşır ve kendi sapları üzerinde durur, kendini çiftçilere beğendirir..."³⁶⁷ Bu ayette verilen misalin daha önce kendilerine Tevrat ve İncil inen topluluklarda da bilindiği beyan edilmektedir. Hz. Peygamber de (s.a.v.) kullandığı bazı temsillerde önceki toplumların üzerinden temsil getirmiştir. Ümmetinin ömrü konusunda Yahudi ve Hristiyanları karşılaştırarak örnek vermiş olması bu bağlamda değerlendirilebilir.³⁶⁸ O halde verilen örnekler insanların bildikleri üzerinden meydana gelir. Çünkü temsilin amaçlarından biri bilinmeyeni bilindik hale

gelip ayrılan iki kimse, güzel ve soylu bir kadının kendisiyle evlenmek isteyip ben Allah'tan korkarım diyen, sağ elinin verdiği sol eli bilmeyen ve Allah'ı zikrederken gözleri dolan kimse." Buhârî, "Ezân", 36; Müslim, "Zekât", 91; Tirmizî, "Zühd", 53; Nesâî, "Kazâ", 2.

³⁶⁵ Ra'd, 13/17.

³⁶⁶ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 36-37.

³⁶⁷ Fetih, 48/29.

³⁶⁸ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 87-88; Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 17; Tirmizî, "Emsâl", 7.

dönüştürmektir. Bu dönüşüm de ayet ve hadislerde görüldüğü üzere toplumun bilgi düzeyinde gerçekleşmektedir.

2.4.4. Düşünceden Göze/Görsele Temsili Anlatım

Düşüncenin göz önüne serildiği, hayallerin sahnelendiği en etkili anlatım tiyatro ve sinema sahnesinde meydana gelmektedir. Düşüncenin sahnelendiği andan itibaren soyutluk söz konusu değildir, hayaller, fikirler ve verilmek istenilen mesajlar renklere bürünmüş, kelimelere kavuşmuş haldedir.

Temsil, bir nevi biçimlendirmeyi ifade etmektedir. Başkalarının rollerini ve durumlarını somutlaştırmak, bir şahıs ya da olayın sûretini canlandırmak³⁶⁹ olarak ifade edilen temsil, bir şeyin benzerini sûretlendirip soyut perdeyi ortadan kaldırmaktır. Temsil kavramı şekillendirip, kurgulayan ete kemiğe büründürücü bir misyona sahiptir.

Sinema ve tiyatro görsel anlatıma sahiptir. Burada yapılan temsil, temsili canlandırana, yönetmene bağlı olarak meydana gelmektedir. Muhatabın somut algılaması, bu temsile bir mana yüklemesi ikinci planda kalmaktadır. Temsil kavramı edebî bağlamda ifade edici, şeyleştirici -dolaylı- olarak varken sinema ve tiyatrodaki temsil, nesnelerin anlam üretmek için metinlerle bir araya gelmesi³⁷⁰ yani şey -doğrudan- olarak bizzat muhatabın karşısına çıkmasıdır.

Düşüncenin somutlaştığı, gösterilmek istenilenin izhâr edildiği bir başka araç fotoğraftır. Fotoğraf, çeşitli araç ve malzeme kullanarak görüntüyü özel bir yüzey üzerinde sabitleme; bu yöntemle aktararak çoğaltılan resim, foto; görüntü (mecaz) manalarına gelmektedir.³⁷¹ Hz. Peygamber'in (s.a.v.), temsili anlatım içeren hadisleri verilmek istenilen mesajların insanın idrakine yakınlaştırılması yönüyle birer fotoğraf niteliği taşımaktadır. Temsil ile fotoğrafın birbirinden ayrıldığı nokta ise temsil, kendi kendine var olmayan ya da kendini anlatamayan bir kavramın başka

³⁶⁹ İsmail Güllük, "Sinema Sanatında Temsil, Rol ve Hezl Kavramlarının Fıkhi Açısından Değerlendirilmesi", *İslâm ve Sanat Konferansı*, İstanbul 2014, s. 775.

³⁷⁰ Stuart Hall, *Temsil, Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*, İdil Dündar (çev.), Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 225.

³⁷¹ TDK *Türkçe Sözlük*, s. 889.

kavramla izhar olması iken fotoğraf, gerçekliğin bir boyutunu yakalayan aktarım aracıdır.³⁷²

Temsil bağlamında fotoğraf ve resim gerçekliğin ontolojik yansıması açısından farklıdır. Resim, resmedenin öznelliğini de temsil ederken fotoğraf fotoğrafçının fotoğrafı çektiği açı itibarıyla öznel ancak yansıttığı resme göre objektif bir temsildir. Fotoğraf daha modern bir bağlamda ele alındığında temsil bağlamında sübjektifliği kullanılan efektler açısından bir problem olarak ele alınabilir. Bir karenin olduğunun dışında bir renk, ışık, gölge oyunuyla fotoğraflanması bu bağlamda fotoğrafın temsil ettiği gerçekliğin sübjektif yönünü ortaya koymaktadır. Resim ve fotoğraf bu yönüyle ele alındığında temsili anlatımın anlam kazanmasında ortaya çıkan sorunlar ortaktır. Renkler, kullanılan kelimeleri yansıtır. Bir kültüre hâkim olan renkler gibi kullanılan temsili ifadeler de kültürü yansıtabilmektedir. Ya da ışık ve gölgenin her fotoğrafta farklı olması gibi yaşanan coğrafyanın ışığı/iklimi farklıdır ve ona göre kavramlar insanların hayatına dâhil olmaktadır. Bu etkenler ise temsili ifadenin yorumlanması ve anlaşılmasında sorun meydana getirmektedir.

Örnek 1: Ebû Hureyre (r.a) (ö. 58/678) Rasulullah'ı (s.a.v.) şöyle buyururken duymuştur: "Benim ve insanların misali ateş yakıp etrafını aydınlatan adamın misali gibidir."³⁷³

Nakledilen hadis, Buhari (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/875) *el-Câmiu's-Sahîh* ve Tirmizî'nin (ö. 279/892) *es-Sünen* eserlerinde ve sırasıyla Rikâk, Ehâdîsü'l-Enbiyâ, Fezâil ve Emsâl bablarında yer almaktadır.

Buhârî'de (ö. 256/870) "insan", diğer kaynaklarda ise "ümme" kelimesi ile farklı varyantların nakli söz konusudur. İnsan kelimesi âm lafız iken ümme kelimesi ise hususiyet ifade etmektedir. Hadis metni insan üzerinden düşünüldüğünde kendini ateşten alamayan insanın varlığı söz konusu olur. Bu kapsamda insanların geneli düşünüleceğinden insanın kendisini şirkten, küfürden yani itikadî meselelerdeki sapkınlığından alıkoyamaması anlaşılabilir. Hadis metni ümme üzerinden düşünüldüğünde ise mümin bir kimsenin kendisini itikadî meselelerde değil daha çok haramlardan (içki, kumar, faiz vd.) alıkoyamaması söz konusu olmaktadır.

³⁷² Koray Değirmenci, *Fotoğrafın İmgeleri Temsil, Gerçeklik ve Dijital Çağda Fotoğraf*, Doğu Kitapevi, İstanbul 2016, s. 93.

³⁷³ Buhârî, "Rikâk", 26; "Ehâdîsü'l-Enbiyâ", 39; Müslim, "Fezâil", 17-18-19; Tirmizî, "Emsâl", 7.

Nakleden açısından hadis metninin farklı anlam dünyalarına sahip olduğu aşikârdır. Hadis, Rikâk babında ele alındığında, bu bab zühd hayatı ile ilgili hadislerin nakledildiği bir bölümdür.³⁷⁴ Bu bağlamda hadisin, insanların kendisini ateşe götüren günahlardan alıkoyamadığı vurgusu söz konusudur. Nebilerin sözleri babında okunulduğu zaman kitabın babında odaklanmayı gerektiren bir kayıt içermediğinden dolayı hadis metnine daha bütüncül yaklaşım söz konusudur. Faziletler bağlamında ele alındığında Hz. Peygamber'in (s.a.v.), insanları kurtarıcı misyonu ön plana çıkmaktadır. Fazilet, insanın başkalarından üstün ve imtiyazlı olmasını sağlayan durum, kişiyi mutluluğa götüren şey manasına gelmektedir.³⁷⁵ Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; Allah'ın izniyle kendi yoluna çağıran bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik."³⁷⁶ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) insanları cehennem ateşinden kurtarması ve onlara ışık tutan bir Nebi olması fazilet vurgusuyla ele alınmıştır.

Muhatap açısından hadis metnine bakıldığında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) insanları kurtarıcı olarak geldiğini ancak insanların günah işlemeye olan meylini ifade edebilmek için somut örneklemeye yer verdiği görülmektedir. İnsanın kendisini ateşten alamaması soyut düzlemde kalmış bir gerçekliktir. Ancak Nebi (s.a.v.) verdiği bu temsil ile mananın adeta vücut bulmasını sağlamıştır. Ateşin mahiyeti ve insanın kendisine zarar veren bu maddeden alıkoyamaması temsili ifade olmadan düşünüldüğü zaman gayr-makuldür. Akıllı birisi ateşe bilerek değmez, ya da kendisine zarar vermez. Ancak temsili ifadeye bakacak olursak " ...ümmetimin misali ateş yakan adamın misali gibidir. Sinekler ve kelekler kendini ondan alıkoyamaz." burada başka bir gerçekliğin sahnelenmesi söz konusudur. Kendisini bazı arzulardan alıkoyamayan bir nefsin varlığı söz konusudur.³⁷⁷ Nefis kavramının sahnelenerek insanın gözünde canlanması, bir mahiyet kazanması için mahiyet sahibi sinek ve kelek üzerinden misal verilmiştir. Ateş yakan ya da yanan ampulün veya herhangi bir ışık kaynağının etrafında sürekli uçan ve uçtukça kendini bir yerlere

³⁷⁴ Mehmet Emin Özaşar, "Zühd ve Rekâik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XLIV, İstanbul 2013, s. 535.

³⁷⁵ Mustafa Çağrı, "Fazilet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XII, İstanbul 1995, s. 269.

³⁷⁶ el-Ahzâb, 33/45-46.

³⁷⁷ Detaylı bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, "Nefis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXII, İstanbul 2006.

çarpan ancak yine de uçmaya devam kelebeklere, sineklere herkes şahit olmuştur. Canlılığın ve hareketin olduğu örnek ile anlama hayat kazandırılarak muhataba ulaşması hedeflenmiştir.³⁷⁸ Böylece zihinde yer alan nefis kavramı insanın gözünde de sahnelenmektedir.

Örnek 2: Ebû Musa'dan (ö. ?) nakledildiğine göre Nebi (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Allah'ın hidayet ve ilimden bana gönderdiklerinin misali yeryüzüne isabet eden yağmurun misali gibidir."³⁷⁹

Nakledilen hadis Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/875) *Sahîh*'inde yer almaktadır. Buhârî (ö. 256/870), İlim babında hadise yer verirken Müslim (ö. 261/875) Fezâil babında hadisi nakletmiştir.

Nakleden açısından hadis değerlendirildiğinde özellikle Buhârî'nin (ö. 256/870) *Sahîh*'inde bab başlıklarına bakıldığı zaman "Fıkhu'l-Buhârî fî terâcumih" Buhârî'nin fıkhi tercemelerinde bulunur, sözü şöhret bulmuştur.³⁸⁰ Hadis Buhârî'nin (ö. 256/870) nakli bağlamda incelendiğinde ilmi yönü ön plana çıkmaktadır. Müslim (ö. 261/875) ise Allah'ın insanlara hidayet ve ilim vermesini fazilet olması cihetiyle nakletmiştir.

Hadis metninde yer alan temsiller suyu alan ve ot bitiren toprak, suyu almayan ama başkalarını faydalandıran toprak ve suyu ne alan ne de başkasına sunan toprak olmak üzere üç bağlamda yer almaktadır. Nevevî (ö. 676/1277) de toprağın ve insanın üç çeşit olduğunu söyler:

a. Sudan faydalanan, toprağı diriltten yeryüzü-kendine hidayet ve ilim gelen ve onu muhafaza edip kalbini diri tutan ve başkalarına da öğreten insan, b. Sudan faydalanan ancak tuttuğu su ile başkalarını faydalandıran yeryüzü-İlim sahibi olup içtihat edemeyen ancak bir talip geldiğinde onun ihtiyacını gideren kimse, c. Bataklık gibi olan ne kendi ne de başkasını faydalandıran yeryüzü- Korunmuş kalbi ve ilmi olmayan insan.³⁸¹

Toprak ve ilim bahsedilen insan; su ve ilim; insan-ilim ikileminde hadis metni düşünüldüğünde ilim bir rahmet olarak sunulmaktadır. İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449) ilmin, insanların suya ihtiyaç duyduklarında suya yönelmeleri ve yağmurun ölü toprağı diriltmesi gibi ölü kalpleri diriltten bir can suyu olduğunu söyler. Ona göre başını göğe kaldırmayan insanla ilgili bazı ihtimaller söz

³⁷⁸ Özmen, "من بلاغة التَّشْبِيه التَّمثِيلِي فِي الْحَدِيثِ النَّبَوِيِّ", s. 1005.

³⁷⁹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadis*, s. 36-37; Buhârî, "İlim", 20; Müslim, "Fezâil", 15.

³⁸⁰ M. Yaşar Kandemir, "el-Câmiu's-Sahîh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VII, İstanbul 1993, s. 115.

³⁸¹ Nevevî, *el-Minhâc*, XV, s. 69.

konusudur: Dine girip ilmi işitmemiştir ya da işitip de amel etmemiştir böylece bataklık gibi verimsiz araziye benzemektedirler. Diğer ihtimal ise kendisine İslam'la ilgili bilgi geldiği halde küfründe ısrar eden kimsedir.³⁸² Yağmur yağdığı toprağa göre ya bereket olur ya da felaket. Bu tamamen toprağın yapısıyla ilgili bir durumdur. İlim edinen bir insanın tasviri de bu misalle sahnelenmektedir. Bilgi sahibi olup onu başkalarına öğreten biri çeşitli ot bitiren toprak gibidir. Bilgi sahibi olup onunla amel etmeyen ancak başkalarına anlatan, öğreten ise suyu tutmayan ama başkalarına su sunan toprak gibidir. et-Tîbî (ö. 743/1343), insanların ikiye ayrıldığını beyan eder: İlimden faydalanan ancak bunu ondan başkası bilmeyen ve ne kendi ilim sahibi olan ne de başkasının ilminden faydalandıran kimse. el-Askalânî (ö. 852/1449) de ikinci gruptaki insanları farzları yerine getirip nafileleri ihmal eden kimselere benzettir.³⁸³ Ne bilgi sahibi olan ne de başkasına bir yararı olmayan ise verimsiz toprak olarak tasvir edilmektedir. İlim mefhumu böylece muhatabın zihninde bir temsile kavuşmaktadır.

Verilen örnekler göz önünde bulundurulduğunda Nebi'nin (s.a.v) beyanı okunurken yer alan ifadeler adeta bir film şeridi gibi göz önüne gelmektedir. Ateş yakan adamın etrafının aydınlanması ve o ışığa gelen sinek, kelebek hemen zihinde canlanmaktadır. Böyle düşünürken hemen peşinden insanın günaha, hataya olan meylinin de böyle olduğunun vurgulanması ifadenin renk kazanmasına, hareketlenip aktif bir anlama bürünmesini sağlamaktadır. Aynı şekilde sadece zihinde varlığı olan hidayet ve ilim gibi kavramlar yağmur ile özdeşleştirildiği zaman düşünceden görsele doğru aktarım kazanmaktadır.

2.4.5. Bir Şeyin Başka Bir Şeye İkâmesini (Vekil) Anlatmada Temsili Anlatım

Tabiatı gereği sosyal birer varlık olan insanlar her an gerek şahısları gerekse malları açısından ya temsil eden ya da temsil edilen durumdadırlar. Bu bağlamda temsil mekanizması, toplumsal hayatı kolaylaştırmak, yardımlaşmayı belli usuller çerçevesinde tesis etmek, kısıtlıların işlerini kolaylaştırmak, cemiyet ve tesisler gibi tüzel kişiliklerin kişiliklerinin hukuki hüviyetini sağlamak gibi birden fazla cihetten

³⁸² İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, s. 177.

³⁸³ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, s. 177.

hayati fonksiyonları ifa etmektedir.³⁸⁴ Hukuki açıdan ele alınan temsil kavramı hem bu bağlamda hem de edebi anlatım bağlamında hayatı ve anlama eylemini kolaylaştırıcı misyonları ile karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde temsili anlatımda temsil eden ve edilen arasındaki vekâlet bağı incelenecektir.

Temsil kavramı hukuk ilminde "İslam Hukukunda Temsil" başlığı ile yer almaktadır. Hukukî temsilde üç unsur vardır: Temsilci (Mümessil), Temsil edilen (mümessel) ve Temsile mahal olan konu (Mümesselün fih).³⁸⁵ İslam hukuku açısından temsil kavramı bir ifade veya anlatım biçiminin ötesinde bir şahsın başka bir şahsın yerine geçerek onun adına tasarrufta bulunmasıdır.³⁸⁶ Hukuki temsil, 'bir şahsın hukuki bir muameleyi başka bir şahsın nam ve hesabına yapması ve muamelenin hukuki sonuçlarının temsil ettiği şahıs üzerinde doğmasını sağlamak'³⁸⁷ tanımı ile karşılık bulmuştur. Klasik literatürde temsil adı altında bir yetkilendirmeye rastlanılmamaktadır. Ancak temsil yetkisinin karşılığı olarak genellikle vekâlet sözleşmesi kullanılmıştır. Vekâletname örnekleri genellikle "her kısım ve derecede beni temsile, benim yapabileceğim her işi ifa ve icraya âhara tevkile mezun... vekil nasp eyledim" formundadır. Bu vekâletname örneği, klasik dönemin temsil yetkisi belgesine örnek teşkil etmektedir.³⁸⁸

Temsil yetkisi olarak karşılık bulan bu kavram hadislerde geçen temsili anlatım ile yapısal olarak ortak zeminde buluşmaktadır. Hadislerde yer alan ve edebi bir kavram olan temsili anlatımda da aralarındaki ortak özellikten dolayı bir şeydeki hükmün diğeri için de geçerli olması söz konusudur. Yani bir kavram ortak noktadan dolayı diğer kavramın yerini alır.

Örnek olarak hikmetin Yemenli olduğuna dair hadis incelenebilir: Osman b. Affân'dan (ö. 105/723) nakledildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "İman Yemenlidir. Hikmet Yemenlidir. İman Kahtân soyundadır. Zulüm ve kabalık Adnan soyundadır. Himyer, Arapların başı, temsilcisi ve boğazın alt tarafındaki başıdır. Ezd, onun sırtının üst tarafı ve kafatasıdır. Ensar benden ben de Ensar'danım.

³⁸⁴ Aydın Kudat, "İslâm Hukukunda Temsil ve Amacı", *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/1, 01 Haziran 2015, s. 38.

³⁸⁵ Kudat, "İslâm Hukukunda Temsil ve Amacı", s. 41.

³⁸⁶ Kudat, "İslâm Hukukunda Temsil ve Amacı", s. 66.

³⁸⁷ Murtaza Köse, "İslam Hukukunda Temsil Kavramı ve Vekâlet -Temsil İlişkisi", *EKEV Akademi Dergisi*, 34, 2008, s. 224.

³⁸⁸ Hadi Sağlam, "İslam Hukuku Ve Modern Hukuk Mukayesesi Gayesi Hukuku Temsil Olan Akitlerin Değerlendirilmesi (Vekâlet Örneği)", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7/1, 2012, s. 4.

Allah'ım Ensar'ı, onun çocuklarını ve çocuklarının çocuklarını güçlü kıl. Allah'ım Ğassân'ı güçlü kıl. Ğassân, cahiliyede Arapların en cömerdi, İslam'da da insanların en faziletlisidir."³⁸⁹

Hadisin *Kütüb-i Sittede* yer alan metinlerinde sadece hikmetin Yemenli olduğu vurgusu bulunmaktadır.³⁹⁰ *Kütüb-i Sitte* dışında sadece Bezzâr'ın (ö. 292/905) *Müsned*'inde yukarıdaki metin nakledilmiştir ve bu nakil dışında başka bir metin ve isnadın olmadığı beyan edilmektedir.³⁹¹

Hadiste mümessil (temsilci) iman-hikmet, Yemen-Kahtân- Adnân-Humeyr-Ezd-Ensâr ve Ğassân kavramlarıdır. Mümessel (Temsil edilen), halk, topluluktur. Mümesselün fih (Temsilin konusu), kabilelerin/toplulukların sıfatlarıdır. Hadis metninde yer alan iman kelimesi tasdik manasına gelmektedir. İman kalp ile tasdik etmenin neticesinde ortaya çıkar. Nebi'nin getirdiklerini kalbi ile tasdik edene de mümin denilir.³⁹² Tanımından da anlaşılacağı üzere "iman" kelime düzeyinde olan sadece tecrübeye dayalı bir kavramdır ve bu kavram Yemen ehlinin Nebi'nin karşısında nezaket sahibi olmaları ve İslam'a olan katkıları nedeniyle Yemenlilerin tamamına vekâleten ifade edilmiştir.³⁹³

Yemen'in genel özelliklerine bakıldığında Ad kavmi³⁹⁴ ve Hûd (a.s) burada yaşamışlardır. Evs ve Hazreç kabileleri Arim selinden dolayı Yemen'den Medine'ye yerleşmişlerdir.³⁹⁵ Yani ashabın bazıları Yemen kökenlidir.³⁹⁶ Aynı zamanda Ashâb-ı Uhdûd³⁹⁷ olarak anılan ve İslam'dan yaklaşık yetmiş yıl önce müminleri dinlerinden döndürmek için hendeklerde yanan ateşlerde yakarak işkence olayları Yemen'de de meydana gelmiştir.³⁹⁸

Hadis metnini daha iyi anlayabilmek adına zikri geçen kabilelerin genel özelliklerine değinmek gereklidir. Ensâb âlimleri Araplar'ı Adnânîler ve Kahtânîler

³⁸⁹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 237; Buhârî, "Meğâzî", 75; Müslim, "İmân", 82-84-88-90; Tirmizî, "Menâkıb", 71.

³⁹⁰ Ebû Hureyre'den (r.a) nakledildiğine göre Nebi (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Size Yemen ehlinden biri gelir. Kalbi daha hassas ve daha yumuşaktır. Fıkıh Yemenlidir, hikmet Yemenlidir."

³⁹¹ Bezzâr, *Müsned*, C. II, Mektebetü Ulûmi'l-Kur'ân, Medîne 1988, s. 67-68.

³⁹² İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, XIII, s. 23.

³⁹³ Detaylı bilgi için bkz. Kadir Demirci, "İman da Hikmet de Yemendedir' Hadisine Dair Bir İnceleme", *Dini Araştırmalar*, 14/38, Haziran 2011, s. 95-122.

³⁹⁴ Ahmet Bedir, *Kur'ân-ı Kerim Atlası*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014, s. 17.

³⁹⁵ Bedir, *Kur'ân-ı Kerim Atlası*, s. 319.

³⁹⁶ Nevevî, *el-Minhâc*, II, s. 43.

³⁹⁷ Detaylı bilgi için bkz. Muhammed Eroğlu, "Ashâbü'l-Uhdûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, III, İstanbul 1991.

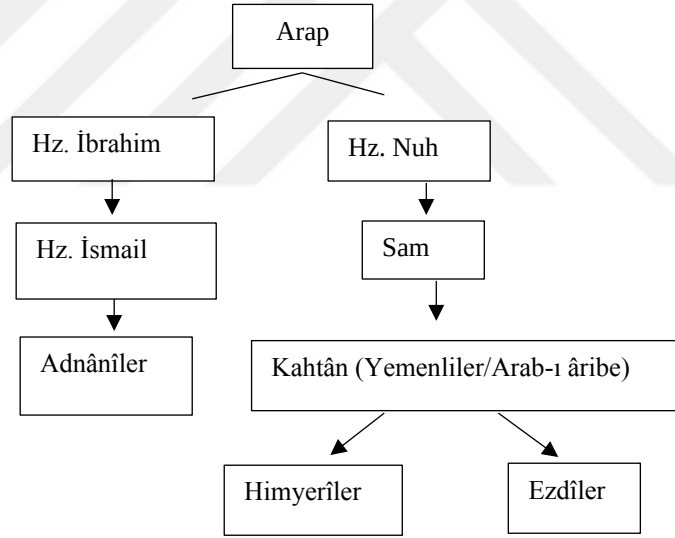
³⁹⁸ Bedir, *Kur'ân-ı Kerim Atlası*, s. 90-95.

olmak üzere iki kola ayırmışlardır.³⁹⁹ Bütün İslâm kaynakları Adnân'ın Hz. İbrâhim'in oğlu İsmâil'in soyundan geldiği konusunda birleşmektedir. Adnânların ana yurtları Mekke idi ve göçebe/yarı göçebe bir hayat sürmekteydiler.⁴⁰⁰

“Arab-ı âribe” veya Yemenliler denilen Kahtânîler'in cediti Kahtân'dır. Bütün İslâm kaynakları ve Tevrat, Kahtân'ın Hz. Nûh'un oğlu Sâm'ın soyundan geldiği konusunda birleşmekte, ancak hayatı hakkında hemen hiç bilgi vermemektedir.⁴⁰¹ İman ve hikmet kelimelerinin nasb edildiği Yemen, kuzeyden Suudi Arabistan, doğudan Umman ile komşu olan bir ülkedir.⁴⁰²

Ezdîler de Kahtânîler'e mensup bir Arap kabilesidir.⁴⁰³ Gassânîler Yemen'den göç edip 200-636 yılları arasında Suriye'de hüküm sürmüş Arap hanedanıdır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.), emirlerine İslâm'a davet mektubu gönderdiği ve bir grubun Medine'de Müslüman olduğu nakledilmektedir.⁴⁰⁴

Tablo 2.1.

³⁹⁹ Mustafa Fayda, “Adnân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, I, İstanbul 1988, s. 391.

⁴⁰⁰ Fayda, “Adnân”, I, s. 391-392.

⁴⁰¹ Mustafa Fayda, “Kahtân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIV, İstanbul 2001, s. 201.

⁴⁰² Halil Kurt, “Yemen”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XLIII, İstanbul 2013, s. 400.

⁴⁰³ Bkz. Hüseyin Algül, “Ezd (Benî Ezd)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XII, İstanbul 1995.

⁴⁰⁴ Ahmet Ağırakça, “Gassânîler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XIII, İstanbul 1996, s. 397-398.

Netice itibariyle hadiste yer alan soy/ülke isimleri ve sıfatlar o toplumun bireylerine vekâlet eder niteliktedir. Yemen ya da Kahtân denildiğinde bu kelimeler artık o toplumun bireylerinin yerini almıştır. Himyerîler ise ataları Kahtân koluna dayanan bir topluluktur. İslâm'dan önce Güney Arabistan'daki en güçlü devletten biri olmaları onlara Arapların başı olma niteliği kazandırmıştır.⁴⁰⁵ Olumlu niteliklerin belirtilmesinde kullanılan temsillere bakıldığında baş, boğaz, sırt ve kafatası misallerinin nitelediği toplumun önemini vurgulamak için verildiği görülmektedir. Hadis metninde yer alan olumsuz ifade sadece Adnân soyundan olanlar için kullanılmaktadır. Adnânların kabalıkla nitelenmesi muhtemelen onların yerleşik olmayan bedevî yaşam tarzlarından kaynaklanmaktadır. İlk defa Kur'an'da bedevi ve yerleşik hayat yaşayanlar arasında ayrım yapılmıştır.⁴⁰⁶ Irk adı olmanın ötesinde meskûn olanlara arab, göçebe olanlara a'râb denilmiştir.⁴⁰⁷ Eğitim alma imkânı ya da meskûn olanların sahip olduğu sosyaliteye sahip olmayan göçebe topluluk olan Adnân soyu bu nedenle kınanmıştır.

İncelenen hadisten de hareketle temsili anlatımda temsil eden ve temsil edilen arasında vekâlet bağı olduğu görülmüştür. Mümessil ve mümessel bağlamında İman Yemenlidir, hadisi incelendiğinde Yemen halkının özellikleri göz önünde bulundurulduğunda onlara vekâlet ettiği ve imanın da mümessil olduğu görülmektedir. Bu iletişim adı geçen diğer kabilelerde de mevcuttur. Hadiste yer alan her kabilenin, toplumun yapısı ve tarihinin onları temsil etmekte olduğu görülmektedir.

2.5. Hadislerde Temsili Anlatım Sorunları

Şu ana kadar temsili anlatımın anlamayı kolaylaştırıcı, zenginleştirici misyonu üzerinde incelemeler yapıldı. Bu bölümde temsili anlatımdan kaynaklanan yerellik sorunun anlam üzerindeki etkisi incelenecektir.

2.5.1. Temsili Anlatımda Yerel Unsurlar/Tarihsellik

Örnekli anlatım olarak karşılık bulan temsili anlatımın anlaşılmasında etki eden birtakım sorunlar mevcuttur. Hadislerde verilen bazı örneklerin sadece o bölgeye has

⁴⁰⁵ Hüseyin Algül, "Himyerîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVIII, İstanbul 1998, s. 62.

⁴⁰⁶ Bkz. et-Tevbe, 9/101; el-Hucurât, 49/14.

⁴⁰⁷ Mustafa Fayda, "Bedevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, V, İstanbul 1992, s. 312.

misallerden oluşması ile yerellik probleminin ortaya çıkması ve beraberinde tarihsellik tartışmasının meydana getirmesi bu problemler arasında yer almaktadır. Rasulullah'ın (s.a.v.) hitabı, ilettiği mesajlar bütün insanlığa yönelik olup Hz. Muhammed (s.a.v.) evrensel misyon ile âleme gönderilmiş bir peygamberdir. Nitekim Allah Teâlâ da Nebi'nin (s.a.v.) bu cihanşümül vazifesini şöyle beyan etmektedir: "Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik."⁴⁰⁸ Bununla beraber Hz. Peygamber (s.a.v.) bazı hadislerinde yerel unsurların bulunduğu temsillere yer vermiştir. Bu durum akıllara bazı sorular getirmektedir. Yerel unsur içeren bir hadis metni zaman ile değişen muhataba nasıl bir anlam dünyası sunmaktadır? Hadis metninde nasıl bir anlama sorunu meydana gelmektedir? Teknoloji çağına rağmen yerellik ne düzeyde söz konusudur?

Bu soruların cevabı düşünülürken dikkat edilmesi gereken husus Nebi'nin (s.a.v.) hangi tür beyanlarında yer alan yerel temsillerin tartışmaya açık olduğudur. Bu bağlamda âlimler Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerini bağlayıcılık açısından taksim etmişlerdir.⁴⁰⁹ Şâh Veliyullah ed-Dihlevî (ö. 1176/1762), sünneti risaletin tebliği kabilinden olan ve tebliğ kabilinden olmayan olmak üzere ikiye ayırmıştır. Tebliğ bağlamında "Peygamber size neyi verirse, onu alın; neyi de yasaklarsa, ondan kaçının."⁴¹⁰ ayetini delil getirirken tebliğ bağlamında olmayan sünnet içinse bizzat Nebi'nin "Ben de bir insanım. Size dininizden bir şey emrettiğim zaman onu alın; size kendi fikrimden bir şey emrettiğim zaman, ben de nihayet bir insanım"⁴¹¹ beyanını delil olarak sunmuştur.⁴¹² Burada tartışmaya açık olan husus tebliğ bağlamının dışında kalan meselelerin yerelliği ve tarihselliği üzerinedir.

Meselenin daha iyi anlaşılması için öncelikle anahtar iki kavram olan yerellik ve tarihselliğin açıklığa kavuşması gereklidir. Yerellik, yöresel; gözlem yerine veya gözlemcinin bulunduğu yere göre tanımlanan; Sınırlı bir yerle ilgili olan lokal manalarına gelmektedir.⁴¹³ Örneğin tropikal meyvelerin yetiştiği yerin dışında yaşayanlar için meyvenin mahiyeti bilgi düzeyinde yerellik içermektedir. Ancak

⁴⁰⁸ el-Enbiyâ, 21/107.

⁴⁰⁹ Detaylı bilgi için bkz. Talat Sakallı, "Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 1995; İbrahim Hatipoğlu, *Çağdaşlaşma ve Hadis Tartışmaları*, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.

⁴¹⁰ Haşr, 59/7.

⁴¹¹ Müslim, "Fezâil", 140.

⁴¹² Sakallı, "Sünnet'in Bağlayıcılık Açısından Taksimi", s. 53-55.

⁴¹³ TDK *Türkçe Sözlük*, s. 2579.

bölge sakini adına o meyveler tecrübe edilmiş, olağan haldedir. Yerellik, her türlü sınırlanmış nitelikleri mevsimler, yemekler, gelenek, görenek (vd.) kapsamaktadır. Düşündürücü nokta ise iletişim araçlarının her yere isal ettiği bu zamanda yerelliğin hangi düzeyde olduğudur. Hala bilgi düzeyinde kalmış yerel unsurlar söz konusu mudur?

Bu soruya cevaben Kamboçya'da yaşayan bir kabile üyesinin 2020 yılında sarf ettiği sözlerini aktarmak yeterli olacaktır: "Ben beyaz ülkelere gitmek isterdim. Bazen buraya yolu düşen insanlar ülkelerinin çok soğuk olduğunu, kar olduğunu, her yerin bembeyaz olduğunu söylüyorlar. Açıkçası karın nasıl bir şey olduğunu çok merak ediyorum."⁴¹⁴ Bu sözler çağ ne olursa olsun hala daha birileri için bilgi düzeyinde yerelliğin söz konusu olduğunu ortaya koyan çok çarpıcı bir örnektir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ahirete göre dünyanın, birinin parmağını denize daldırması gibi olduğunu beyan etmiş⁴¹⁵ olması da yaşadıkları coğrafya göz önünde bulundurulduğu zaman düşündürücü bir örnektir.

Yerellik meselesi tarihsellik bağlamında ele alındığında bu kavramın olumlu ve olumsuz olmak üzere iki ciheti söz konusudur. Olumsuz bağlamda ele alındığında tarihsellik, tarihte sıkışıp kalmışlığı bugüne ulaşamamışlığı, kopukluğu ifade etmektedir. Tarih, zaman içindeki değişimler, geleceğe yönelmişlik ve geçmişle olan bağ arasında insan varoluşunun bir boyutu kısaca geçmişte olan artık bulunmayan manalarına gelmektedir.⁴¹⁶ Tarihsellik de tarihe ait olmayı belirtir. Zamana bağlı olmak, sınırlamak söz konusudur.⁴¹⁷ Nevzat Tardı şöyle bir tarihsellik tanımı yapar: "İçinde bulunulan kültür başta olmak üzere, insanın davranışlarında meydana gelen değişim/rölativiteye açık olma özelliğidir. Geçmişte olanı ve olmaya devam edeni kapsar."⁴¹⁸ Olumlu bağlamda tarihsellik, geçmişten günümüze erişen şeylerin sunduğu imkânların fark edilip bugün kullanılarak geleceğin yönlendirilmesidir.

⁴¹⁴ Reshad Strik (Sunucu), "Joining a tribe in Cambodia | The New Family Member - YouTube", Hakan Çakır (Yönetmen), *TRT Belgesel*, (21 Nisan 2020).

⁴¹⁵ Râmhürmüzi, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 83; Buhârî, "Rikâk", 2; Müslim, "Cennet ve Sıfatu Na'imihâ", 55; Tirmizî, "Zühd", 15.

⁴¹⁶ Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1984, s. 169.

⁴¹⁷ Recep Demir, *Kur'an Tefsirinde Tarihselci Yöntem*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2013, s. 31; Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, s. 171.

⁴¹⁸ Nevzat Tardı, *Tarihsellik Düşüncesi ve Hadislerin Anlaşılması*, Otto Yayınları, Ankara 2016, s. 24-25.

Kısacası geçmişin sundukları ile geleceğe şekil vermektir.⁴¹⁹ Burada tartışılan husus geçmişte olanın geçmişe hapsedilmesi ve bugüne dair söyleyecek bir şeyinin olmaması üzerine şekillenmektedir. Geçmiş ile gelecek arasındaki bağın koparılması ve ortada bir sorun var-mış gibi anlam inşa edilmesi söz konusudur.

Hadisler üzerinde tarihsellik tartışmalarının meydana gelmesi temelinde sabite ve değişken arasındaki dengenin sağlanamaması, Nebi'nin (s.a.v.) yaşadığı toplum ve dönemin göz ardı edilerek sadece buradan hareketle anlaşılmaya çalışılmasından kaynaklanmaktadır. İslam, kendini cihanşümül olarak tanımlamış⁴²⁰ bir din olsa da belirli zaman ve mekân içerisinde hayata geçirilmiş olması hadislerin kendi bağlamında değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.⁴²¹ Birbiri ile çelişkili gözükten hadis metinlerinin meydana gelme sebeplerinden⁴²² biri de bu bağlam-ötesi yaklaşımdır. Örnek üzerinden mesele incelenecek olursa Hz. Peygamber (s.a.v.) dünya hakkında "Benim ve dünyanın misali çölden geçerken ağaç gören ve altında gölgelenip sonra da yola devam edip terk eden yolcunun misali gibidir."⁴²³ buyurmuştur. Burada yer alan temsile göre dünya çöle benzetilmiştir. Çöl, hiçbir su ve bitki olmayan geniş yeryüzüdür.⁴²⁴ Farklı bir yaşam alanı olarak karşımıza çıkan çöl iklimi beraberinde kendine has bir kültürü de barındırır. Bütün bunlar ise bu coğrafyaya hâkim olan, orada yaşamış, gezmiş, görmüş kimseler tarafından daha anlamlı durumda olacaktır ve o sınırın dışındakiler açısından yerel unsur bağlamında değerlendirilmektedir. Peki, çöl hakkında tahayyülü bilgi düzeyinde olan birisi için hadis nasıl bir anlam ifade etmektedir? Çölde duran bir ağacın altında dinlenmek tropikal bir iklimde yaşayan Kamboçyalı adam için ne ifade eder?

Hadise bakıldığında Hz. Peygamber (s.a.v.) çölden hareketle dünyanın önemsiz, ilgilenmeye değmez bir yer olduğunu beyan etmiştir. Anlamayı güçleştiren şey hem çöl kavramının kendi hem de Nebi'nin (s.a.v.) dünya hakkındaki olumlu misallerinin de yer almasıdır. Dünya hakkında olumlu hadislere Rasulullah'ın (s.a.v.)

⁴¹⁹ Burhanettin Tatar, "Kırpık Hafıza ve Kırılğan Bilincin Üç Öyküsü: Tarih, Tarihsellik, Tarihselcilik", *Milel ve Nihal*, 16/2, 31 Aralık 2019, s. 273.

⁴²⁰ A'râf, 7/158; Enbiyâ, 21/107.

⁴²¹ Tartı, *Tarihsellik Düşüncesi ve Hadislerin Anlaşılması*, s. 35.

⁴²² Detaylı bilgi için bkz. Huriye Martı, "Hadis El Kitabı", *Hadis İlimlerinin Doğuşu ve Gelişimi*, Grafiker Yayınları, Ankara 2016, s. 133-144.

⁴²³ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 81; İbn Mâce, "Zühd", 3.

⁴²⁴ İbrahim Enîs vd., *el-Mu'cemu'l-Vasît*, Mecma'u'l-Luğati'l-'Arabiyye, Mısır 2004, s. 508.

ümmeti, başı mı sonu mu hayırlı olduğu bilinmeyen yağmura benzetmesi ⁴²⁵ ve Rasulullah'ın (s.a.v.) dünyanın hoş bir yeşillik olduğunu ve Allah'ın insanların ne yaptığına bakmakta olduğunu beyan etmesi örnek verilebilir.⁴²⁶ Hadis metinleri bir arada değerlendirildiğinde ilk hadis metnine nazaran dünyada var olan hayırlı insanların varlığı vurgulanmış ve dünyanın hoş bir yeşillik olduğu beyan edilerek ilk hadis ile muhtevaları çelişir hale gelmiştir. Hadisleri bugün anlayabilmek ve konuşulabilir hale getirmek için hadiste yer alan sabit unsur ile değişkenin tespit edilmesi gereklidir. Sabit olan gerçeklik insanın dünyada imtihan için var olması ve her an yaptıklarının takip ediliyor olmasıdır. Değişken unsur ise insanın dünya ile bağını farklı şekillerde dengede tutmasıdır. Dünyada öncelik verilen uğraşlar değişim halindedir. Kimi zaman aile kimi zaman eğlenmek kimi zaman iş hayatına dalmak insanı dünyaya gereğinden fazla dengesizce bağlayan etkenlerdir. Nitekim Nebi (s.a.v.) dünyanın ahiret için iyilik temin etme yeri olduğunu vurgulayarak⁴²⁷ dengeli olunmasını vurgulamıştır. Niteleyici bir naklin o zamana ait bir ifade olduğunun düşünülüp, oraya hapsedilmek istenmesi kişinin kendini bu tanımın dışında görerek endişeye kapılmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda akıl devreye girerek inkâr mekanizmasını çalıştırmaktadır. Hâlbuki metnin anlaşılabilir ilan edilip zamanına hapsedilmeden önce tetkik edilmesi gereken birçok husus vardır.⁴²⁸ Nakledilen rivayetler bir arada değerlendirildiğinde takınılması istenilen tavır ne dünyadan tamamen bağı koparmak ne de dengesizce ona bağlanmaktır. Sabite ile değişkenin farkında olarak hayatı anlamlandırmaktır.

Bir başka örnek ise hurma ile ilgilidir. Rasulullah (s.a.v.), Kur'an okumayan müminin misalinin hurma gibi olduğu tadının güzel ancak kokusunun olmadığını buyurmuştur.⁴²⁹ İbn Ömer (r.a) ise Nebi'nin cümmâr (palmiye kalbi) yerken "Mü'min adam gibi olan bir ağaç olduğunu buyurmuş ve Rasulullah onun yaprakları yıpranmayan hurma olduğunu beyan etmiştir.⁴³⁰ Hurma palmiye türü olan bir bitkidir, sıcak iklimde yetişir ve bolca suya ihtiyaç duyar. Hurma ağacının da insan gibi dişi ve erkek cinsi bulunur. Anne ağaçta yetişen fidan anneden ayrıldığı zaman

⁴²⁵ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 164; Tirmizî, "Emsâl", 6.

⁴²⁶ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 72-73.

⁴²⁷ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 231-232.

⁴²⁸ Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Erdoğan, *Vahiy-Akıl Dengesi Açısından Sünnet*, İFAV, İstanbul 2009.

⁴²⁹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 132-133.

⁴³⁰ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 106; Buhârî, "İlim", 4; Müslim, "Sıfâtul-Münâfikîn ve Ahkâmuhâ", 64; Tirmizî, "Emsâl", 4.

uzak bir yere dikilemez. Yavru fidanın anne ağacına yakın olması gerekir yoksa ayrı kaldığı için yaşayamaz. Ayrıca besin değeri açısından hurma çok besleyici ve doyurucu bir bitkidir.⁴³¹ Her yerde yetişemeyen bir bitki olması sebebiyle hurma yerel nitelikli bir bitkidir ve bugün de belirli bölgelerde yetiştirildiği için hadisin bugün ile dün arasında bağlantı sorunu yoktur. Buradaki sorun hurma yememiş ve hurma bahçelerinde gezinmemiş birisinin zihninde bu ifadelerin nasıl yansımaya sahip olduğudur. Zamanının ötesinde olmakla birlikte hadisteki yerellik sorunu zihinlerde nasıl bir yaklaşımla tasavvura dönüştürülüp ortadan kalkabilir?

Bu sorular zihnimizin bir köşesinde cevabını ararken Nebi'nin (s.a.v.) insanları savaşıma teşvik ettiği hadisinde muhatabın nasıl bir tarihsellik kargaşası yaşadığı üzerinde durulacaktır. İnsanları savaşıma teşvik etmek bugünden bakıldığında tarihsel bağlamda sorunlu anlamaların meydana geldiği hadisler arasında yer almaktadır. "Cennet kılıçların gölgesi altındadır."⁴³² hadisinde kılıcın gölgesi temsili ile cennetin kazanılması arasında bir bağ oluşturulmaktadır. Eğer kılıç kelimesinin mahiyeti idrak edilemezse bugün cennete gitmenin sadece harp ile mümkün olduğu yorumu yapılacaktır. Belki de İslam ve savaş (terör) kavramları birbirleri ile eşdeğer görülecektir. Bugün cennete gitmek için kılıçla nasıl savaşılır? sorusu ile bu hadisin bugüne hitap eden bir yönü olmadığı düşünülüp zamanına mahkûm edilecektir. Öncelikle kılıçların gölgesi ile neyin kast edildiğini ortaya koymak gereklidir. Hadisin tahririnden de hareketle bu kavramın cihat manasında olduğu anlaşılmaktadır. Cihat ise (ج-ه-د) kökünden gelir, güç, mübalağa, amaç ve düşmanla harp etmek manalarında.⁴³³ Nebi (s.a.v.) bir başka hadisinde Allah yolunda cihat etmenin faziletli amellerden olduğunu⁴³⁴ ve farklı amellerin de cihat olduğunu beyan etmiştir.⁴³⁵ Hadisin doğru anlaşılabilmesi için cihada teşvik etmesinin mantığını kavramak elzemdir. Eğer bu anlaşılmazsa savaş ve din iç içe anılacaktır. Nebi'nin yaşadığı dönemde Arapların kabileler arası süregelen savaşlarının olduğu⁴³⁶ bir zamanda savaşları tamamen ortadan kaldırması mümkün değildir. Nebi de (s.a.v.) bu

⁴³¹ Bkz. Aktürk Zekeriya - Mehmet Işık, "Besin Değeri ve Sağlık Açısından Hurma (Phoenix dactylifera)", *Konuralp Tıp Dergisi*, 4/3, 01 Aralık 2012, s. 62-68.

⁴³² Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadis*, s. 184; Buhârî, "Cihâd", 22; Müslim, "Cihâd", 20/"İmâra", 146; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 89; Tirmizî, "Fezâilü'l-Cihâd", 22.

⁴³³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, III, s. 133-135.

⁴³⁴ Buhârî, "Hac", 4.

⁴³⁵ Buhârî, "Cezâu's-Sayd", 24.

⁴³⁶ Bkz. Muhammed Ahmed Câd el-Mevlâ vd., *Eyyâmu'l-'Arab fî'l-Câhiliyye*, Mektebetü'l-'Asriyye, Beyrût 1942.

geleneği devam ettirmek zorunda kalmıştır. Zira bu durum aynı zamanda varoluş bir mücadelesiydi.⁴³⁷ Cihat kelimesi tanımından da hareketle sadece ele kılıç alarak diyar diyar savaşmayı kapsamamaktadır. Allah yolunda olmaya niyet ederek gösterilen her çaba aslında cihat kapsamındadır. Hadis, tarihsel süreç açısından ele alınırsa değişken unsur olarak cihat kavramı yer almaktadır. Her insanın cennete gitmesine vesile olacak cihadı elbette farklılık arz etmektedir. Bir öğrencinin cihadı faydalı ilmi talep etmesidir. Ebeveynin cihadı hayırlı bir evlat yetiştirmektir. Meslek sahibi olanların cihadı vazifelerini en iyi şekilde icra etmeleridir. Sabit olan ise cennetin kazanılması için çaba harcanması gerektiğidir. Bu çabanın Nebi'nin (s.a.v.) zamanında kılıç ile de sağlanırken bugün daha farklı yolların da bu kapsama girdiği görülmekte böylelikle hadisin anlama açısından tarihle sınırlı kalmasının önüne geçilmektedir.

Yerel unsurların bulunduğu hadislerin zaman zaman tarihselliğe hapsedilmesi hadisi anlayan kişinin kendi zamanından olayları ve nesneleri değerlendirmeye çalışmasıyla orantılıdır. Anlayan kişi anlamamanın merkezine kendini konumlandırarak yaklaşık bin dört yüz yıl öncesine nazar etmektedir. Hâlbuki anlaşılmaya çalışılan her söz veya olay meydana geldiği coğrafya ile kuşatılmış haldedir. Coğrafya neticesinde meydana gelen tarihsel unsurların dikkate alınmaması neticesinde yanlış anlama meydana gelmektedir. Bunun önüne geçmek içinse Nebi'yi (s.a.v.) kendi zamanı içerisinde anlamaya çalışmak gereklidir.⁴³⁸

2.5.2. Yerellik Sorununa Çözüm Arayışı Olarak Emsâlü'l-Hadîs Literatürü

Bu bölümde Râmhürmüzî'nin *Emsâlü'l-Hadîs*'inde temsili anlatımdan kaynaklanan yerellik sorununa karşı bir açıklayıcı çözüm bulmanın imkânının ne olduğu, bu bağlamda Râmhürmüzî'nin, eserinde bu niteliklerin yerelliğine dikkat çeken bir açıklama yapıp yapmadığı, çöl ya da hurma gibi unsurların mahiyeti üzerine yapılan ne tür açıklamalar yapıldığı, sorularına bir önceki başlıkta ele alınan hadisler bağlamında cevap aranacaktır.

⁴³⁷ Tartı, *Tarihsellik Düşüncesi ve Hadislerin Anlaşılması*, s. 115.

⁴³⁸ Tartı, *Tarihsellik Düşüncesi ve Hadislerin Anlaşılması*, s. 105.

Örnek 1: Abdullah'tan (ö. ?) nakledildiğine göre Nebi (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Benim ve dünyanın misali çölden geçerken ağaç gören ve altında gölgelenip sonra da yola devam edip terk eden yolcunun misali gibidir."⁴³⁹

Râmhürmüzî'nin bu hadis yaptığı açıklama dünyanın göz açıp kapayıncaya kadar sona ereceğini açıklayan tek cümlelik beyanından ibarettir.⁴⁴⁰ Çöl hakkında bir açıklama bulunmamaktadır.

Örnek 2: Kays b. Ebî Hazım (ö. 97/715) dediğine göre Rasulullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Ahirette dünya nedir? Birinizin parmağını denize koyması gibi değil midir?"⁴⁴¹

Bu hadiste coğrafi konum itibariyle deniz kenarında bulunmayan şehirde deniz üzerinden örnekleme yapılmaktadır. Coğrafya bağlamında bilinmezlik olduğu düşünülürken Nebi'nin (s.a.v.) aynı zamanda çocuklara yüzme öğretilmesini⁴⁴² de buyurduğu göz önünde bulundurulduğunda muhataplarının deniz kültürüne sahip olduğu çıkarımı yapılabilir. Râmhürmüzî, hadisin açıklamasında sadece Nebi'nin (s.a.v.) kullandığı (اليم) kelimesinin deniz anlamında olduğunu açıklamasına yer vermiştir.⁴⁴³

Örnek 3: İbn Ömer'den (r.a) (ö. 73/693) nakledildiğine göre dedi ki: "Nebi cummâr (palmiye kalbi) yerken yanındaydım." Şöyle buyurdu: "Mü'min adam gibi olan bir ağaç vardır." Onun hurma olduğunu söylemek istedim. Topluluğun yüzüne baktı ben ise yeniydim. Rasulullah şöyle buyurdu: "O, hurmadır." Sözü şöyleydi: "Yaprakları yıpranmaz" yani yaprakları ağaçların yaprakları gibi düşmez.⁴⁴⁴

İbn Ömer'den (r.a) (ö. 73/693) nakledilen hadiste Nebi'nin (s.a.v.) yediği cummâr ve örnek verdiği hurma yerel nitelik taşıyan bitkilerdir. Râmhürmüzî, cummârın ne olduğu hakkında bir açıklama yapmazken hurma hakkında geniş bilgiye yer vermiştir. Hurmanın kıymetli bir bitki olduğunu ve ayetlerde geçtiği yerleri açıklamaktadır. Araplar için çok önemli bir yere sahip olan hurma hakkında

⁴³⁹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 81; İbn Mâce, "Zühd", 3.

⁴⁴⁰ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 82.

⁴⁴¹ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 83; Buhârî, "Rikâk", 2; Müslim, "Cennet ve Sıfatu Na'imihâ", 55; Tirmizî, "Zühd", 15.

⁴⁴² el-Beyhakî, "es-Sebk ve'r-Ramy", 1; es-San'ânî, *Musannef*, "el-Velâ", 16703.

⁴⁴³ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 83.

⁴⁴⁴ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 106; Buhârî, "İlim", 4; Müslim, "Sıfatu'l-Münâfikîn ve Ahkâmuhâ", 64; Tirmizî, "Emsâl", 4.

yazılmış şiirlere yer vermektedir. Verilen bu bilgiler hurmanın mahiyetine dair değil Araplar nezdindeki kıymetini beyan eder niteliktedir. Bu nedenle yerelliği ortadan kaldırılmış değildir.

Örnek 4: Ebû Bekir b. Abdullah b. Kays⁴⁴⁵ (r.a) (ö. 42/662-63) babasından naklettiğine göre Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Cennet kılıçların gölgesi altındadır." ⁴⁴⁶

Râmhürmüzî, bu hadis için cihada teşvik ettiği ve kılıcın Allah yolunda taşıyanın cennete gireceği yorumunu yapmıştır.⁴⁴⁷ Cihat kelimesine dair herhangi bir açıklama yapılmamış olması bu eserin problem kaynaklı açıklamalara yer vermediğini ortaya koymaktadır.

Râmhürmüzî'nin, eserinde yer verdiği hadislerin mahiyetleri hakkında bir açıklama yapmaya yönelmediği; ancak ehemmiyet arz eden bazı kelimelerin kıymetini vurgulamak amacıyla nakillerde bulunduğu gözlemlenmektedir. Çöl nedir, nasıl bir iklime sahiptir? Deniz örneği verilen sahâbî deniz görmüş müdür? Hurma nasıl yetişen bir bitkidir? Cummâre nedir? Cihat kelimesinin manası ve kapsamı nedir? gibi sorulara değinilmemektedir. Râmhürmüzî'nin bu sorulara değinmemiş olması yaşadığı zaman dilimi göz önünde bulundurulduğunda dönemin tartışmasının yerellik hususu üzerine değildir. Daha önce zikredildiği üzere ehl-i hadis ve mutezile çatışması söz konusu olmuştur. Muhtemelen bugün anlam vermekte zorlanılan hususlar o zaman için bir sorun arz etmemekteydi ve bu nedenle şerhe muhtaç olmadıklarından Râmhürmüzî'nin eserinde bu tür açıklamalar yer almamaktadır.

⁴⁴⁵ Abdullah b. Kays, Ebû Musa el-Eş'arî'dir. Bkz. Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 184.

⁴⁴⁶ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 184; Buhârî, "Cihâd", 22; Müslim, "Cihâd", 20/"İmâra", 146; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 89; Tirmizî, "Fezâilü'l-Cihâd", 22.

⁴⁴⁷ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 184.

SONUÇ

Tezin ana konusu hadislerde temsili anlatımın anlamaya olan etkisinin Râmhürmüzî'nin *Emsâlü'l-Hadîs* eseri özelinde incelenmesidir. Bu incelemedeki temel sorular temsili anlatımın anlamaya nasıl bir etkide bulunduğu ve problematik açıdan ele alındığında temsili anlatımın içerdiği yerel unsurların muhatabın zihninde nasıl yansımaya sahip olduğudur. Tezimizde cevabı aranan soruların yapılan literatür taraması neticesinde daha önce sorulmamış olması bu soruları daha kıymetli hale getirmektedir.

Tezin birinci bölümünde "Râmhürmüzî ve *Emsâlü'l-Hadîs* Tahlili" incelenmiştir. Öncelikle Râmhürmüzî'nin hayatı ve eseri *Emsâlü'l-Hadîs*'te yer alan yüz kırk hadisin nasıl nakledildiği incelenmiştir. Bu inceleme neticesinde karşılaşılan ilk soru temsili anlatım içermeyen hadislerin neden nakledildiği olmuştur. Bütüncül bir okuma ile Râmhürmüzî'nin gayesinin, eserine aldığı bazı hadisleri desteklemek adına temsili anlatım içermeyen hadisleri naklettiği tespit edilmiş olsa da bazı nakillerin bu tespitin dışında kaldığı ve hâlâ daha cevap bekleyen bir soru olarak karşımızda durduğunu belirtmeliyiz.

Emsâlü'l-Hadîs'in genel özelliklerinde bakıldığında Râmhürmüzî'ye aidiyetinde bir sorun olmadığı eserde nakledilen senedler neticesinde tespit edilmiştir. Kitabın Uskuryal ve Feyzullah Efendi nüshaları mevcut olup elimizdeki eserin matbusu diğer nüshada eksiklikler olduğundan dolayı Uskuryal nüshası esas alınarak hazırlanmıştır.

Eserin muhteva incelemesinde evrensel değer taşıyan örneklerden oluşan hadislerin de nakledildiği ve cihanşümul örneklerin herkesçe anlaşılıp, gözlemlenebileceği görülmüştür. Kitap, hadis ilmi açıdan ele alındığında Râmhürmüzî, hadislerin diğer tariklerinde manayı veya hükmü etkileyen farklı kelimeleri de nakletmiştir. Temsili anlatım içeren hadislerin açıklandığı ve hadislerin anlaşılmasına yönelik olan bu eserde senede dair bilgi içeriyor olması hem hadislerin sıhhatini hem de Râmhürmüzî'nin hadisleri bütüncül bakış açısıyla ele aldığını göstermektedir. Hadislerin naklinde ise tahrîclerinin verilmeksizin ele alınması söz konusu olduğundan incelenen hadislerin hangi kaynaklarda geçtiği (tahrîci) araştırılıp, nakledilmiştir. Yapılan tahrîc araştırması neticesinde eserde geçen, kaynağına ulaşılamayan dört rivayet dışında, hadislerin çoğunun Kütüb-i Sitte kaynaklı olduğu tespit edilmiştir.

Hadislerde dil ve üslup açısından yapılan değerlendirmede bir hadisin temsili anlatım içerip içermediğinin tespitinde bazı kalıp ifadelerin yol gösterici olduğu bununla birlikte hadisin temsil içerdiğine dair açık bir beyan olmaksızın temsil içeren hadislerin yardımcı kaynaklar vasıtasıyla anlaşılması mümkündür.

Râmhürmüzî'nin naklettiği hadisleri açıklama yöntemi incelendiğinde bazı hadislerin açıklama yapılmaksızın nakledildiği fark edilmiştir. Bu hadislerle neden açıklama yapılmadığına dair yapılan inceleme neticesinde üç durum ile karşılaşmıştır: Birinci durum açıklamasız nakillerde hadis metni kendi kendini açıklar nitelikte olduğu görülmüştür. Hz. Peygamber (s.a.v.) verdiği temsilin açıklamasını da yaptığından metinde muğlak bir ifade yoktur. İkinci durum, metinde açıklamaya muhtaç olan muğlak ifadelerin olduğu bazı hadislerin de açıklamasız bırakılmış olmasıdır. Anlaşılması güç olan hadislerin siyak ve sibakında nakledilen hadislerle bir arada bütüncül değerlendirilmeleri neticesinde anlam sorunları ortadan kalkmaktadır. Üçüncü durum ise Râmhürmüzî'nin bazı hadisleri bilinçli olarak açıklamasız bırakmasıdır. Çünkü Râmhürmüzî aynı konu üzere olan hadisleri peş peşe naklederek hadisleri bir arada açıklamayı tercih etmiştir.

Râmhürmüzî'nin hadisleri açıklarken istifade ettiği kaynaklara bakıldığında ayet, hadis ve şiirlerden oluşmaktadır. Eserin en belirgin özelliklerinden biri hadislerin şiirlerle açıklanmış olmasıdır. İstisnasız her hadisin altında şiirler bulunmaktadır. Eserin şiirlerle ön plana çıkmasında Râmhürmüzî'nin, şiire olan ilgisi önemli rol oynamaktadır.

Tezin ikinci bölümünde "Temsili Anlatımın Anlamaya Etkisi" incelenmiştir. Bu bağlamda öncelikle anlamın olay veya olguya verilen bir değer olduğu tanımlanmış ardından anlamaya etki eden üç unsur-kişisel, bağlamsal ve metinsel-ele alınmıştır. Hadislerin anlaşılmasında ise hadisin metin ve senet boyutları mevcuttur. Güvenli bir naklin temini olan senedin sıhhati onaylanmış ise anlamının gerçekleştiği metin bölümünde dikkat edilmesi gereken birçok kriterin varlığı açıklanmıştır.

Tezin devamında temsili anlatım ile bağlantılı olan diğer kavramlar (Hakiki, mecaz anlam, teşbih, istiare, alegori vd.) incelenmiştir. Temsil ile bağlantılı kavramların incelenmesinin ardından kimlik ve temsil kavramının bağı ele alınmıştır. İnsanların yaşamlarında doğuştan gelen ve sonradan kazanılan olmak üzere iki tür

kimlik temsili taşıdıkları, kazanımlı temsil bağlamında Hz. Peygamber'in örnek kimliği temsil etmesi ve kimliğin kazanımına etki eden unsurlar ele alınmıştır.

Hadislerde temsili anlatımın anlamaya etkisinin ele alındığı ana başlıkta ilk olarak soyut anlatımın somutlaşması ele alınmıştır. Gözle görülmeyen, duyularla algılanamayan, idrak-ötesi mevzularda Hz. Peygamber'in (s.a.v) istifade ettiği temsili anlatım meseleleri daha anlaşılır hale getirmiş, muhatapta kalıcı bir etki oluşturmuştur. Temsili anlatımın temel niteliği olan birbirine denk meselelerin birbirine örnek verilmesi Ümmü Zer' hadisi bağlamında incelenmiştir. Hadisin bu bağlamda ele alınması ile hadiste geçen Ümmü Zer'in eşi Ebû Zer'in Hz. Peygamber ile bağdaştığı noktalar anlaşılmış, Ebû Zer'in eşi Ümmü Zer'i boşamış olmasından kaynaklanan tartışmalı husus Nebi (s.a.v.) ile bu açıdan denk olmadıklarından ortadan kalkmıştır.

Hadislerde yer alan temsili anlatımın çokluğunu ifade eden bin mesel ezberlendiğinin nakli ile temsili anlatımın sıklıkla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) verdiği temsillerle kelimelere yeni anlamlar kazandırmış ve verilmek istenilen mesajların etkinliği, kalıcılığı arttırılmıştır. İnsanların yabancı olmadığı olgu ya da olaylar üzerinden verilen temsiller metne anlam zenginliği kazandırmıştır. Temsili anlatım bir nevi duygu ve düşüncelerin sahneye aktarımı gibidir. Temsilde kullanılan kelimeler verilen mesajı biçimlendirip ona bir beden kazandırmıştır. Bu minvalde sinema ve fotoğrafla ortak payda olan yansıma ve temsil bağlamında temsili anlatım içeren hadislerin okuyanın zihin dünyasında görsel bir sunum kazanmaktadır.

Temsili anlatımın anlamaya olan etkisinden birisi de temsilin (mümessil) temsil ettiğinin (mümessel) yerine vekâlet ederek anlam inşa etmesidir. Hikmet Yemenlidir, hadisinin incelenmesi ile Yemen'in yemen halkına vekâlet ederek onların tarihleri boyunca sahip olduğu duruşun methedildiği görülmüştür. Böylece mümessil olan Yemen, hikmetli insanlara vekil bir kavram olmuştur. Bu ise az kelime ile çok mana ifade eden ve cevâmiu'l-kelîm olan kelimelerin bir yansıması olmuştur.

Temsili anlatımın hadislerle anlamaya etkisinin ne/nasıl olduğunun ortaya konulmasından sonra bu anlatımda meydana gelen yerellik/tarihsellik sorunu ele alınmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bazı hadislerinin kendi coğrafyasına has

özellikler taşıması bağlamında yerel unsurlar bulunmaktadır. Bununla birlikte bu ifadelerin olumsuz manada tarihselleştirilmesi gündeme gelmiştir. Nebi (s.a.v.) cihanşümul bir misyonla gönderilmiş olsa da beşer olarak yaşadığı coğrafyadan etkilenmesi ve yerel etkilerle beyanda bulunmuş olması gayet tabii bir durumdur. Tarihinden, toplumundan ve geleneğinden bağımsız bir birey düşünülmesi imkân dışıdır. Burada dikkat edilmesi gereken husus verilmek istenilen mesajın özünün farkında olunmasıdır. Bunun için de hadiste yer alan sabit ve değişken unsurların tespiti elzemdir. Nitekim çöl örneklerinin buraya yabancı olan biri için ne ifade ettiği sorusuna verilecek cevap hadisin ilk muhatapları için çölün ne ifade ettiğinin anlaşılmasıyla mümkündür. Mekke ya da Medine'de yaşanan biri için sahra/çöl her an ulaşılabilir, görülüp, hissedilebilir bir iklim türüdür. Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ashabı o havanın içinde yaşamışlardır. Bu nedenle hadislerde çöl, hurma, deve gibi örneklerin verilmesi beklenen bir durumdur. Tam tersi şekilde bu kültürden uzak örnekler yer alsaydı o zaman muhatap için anlama sorunu meydana gelecekti. Hadisi anlayabilmek ya da anlatabilmek için bu iklime yabancı olanlara çöl yerine muhatapın habitatını vekil edip anlamaya/anlatmaya çalışılabilir. "Benim ve dünyanın misali çölden geçerken ağaç gören ve altında gölgelenip sonra da yola devam edip terk eden yolcunun misali gibidir."⁴⁴⁸ Hadiste sabite olarak ifade edilen ana mesaj dünyanın kalıcı olmadığıdır. Değişken ise çöl kelimesidir. Çöle muhatap olan için sıradanlaşmış olan bu öge ile bizim için de sıradanlık ifade eden öğelerin (deniz, orman, kara yolu vb.) birbirinin yerine geçmesi anlamı bozmayacaktır. Çünkü çöl, hadisin değişken unsuru olarak karşımıza çıkar.

Ancak bazı hadisler de vardır ki özel olarak işaret edilen öğeler mevcuttur. Hurma ile ilgili incelenen hadisler buna bir örnektir. Hurma ve mümin benzerliğinin vurgulandığı hadislerde de yerel unsur söz konusu olmuştur. Burada da bir önceki çöl örneği gibi değişken sabit unsur değerlendirilmesi yapılması mümkündür. Ancak bu değerlendirmenin hadisin muhtevasına dikkat edilmediğinde erozyona sebep olması muhtemeldir. Birçok hadiste hurmanın geçmesi hurmaya dair bir kültür oluştuğuna işaretler. Hurmayı değişken olarak alıp yerine benzer nitelikte farklı bir meyve düşünmek mesajı anlaşılır hale getirebilir ancak hurmanın ehemmiyetinin anlaşılmasında sorun oluşturabilir. Bu nedenle yerel unsur içeren hadislerin

⁴⁴⁸ Râmhürmüzî, *Emsâlu'l-Hadîs*, s. 81; İbn Mâce, "Zühd", 3.

anlaşılmasında mesajın büyüsunü, etkisini kaybetmemesi için yardımcı kaynaklardan da istifade edilmesi gerekecektir.

Son adımda yerellik ve tarihsellik açısından ele alındığında Râmhürmüzî'nin eserinde bir çözüm önerisi sunulmuş mudur, sorusuna cevap aranmıştır. Bir önceki başlıkta nakledilen hadislerin açıklamalarına bakıldığında hadisleri anlamada sorun teşkil eden kavram veya bağlamlar üzerine bir açıklama yapılmamış olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Râmhürmüzî'nin eserinin zihinlerde dolaşan sorulara cevap verici açıklamalardan uzak kaldığı gözlemlenmiştir. Bu ise muhtemelen o dönemin farklı tartışmalar içermesinden kaynaklanmaktadır. Yapılan açıklamalar hadisin tüm muhtevasına yönelik olmayıp kısmi açıklama niteliği taşımaktadır. Bu nedenle Râmhürmüzî'nin *Emsâli'l-Hadis*i problematik olmaktan çok, edebi yönü olan bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

Netice itibariyle Râmhürmüzî'nin *Emsâli'l-Hadis*i özelinde daha önce bir çalışma-inceleme yapılmamış olması, temsili anlatımın anlamaya etkisinin farklı ilimlerin bağlamında ele alması olmamız ve aynı zamanda meselenin problematik yönüne yerel unsurlar ve tarihsellik bağlamına dair başlık açmış olmamız tezimizin alana katkıları arasında yer almaktadır. Hadislerin anlaşılmasındaki edebi unsurlardan sadece biri olan temsili anlatımın incelendiği tezimizde sonraki çalışmalara dair bir kapı aralanmaktadır. Bu minvalde tezimiz gerek edebi sanatların incelenmesi gerek meydana gelen-gelebilecek anlama sorunlarının sonraki çalışmalarda daha teferruatlı incelenmesine yönelik atılmış bir adım niteliğindedir.

KAYNAKÇA

- Aba, Veli. “Mütekaddimûn Dönemi Hadis Usûlü Eserlerinin Mukâyesesi”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/4, 01 Ağustos 2013, s. 233-249.
- Açıl, Berat. “Bir Tür mü Tarz mı? Klasik Türk Edebiyatında Alegori”, *DÎVÂN Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi*, 19/37, Şubat 2014, s. 145-167.
- Ağırakça, Ahmet. “Gassânîler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XIII, İstanbul 1996, s. 397-398.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh. *Müsned*, Şuayb el-Arnaût (thk.), 50 Cilt, Müessesetü’r-Risâle, Beyrût 1999.
- Akarsu, Bedia. *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, 4. Basım, İstanbul 1984.
- Akay, Ali. “Kur’ân’da Temsîlî Kıssalar”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 2, Eylül 2003, s. 201-278.
- Akdemir, Hikmet. *Belâğat Terimleri Ansiklopedisi*, Nil Yayınları, İzmir 1999.
- Akgün, Hüseyin. *Hadis Rivâyet Coğrafyası (Hicrî İlk 150 Yıl)*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2019.
- Algül, Hüseyin. “Ezd (Benî Ezd)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XII, İstanbul 1995, s. 46-47.
- , “Himyerîler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVIII, İstanbul 1998, s. 62-63.
- Altuntaş, Halil. “Kur’an’da Temsili Anlatım” *Diyanet Dergisi*, 26/4, 06 Aralık 1990, s. 51-67.
- Arslan, Ali. “Resûlullah (Sav)’in Anlatım Tarzında Beden Dili Unsurları: Jestler Ve Çizimler The Prophet (SAAS) ‘S Narrative Style, Body Language Items: Gesture and Drawings”, *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, 15 Eylül 2014, s. 81-92.
- Aydın, Mahmut. *Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi*, Ensar Neşriyat, 4. Basım, İstanbul 2014.
- A’zamî, Muhammed Mustafa. “Buhârî, Muhammed b. İsmâil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VI, İstanbul 1992, s. 368-372.

- Bayraktutar, Muammer. *Hadislerde Mecâzî Unsurlar ve Yorumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta 1998.
- , "Doğal Koşulların ve Sosyo-Kültürel Dinamiklerin Hz. Peygamber'in Sünnetindeki Tezahürleri", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2/2, 2015, s. 201-212.
- , "Hadîsleri Anlamada Bütüncül Yaklaşım", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/2, 2013, s. 287-338.
- Bedir, Ahmet. *Kur'ân-ı Kerim Atlası*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014.
- Bolay, Süleyman Hayri. "Akıl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, II, İstanbul 1989, s. 238-242.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm. *el-Câmiu's-Sahîh*, 4. Baskı, Dâru's-Selam, Riyâd 2008.
- Cahen, Claude., *İslamiyet, Doğuşundan Osmanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar*, Esat Nermi Erendor (çev.), 3 Cilt, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990.
- Can, Eren. "Anlam Arayışında Derrida'nın Yinelenebilirlik ve Différance Söylemi", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 27, 2016, s. 15-28.
- Ceylan, Tuncay. "Toplumsal Sistem Analizinde Toplumsal Statü ve Rol", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15/1, 2011, s. 89-104.
- Cürcânî, 'Ali b. Muhammed b. Ali. *Mu'cemu't-Ta'rîfât*, Muhammed Sıddîk el-Minşâvî (thk.), Dâru'l-Fazîle, Kahire ty.
- Çağrıçı, Mustafa. "Fazilet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XII, İstanbul 1995, s. 268-271.
- Değirmenci, Koray. *Fotoğrafın İmgeleri Temsil, Gerçeklik ve Dijital Çağda Fotoğraf*, Doğu Kitapevi, İstanbul 2016.
- Demir, Recep. *Kur'an Tefsirinde Tarihselci Yöntem*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2013.
- Demir, Talip. "Kutsaldan Sekülere Değişen Beden Algısı", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/20, 31 Ağustos 2018, s. 311-325.
- Demirci, Kadir. "'İman da Hikmet de Yemendedir' Hadisine Dair Bir İnceleme", *Dini Araştırmalar*, 14/38, Haziran 2011, s. 95-122.

- Demirci, Selim. “Hadis Metnini Anlama/Somutlaştırma Çabasına Bir Örnek: Hz. Peygamber’in Emel-Ecel İlişkisine Dair Çizdiği Şekil”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 6, 13 Ocak 2016, s. 101-121.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. “Cünûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VIII, İstanbul 1993, s. 125-129.
- , “Örf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIV, İstanbul 2007, s. 87-93.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş‘as b. İshâk es-Sicistânî. *Sünen*, 4. Baskı, Dâru's-Selam, Riyâd 2008.
- Ebu’ş-Şeyh, Ca’fer b. Hayyân el-Ensârî el-İsbehânî. *Kitâbu’l-Emsâl fî Hadîsi’n-Nebevî*, Abdülâlî Abdülhamîd (thk.), Dâru’s-Selefiyye, Bombây 1982.
- Enîs, İbrahim vd. Mecma’u’l-Luğati’l-‘Arabîyye, 4. Basım, Mısır 2004.
- Erdoğan, Mehmet. *Vahiy-Akıl Dengesi Açısından Sünnet*, İFAV, 3. Basım, İstanbul 2009.
- , *Kırk Mesel Hadis*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2009.
- Eroğlu, Muhammed. “Ashâbü’l-Uhdûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, III, İstanbul 1991, s. 471.
- Ertürk, Mustafa. “Havz-ı Kevser”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XVI, İstanbul 1997, s. 546-549.
- Fayda, Mustafa. “Adnân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, I, İstanbul 1988, 391-392.
- , “Bedevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, V, İstanbul 1992, s. 311-317.
- , “Ebû Bekir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, X, İstanbul 1994, s. 101-108.
- , “Kahtân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXIV, İstanbul 2001, s. 201-202.
- Görmez, Mehmet. “Hadis ve Sünnetin Anlaşılması Sorunu” *Hadis El Kitabı*, Zişan Türcan (ed.), Grafiker Yayınları, Ankara 2016, s. 586-604.
- , *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, Otto Yayınları, 5. Basım, Ankara 2014.
- Günday, Hüseyin vd. *Arapça’da Harf-i Cerli Fiiller*, Emin Yayınları, Bursa 2014.
- Gündüz, Şinasi. *Hristiyanlık*, İSAM Yayınları, 5. Basım, İstanbul 2015.

- Güllük, İsmail. “Sinema Sanatında Temsil, Rol ve Hezl Kavramlarının Fıkî Açısından Değerlendirilmesi” *İslam ve Sanat Tartışmalı İlmî Toplantı*, İstanbul, 7-9 Kasım 2014, s. 775-799.
- Hall, Stuart. *Temsil, Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*, İdil Dündar (çev.), Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Hatipoğlu, İbrahim. *Çağdaşlaşma ve Hadis Tartışmaları*, İz Yayıncılık, 3. Basım, İstanbul 2015.
- , “Râmhürmüzî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXIV, İstanbul 2007, s. 447-448.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ahmed b. Ali b. Muhammed. *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Abdu'l-'Azîz b. Abdullah b. Bâz vd. (thk.), 13 Cilt, Mektebetü's-Selafiyye, Kahire 2005.
- , *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Şuayb el-Arnaût (thk.), 26 Cilt, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut 2013.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünen*, 4. Baskı, Dâru's-Salam, Riyâd 2008.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemaleddîn. *Lisânu'l-Arab*, 15 Cilt, Dâru Sâdır, 3. Basım, Beyrût 1994.
- Juynboll, G. H. A. vd. *İsnad Analiz Yöntemleri*, Salih Özer (çev.), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2005.
- Kahraman, Hüseyin. “Mervî”. *Hadis El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2016, s. 272-308.
- Kandemir, M. Yaşar. “el-Câmiu's-Sahîh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VII, İstanbul 1993, s. 114-123.
- , “Ümmü Zer' Hadisi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XLII, İstanbul 2012, s. 333-335.
- Karataş, Mustafa. “Hz. Peygamber'in Beden Dili”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8, 17 Nisan 2012, s. 49-71.
- Karslı, İlyas. *Arapça-Türkçe Yeni Sözlük*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2013.
- Kavaklıoğlu, Mahmut. “Sergilediği Beden Dili Açısından Hz. Peygamber”, *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/2, 2004, s. 49-80.
- Kesgin, Salih. *Hadisleri Anlama Sorunu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2016.

- Korunan, Okday. “Şiir ve Anlam”, *Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/1, 06 Nisan 2011, s. 109-121.
- Köse, Murtaza. “İslam Hukukunda Temsil Kavramı ve Vekâlet -Temsil İlişkisi”, *EKEV Akademi Dergisi*, 34, 2008, s. 223-248.
- Kudat, Aydın. “İslâm Hukukunda Temsil ve Amacı”, *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/1, 01 Haziran 2015, s. 33-62.
- Kureşî, Abdullah el-’Attâr. *Nüzhetü’n-Nâzır fî Zikri Men Haddese ’an Ebi’l-Kâsım el-Beğavî mine’l-Huffâz ve’l-Ekâbir*, Müş’al b. Bânî el-Cebrîn el-Mutîrî (thk.), Dâru İbn Hazm, Beyrut 2002.
- Kurt, Halil. “Yemen”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XLIII, İstanbul 2013, s. 400-401.
- Kurt, Hasan. “Orta Çağ Başarısı Buhara”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41/1, 01 Nisan 2000, s. 425-471.
- Martı, Huriye. “Hadis El Kitabı”, *Hadis İlimlerinin Doğuşu ve Gelişimi*, Grafiker Yayınları, Ankara 2016, s. 133-144.
- Mâverdî, Ali b. Muhammed b. Habîb. *el-Emsâl ve’l-Hikem*, Fuâd Abdülmün’im Ahmed (thk.), Dâru’l-Vatan, Riyad 1999.
- Mervezî, Abdullah b. Mübârek. *ez-Zühd ve’r-Rekâik*, Ahmed Ferîd (thk.), 2 Cilt, Dâru’l-Mi’râc, Riyad 1995.
- , *ez-Zühd ve’r-Rekâik*. Habiburrahmân el-A’zamî (thk.), Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût 1995.
- Mevlâ, Muhammed Ahmed Câd vd. *Eyyâmu’l-’Arab fî’l-Câhiliyye*, Mektebetü’l-’Asriyye, Beyrût 1942.
- Mevsilî, Ahmed b. Ali b. el-Müsnâ et-Temîmî Ebû Ya’lâ. *Müsnedü Ebî Ya’lâ*. thk. Hüseyin Selim Esed, 16 Cilt, Dâru’l-Me’mûn, 2. Basım, Şam 1989.
- Müslim, Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiu’s-Sahîh*, 4. Baskı, Dâru’s-Selam, Riyâd 2008.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *Sünen*, 4. Baskı, Dâru’s-Selam, Riyâd 2008.
- Nevevî, Yahyâ b. Şeref. *el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*, 18 Cilt, Müessesetü Kurtuba, 2. Basım, Kurtuba 1994.
- Okumuş, Ejder. “Marifetnâme’de Beden”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 8/4, 01 Ağustos 2008, s. 9-44.

- Ömer b. Halife el-Emevî, Ebû Bekir Muhammed b. Hayr. Fihrist İbn Hayri's-Sebîlî, Muhammed Fuâd Mensûr (thk.), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 1998.
- Önkal, Ahmet. “Ebû Ubeyde b. Cerrâh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, X, İstanbul 1994, s. 249-250.
- Özafşar, Mehmet Emin. *Hadisi Yeniden Düşünmek*, Otto Yayınları, 4. Basım, Ankara 2017.
- , “Zühd ve Rekâik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XLIV, İstanbul 2013, s. 535-537.
- Özcan, Murat. “Cahiliyye Dönemi Arap Edebiyatında Şiir Sanatı”, *Eskiye*, 5, 22 Mayıs 2007, s. 107-111.
- Özgüney, Turgut. “Philo’nun Alegori Yöntemi”, *Düşünüyorum Dergisi*, 58, Mayıs 2015, s. 1-3.
- Özmen, Ramazan. “من بلاغة التشبيه التمثيلي في الحديث النبوي”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmaları Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR)*, s. 1001-1015.
- Özüdoğru, Bekir. *Rivayetlerin Hz. Peygamber'e Aidiyetini Tespitte Amel Olgusu*, Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2018.
- Râgıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur'an*. thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Şam: Dâru'l- Kalem, 4. Basım, 2009.
- Râmhürmüzî, Abdurrahmân b. Hallâd. *el-Muhaddisü'l-Fâsıl Beyne'r-Râvî ve'l-Vâ'i*. Muhammed Muhibbuddîn Ebû Zeyd (thk.), Dâru'z-Zehâir, Kahire 2016.
- , *Emsâlu'l-Hadîs*, Abdu'l-'Alâ Abdulhamîd el-A'zamî (thk.), Dâru's-Selefiyye, Hindistan 1983.
- Rûmî, Yakut Hamevî. *Mu'cemu'l-Udebâ İrşâdu'l-Erîb ilâ Ma'rifeti'l-Edîb*, İhsan Abbas (thk.), Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1993.
- Sakallı, Talat. “Sünnet’in Bağlayıcılık Açısından Taksimi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 1995, s. 39-102.
- Sancaklı, Saffet. *Sünneti Doğru Anlamak*, Rağbet Yayınları, 5. Basım, İstanbul 2017.
- Sağlam, Hadi. “İslam Hukuku Ve Modern Hukuk Mukayesesi Gayesi Hukuku Temsil Olan Akitlerin Değerlendirilmesi (Vekâlet Örneği)”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7/1, 2012, s. 1-56.
- Sırma, İhsan Süreyya. *Müslümanların Tarihi*, 5 Cilt, Beyan Yayınları, İstanbul 2014.

- Strik, Reshad. “Joining a tribe in Cambodia | The New Family Member - YouTube”.
TRT Belgesel, 21 Nisan 2020,
<https://www.youtube.com/watch?v=vgmzfhaXQ5I>, (01.07.2020).
- Şensoy, Sedat. “Mâna”, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXVII, Ankara 2003, s. 555-557.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım. *el-Mu'cemu'l-Kebîr*. Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefi (thk.), 25 Cilt, Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, Kahire ty.
- Tartı, Nevzat. *Tarihsellik Düşüncesi ve Hadislerin Anlaşılması*, Otto Yayınları, Ankara 2016.
- Tatar, Burhanettin. *Üç Derste Hermenötik*, Vadi Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2018.
- , “Kırpık Hafıza ve Kırılgan Bilincin Üç Öyküsü: Tarih, Tarihsellik, Tarihselcilik”, *Milel ve Nihal*, 16/2, 31 Aralık 2019, s. 265-278.
- TDK *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 11. Basım, Ankara 2011.
- Tehânevî, Muhammed Ali. *Keşfu İstilâhâtı'l-Fünûn ve'l-'Ulûm*, Refik el-'Acem - Ali Dehrûc (thk.) 2 Cilt, Mektebetü Lübnân, Lübnân 1996.
- Tenûhî, Muhsin b. Ali. *el-Ferec Ba'de's-Şidde*, Abûd eş-Şacî (thk.), 5 Cilt, Dâru Sâdır, Beyrut 1978.
- Tirmizî, Muhammed b. Ali el-Hakîm. *el-Emsâl mine'l-Kitâb ve's-Sünne*, Seyyid el-Cemîlî (edt.), Dâru İbn Zeydûn, 2. Basım, Beyrût 1987.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *Sünen*, 4. Baskı, Dâru's-Selam, Riyâd 2008.
- Tümer, Günay. “Din”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, IX, İstanbul 1994, s. 312-320.
- Uğur, Mücteba. *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. Basım, Ankara 2018.
- Uludağ, Süleyman. “Nefis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXII, İstanbul 2006, s. 526-529.
- Vurgun, Seda Yılmaz. “Buhara Emirliğinin İki Önemli Şehri: Buhara ve Semerkand”, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1/1, 25 Aralık 2016, s. 138-157.
- Yardım, Ali. “Ebû's-Şeyh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 10, İstanbul 1994, s. 343-344.

- Yenen, İbrahim. “The Representation of Identity of Religious Man in the Printed Media”, *Journal of Turkish Studies*, 7/2, 2012, s. 1161-1181.
- Yıldırım, Enbiya. *Hadis Problemleri*, Otto Yayınları, Ankara 2015.
- , *Hadiste Metin Tenkidi*, Otto Yayınları, Ankara 2015.
- Yıldız, Hakkı Dursun. “Abbâsiler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, I, İstanbul 1988, s. 31-48.
- Yılmaz, Fatih Mehmet. “İlk Hadis Usulü Eserinde Râmhürmüzî’nin Fıkhü’l-Hadîs Denemesi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19/1, 2020, s. 369-404.
- Yitik, Ali İhsan. “Hinduizm”. *Yaşayan Dünya Dinleri*, Şinasi Gündüz (ed.), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, Ankara 2010.
- Yolcu, Mehmet. “Kur’ân-ı Kerîm’in ‘Kelime-i Tayyibe’ Ve ‘Kelime-i Habîse’ Temsilinin Çözümlemesi”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/1, 2012, s. 49-85.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Tarihi*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 12. Basım, İstanbul 2014.
- Zehebî, Ahmed b. Osman. *Siyerü A’lâmi’n-Nübelâ*, Şuayb el-Arnaût (thk.), 29 Cilt, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1982.
- , *Tezkiratu’l-Huffâz*, Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî (thk.), 4 Cilt, Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut H. 1374.
- Zekeriya, Aktürk - Mehmet Işık. “Besin Değeri ve Sağlık Açısından Hurma (Phoenix dactylifera)”, *Konuralp Tıp Dergisi*, 4/3, 01 Aralık 2012, s. 62-68.
- Zerkeşî, Bedruddîn. *H. Âişe’nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, Bünyamin Erul (çev.), Otto Yayınları, 7. Basım, Ankara 2015.

ÖZ GEÇMİŞ

Esra Nur SEZGÜL 22.08.1996 tarihinde Kaufbeuren/ F. Almanya’da doğdu. Ordu/Ünye Anadolu İmam Hatip Lisesi’ni 2014 yılında bitirdikten sonra aynı yıl Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ni kazandı. 2017-2018 eğitim/öğretim döneminde Mevlana Programı ile Ürdün Üniversitesi, İlahiyat Fakültesinde bir dönem öğrenim gördü. 2018 yılında OMÜ İlahiyat Fakültesinden mezun olan Sezgül, Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Sosyoloji Bölümü öğrencisidir. 2018 yılında OMÜ SBE Temel İslam Bilimleri/ Hadis Yüksek Lisans programına kabul edildi. Samsun ikinci noterde Arapça yeminli tercüman olan ve Hadith Dergisi'nde editör yardımcılığı yapan Sezgül, iyi derecede Arapça ve orta derecede İngilizce bilmektedir.

İletişim Bilgileri

E mail : esrakaufbeuren@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-5135-9203

Yayınlar

Esra Nur SEZGÜL, "Ta'rifu bi Kitâbi Mekûle el-Kur'ân Yekfînâ (Kur'an Bize Yeter Söylemi Kitabının Tanıtımı)", *Hadith Dergisi*, 4, 31 Temmuz 2020, s. 302-309.

Dizgi, Çözümleme, Redaksiyon

Esra Nur SEZGÜL vd., (Dizgi, Çözümleme, Redaksiyon) 15 Temmuz Bağlamında Din ve Toplum Sempozyumu, 9 / 2018 [Ulusal].

Esra Nur SEZGÜL vd., (Dizgi, Çözümleme, Redaksiyon) Samsun’un Manevi Mimarları Sempozyumu-I, 4 / 2018 [Ulusal].

Esra Nur SEZGÜL vd., (Dizgi, Çözümleme, Redaksiyon) Samsun’un Manevi Mimarları Sempozyumu-II, 4 / 2018 [Ulusal].

Sempozyum ve Sunumlar

Esra Nur SEZGÜL, "Gençlik ve Öğrenci Değişimi", *İslam Dünyasında Gençlik ve Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı, Kasım, Ankara 2019.

Esra Nur SEZGÜL, "Hicret Bağlamında Bir Arada Yaşama Tecrübesi: Ben ve Ötekinin Bize Dönüşümü", *İslam Medeniyetinin Yapı Taşları/9: Geçmişten Günümüze Bir Arada Yaşama Tecrübesi Sempozyumu*, İlahiyat Araştırmaları Merkezi (İLAMER), Nisan, Ankara 2019.

Esra Nur SEZGÜL, vd., "Mevlana Programı Kapsamında Ürdün ve Arapça Eğitimi", *OMÜ İlahiyat Fakültesi*, 14.03.2018.

